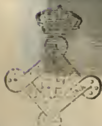
ERICI PVTEANI
HISTORIAE CISALPINAE LIBRI DVO.

Res potissimùm circa LACVM LARIVM
à IO. IACOBO MEDICÆO gestæ.

ACCEDIT

GALEATI CAPELLÆ *De Bello Mussiano Liber,*
hactenus non editus.

MEDIOLANI,

Apud Ioannem Baptistam Bidellium.

M. DC. XXIX.

Superiorum Permissu.

Monasterii
S. Michaelis
de Muriano
Venetiar. ad
usum D. Ioh.
Benedicti Mit-
tarelli Abba-
tis Benedicti-
no-Camalduleñ.

VIRTVTE DOLOQVE

IO. IACOBVS MEDICÆVS,
MARCHIO MARINIANI,
INSVBRIÆ
DECVS.

IOANNIS IACOBI MEDICÆI INSVBRIS

BREVE ELOGIVM.

IO. IACOBVS MEDICÆVS INSVBER, MARCHIO MARINIANI, EQVES AVREI VELLERIS, MEDIOLANI ANNO ∞ CCCC. XCVIII. EIDIBVS FEBRVARII NATVS, ET EGREGIE ENVTRITVS, INDOLE MOX ÆTATEM VICIT, MAGNA VIRTVTE AD GLORIAM ENITENS. STATVRA MEDIOCRI FVIT, PECTORE LATO, TOTOQVE CORPORE PVLCHER: ADSPECTV SVAVIS, NON SINE ACRIMONIA, OCVLIS PENETRANS, TANQVAM MAIESTATEM GRATIIS IVNGERET: NATVRA FACVNDVS, INGENIO ACER, MANV FORTIS; MORIBVS COMIS: DISCIPLINÆ TENAX, IN DELICTA SEVERVS: SIQVID AGENDVM, CELER; AD OMNIA PROMPTVS, ET GRATVS OMNIBVS; QVEM QVI AMABANT, SIMVL VEREBANTVR: OTII IMPATIENS, VOLVPTATVM OSOR: MILES ET DVX: STRENVVS ET MAGNVS: SVIS PRIMO AD LACVM LARIVM, DEINDE PER VNIVERSAM FERE EVROPAM CÆSARIS AVSPICIIS VICTOR, IN PATRIA VRBE FATIS CONCESSIT, ANNO ∞ IↃ. I V. TVMVLVMQVE IBIDEM, QVO VIX PVLCHRIOR TOTA ITALIA CONSPICITVR, A FRATRE PIO IV. PONTIFICE MAXIMO ADEPTVS EST.

De Die Natali, Genitura, & Fortuna MEDICAEI Cardanus in Aphorismis Astronomicis.

ERYCI PVTEANI

HISTORIAE CISALPINAE

LIBER I.

Res potissimùm circa LACVM LARIVM

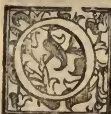
A

IO. IACOBO MEDICÆO

Gestæ.

BREVIARIVM.

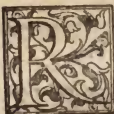
OPERIS *limen breui Natura non senescentis elogio exornatum. Magnorum ingeniorum facinorumque nullum non æuum ferax. Homines mali aut ignaui præsentem oderunt virtutem, & quicquid non est, æstimant. Sed* IO. IACOBVS MEDICÆVS, *vt inuidia, dum viueret, obnoxius; ita Stilo dignus fuit: vir animo manuque fortis, & quem omnis posteritas admiretur. Rerum ab eo gestarum compendium, & velut ad Historiam iter. Tum origo, parentes, familia. reditura claritas prodigio notata. Indoles ad arma & militiam; & quia emergens, mox in vrbe hostes habuit. Ergo etiam puer insidijs circumuentus, & ferro læsus, tanquam ad vindictam, maioremque fortunam conualuit. Aduersario interfecto, vrbem deserit, Lacum Larium petit, & inter exules degens, iam tum innata virtute suum Patriæque fatum cœpit prouocare. Galli eo tempore rerum potiebantur, in aliena prouincia violenti. Hinc Insubrum pro Francisco Sfortia conspiratio; sed detecta, vt publica belli tempestas accederet. Medicæi interea audax facinus, & in reliquo bello fortitudo atque industria. Pontificis, Cæsarisque copiæ se Sfortianis iungunt. Contrà Galli, Lautreco Duce, in hostem eunt, & fugantur. Ad Abduam res geritur: primusque Medicæus flumen traijcit, & pugnat. Pari mox ardore & successu patria scandens mœnia, exulum agmen inducit, præsidium pellit, & in auxilia ciues conuocat. Hac pugna vrbs magis, quàm prouincia capta, Principem accepit Sfortiam, sed occupauit. Medicæo Præfectura Lacus Larij delata: quam rigidè ille administrat, cædis Mattianæ vltor, Guelfiæ factionis hominibus plusquàm hostis. Gallorum naues in portu Mussiano accendit, opido parcit. Lautrecus, velut vindex, Leuci reparat*

rat vires, Sfortianos classe exuit: quem à plena victoria Medicæus arcet. Nequicquam deinde æmulatione Claravillij impeditus, Turnum excidit, Herba latrones pellit, Mussianam arcem insidijs tentat: quia non successit dolus, maiori animo mox obsidionis auctor, et deditionis interpres, quàm si pugnasset. Magnum hinc facinus, & ambiguæ famæ, iussu Moroni aggressus est, & Astorem Vicecomitem, tanquam turbatorem publicæ quietis, interemit. Pro nouo vrbis vulnere id habitum, & Sfortiæ imputatum: qui tametsi inuidiam criminis remouet, domestico scelere penè oppressus est. Sed Medicæus, velut præmio donandus, per fraudem exitio destinatur. Re detecta, discrimen in occasionem melioris fortunæ vertit, & felici astu virtuti sedem quærens, arce Mussiana potitur. A

B

Querulum de natura sua genus humanum.

Et inertia blandiens.

Erum humanarum sensim labi fata & languescere, vetus, sed iniqua querela est; nostra autem hac tempestate præcipuè inualuit. Homines vt impunè inertes simus, necessitatem accusamus. Nemo fuit, qui tantum sæculo suo fauit, vt optimum putaret. Nunc etiam praua opinione decepti plerique, euanuisse olim ingeniorum credunt florem, & ad fæces naturam subsedisse. Hinc solenne mortalitatis vitium: *Negligere atque etiam contemnere proxima; contrà, loco & ætate longinqua admirari*. Id enim agimus ferè, vt infra maiorum decus positi, quæsita labe turpes simus, & laudemus tantùm quæ desierunt esse. Igitur nostro infensi, clarorum virorum facta, moresque alieno & orbe & sęculo quærimus; impenso quoque Antiquitati pretio, quasi lassa aut fracta temporis senio virtus vbique corruisset. Si fruges & prouentum hornum spectas; sterilem sæpè annum fœcunditas sequitur, fœcundum sterilitas: ita cum sęculis florent ingenia, vt mox deficiant; & deficiunt, vt renascantur. Hanc varietatem leges mundi habent. Sed nec vlla tã infelicia fuere fata aut tempora, vt virtus desierit: post ignẽ fauillæ reluxerunt. Viros illustres Græca & Romana vetustas frequenti fauore fastis & æternitati consecrauit; egregijs facinoribus impensius fauens. inuidiam aut ignorantiam remoueamus; omnis ætas, omnisque populus in exemplum & admirationem veniet. Qui somno vitijsque mersi sunt, & tam simul mali, vt ignauiæ patrocinium quærant; esse non sinunt quos suspiciãt: bonis rebus infesti, sæculo quicquid peccatur imprimunt, & vicinam omnem gloriæ lucẽ, quia recto oculo sustinere nequeũt, prauo iudicio conantur extinguere. Hic igitur morbus moram rebus, & simul Historiæ obijcit; vt cùm pauci fortiter faciant, scribere plerisque aut vile, aut ambitiosum sit, & sterili dũtaxat industriæ

Præsentia fastidit, remota quærit.

C

Quasi meliora: Sed rerum & ingeniorum vicissitudo est.

Nec deficit aut desinit Virtus.

Sed latet, inuidia, aut ignorantia septa.

D

Sic & Historia impeditur. Tanquam vilis, aut ambitiosa.

A industriæ relictum. Sed non omnium culpa sæculi totius gloria contabescit. etiam in tenebris mortales aliqui diem moliũtur: vt post occasum Solis noctem illustrant sidera & velut accendunt. Pectus qui peruersa indole corruptum habent, queruli sunt; & accusatores omnium, ingenium à vera laude remouent. Atque isti oppleuerunt velut cineribus igneam vim animi, & otio torpentes mortuorum imaginem habent; imò verò dum spirant, ignorari incipiunt. Si quis igitur veterno hoc excusso, ad magna & victura mentem erexerit, æternitatem orsus est, & tempora sibi maiorum vindicat. Nam vt pro naturæ vigore loquar: annis fessam & effœtam dicere, aut error, aut ignauia est.

Sed ab ignauis.

Hi vt nesciantur, viuunt, otio immortui.

Quisquis rectè agit, æternus est.

B In corpore humano, vt in elementis corruptioni obnoxijs, ipsa incorrupta; in animo, vt in cælo, æterna; senij expers, sana, robusta; fœcunda quoque, si colatur. Itaque si animum expendis, ab eodem æthere ducitur; si corpus, ijsdem astris nascitur, & ad eandem laudem atque famam. Nostrum quidem hoc æuum, quod pares iterum vitijs virtutes extulit, inspice; admirabere profectò, qui obiectam vniuerso generi ignominiam deleant, si in aperto magis positi, & pro gestis clari. Sed mihi Historiam Scripturo MEDICÆVS, velut libamentum duraturæ industriæ placuit: simul tueri munus meum, à maximo Rege iniunctum; opere si non vasto, vario tamen, quia Martiali, &, vt nullũ

Et natura talis, atque indefessa.

Viros omni æuo produxit, virtutesque.

Etiam nostro...

Si quis describat.

Ego id audeo, in Historia Cisalpina.

Et pro munere iniuncto.

Opus hoc ipsum bellicum est.

C sine cladibus bellum est, cruento. Itaque vitatis inuidiæ odijque scopulis; narrabo ex illustri & ęterna gente Virum, cuius vt alio sæculo virtus resplenduit; ita nunc extra gratiam atque ambitionem gloria erit. Quantum egit, sibi quisque post fata vindicat: victisque naturæ beneficio obtrectatoribus, demum Auctor famam inuenit, cum Scriptori vero esse licet. Mortuis nemo claritatem inuidet; & magna virtus, cùm prœconē nacta, post omnia tandem hostem liuorem conficit; cuius vnius postuma victoria est. Non recedam verò ab Insubribus, bellorum quodam fato olim, & nuper iactatis, cùm pro vna hac prouincia maximi Europæ Principes paribus penè votis viribusque

Vir, qui celebratur, nuper magn⁹.

Nunc vt fama aptus;

Ita veritatis testimonio dignus.

Nec seiunctus ab Insubrũ fortuna.

Qui in bella sua penè Europã traxere.

D contenderent. Longum grauemque Cisalpina amœnitas Martem tulit, nec interijt: quantique momenti ad res magnas situs ipse esset, hostes confessi sunt, postquam debellati. Atque alibi suo regiones spatio bellum definiunt: hic de pugnantium magnitudine, de quiete & securitate Italiæ certatum est. Prorsus vt generosum prisca nobilitate censeas populum; quiescere nisi sub ipso Cæsare recusauit, non alium post tot clades passus Principem, quàm qui orbis terrarum esset. Magnam tantæ fortunæ partem IO. IACOBVS MEDICAEVS gessit, nunc mihi dicendus: ille non æqua nuper iudicia expertus, & sic aut non satis

Vt prouincia tandem vnus Cæsar potiretur.

Id verò auxilio quoq; IO. IAC. MEDICAEI, qui hic dicitur.

Odio quorundam iactatus.
Cum elogia non ambiret.

ſatis adhuc, aut aliter notus. Parum quibuſdam erat, negare A
magnum, niſi & malum affirmarent; quaſi faciliùs gloriam de-
ſtructuri, ſi mores reprehendiſſent. Verùm ita ſe res habet.
Vir militari ingenio, qui Scriptoribus blanditus non eſt, pul-
chriuſque putauit, mereri famam, quàm captare; alibi negligi,
alibi etiam vellicari cœpit, & in calumniam ſæuitiæ ac temeri-
tatis rapi; tanquàm nulla virtute, ſed cæco fortunæ beneficio
euectus. Stupore deinde & ſilentio odia excepta ſunt, tantum-
que profecit obſtinata iniuria, vt cùm mala ceſſaret fama, ne

Imò obliuione propemodum merſus.
Cum maiora fide gereret.

bona quidem ſupereſſet. Pro nefas! tanta vis animi paſſim fa-
uore deſtituta, primùm luctari circa fidem cœpit: mox obliuio-
nis quodam pondere oppreſſa, propemodum ſuccubuit. Quip- B
pe rati mortales, fieri non poſſe, quæ rerum ordinem excederét,
obliuiſci maluerunt, quàm inquirere, admiratione in ſilẽtium

Nunc in lucem redit.

conuerſa. Sed non diutius latere potes magne Heros. Ceſſa-
runt odia, obliuio expugnanda eſt. Humani generis intereſt,
in omnem poſteritatem facinorum tuorum memoriam extẽdi.

Etiam veteris militia miraculum aſcribendus.

Et quid in miraculis veteris ęui hęremus? Alexander eſſe po-
teras, ſi te Philippus aliquis genuiſſet: paria gerere, ſi tam for-
tunæ, quàm virtutis fuiſſes filius. Magnum tamen deinceps
mortales omnes dicent, qui in vno lacu, & adhuc iuuenis, ter-
rarum velut orbem videris debellaſſe. Te tibi ego reddam, fa-
mæ & ſimul veritatis myſta; nulloque corruptus beneficio, pari C
ingenio & fide ab æternis virtutibus tuis omnem temporis ho-

In exemplum Historia, & Poſteritatis.
Vt ſciant omnes, qua induſtria fama conſtet.

minumque iniuriam depellam. Vos qui nunc viuitis, & qui vi-
cturi poſtea, amate immortalitatis curam: tum ſi hæc geſta, &
hæc ſcripta placent; gerite ipſi quæ ſic ſcribi poſſint, aut ſcri-
bite quæ ſic geſta. vt rara ſint, & ſcitu digna, cum nulla facun-
dia celebrantur, fama & æternitate excidunt. Fauete, & legite:
excelſi inuictiq; animi exemplum refero, egregium Inſubrum,
Italiæque decus. Heroem, non hominem, qui reluctantem ali-

Et fortuna corrigatur.
Si compendium placet.

bi vaſto armorum molimini fortunam freno ingenij coercuit,
intrepida fiducia teſtatus, quantum ingens hominis vnius ani-
mus in rebus humanis poſſit. Sed lubet breuiter carptimque D
complecti magnitudinem argumenti, & velut rudi manu deſi-
gnare rerum imaginem, quam deducam colorum varietate &
expoliam.

MEDICÆVS Stirpe nobilis, Indole militaris.
Exilio honeſtus.

Natalibus inclytus, ſed temporum malignitate depreſſus,
generoſam indolem gloriæ deſiderio imbuit, & à ſe exegit quic-
quid Maiores fuerant. Adhuc puer virili vindicta fortis, vali-
dum inimicum confecit. Mediolano pulſus, rudes adhuc annos
militiæ tradidit, & vaſto animo virtutem nutriens, pulchrum
exilium fecit. In Gallos mox animoſus, pugnando Patriã me-

ruit.

A ruit. Multa consilio & manu patrauit, virtute & dolo. quia & in pernitiosum ciuem ferrum strinxit, magnumque Principis caussa discrimen subijt; obsequio gratus, & tamen facinore inuisus fuit: quasi morem gerere, virtutis; gessisse, sceleris opus esset. Sed ille etiam post audaciam felix, nec falli insidijs, nec vinci armis potuit; etsi & iniuriæ obnoxius, tanquam amicus;& impar, tanquam hostis. Ergo Principis violentiam bello sustinuit: vnicoque præcipuè castello munitus tutusque, velut è spithama rupis, vniuersam prouinciam populosque vicinos conterruit. Ita incredibili industria & innato vigore animi, planè stupente Europa, ad excelsa belli vota perrupit: gloriosus qui- B dem, quòd ex ipso silentij profundo emergere tam felici conatu potuerit; gloriosior autem, quòd modum felicitati posuerit, & cùm summa virtus promitteret, mediocria amplexus sit. Vt magna gessit; ita gloria sua dignus fuit, & familiæ suffecit. Namque Mediolani MEDICAEOS esse, mirari Hetruria desijt, postquam prudētissimus in Insubribus bellator tam illustri nomini par fuit. Deinde, cùm dare famam suis omnibus posset, tam benigno fato vsus est, vt in fratre & propinquis æternus quoque esset. Fratrem cùm dico, Pontificem dico Maximum, PIVM IV. sacrum rerum humanarum caput; & hunc proximo sanguinis atque dignitatis gradu DIVVS CAROLVS C BORROMÆVS, cęlestis in terris splendor, excepit, è sorore vtriusque natus. Atque vt ambo hi Antistites fuere, facere magnum, alter fratrem, alter auunculum potuit, quem insecuti; si nihil dignum fama ipse designasset. Sed suis armis, suorum posteà toga & sanctitate inclytus, quantum parauerat nomen, inuenit.

Manu fortis, Ingenio callidus.
Audacia felix.
Militia clarus.
Voto sapiens. Mediocrem fortunā maximæ præposuit; Et familiam illustrauit.
Frater Pontificis PII QVARTI.
Auunculus D. CAROLI BORROMAEI.

Gentem igitur, vt dixi, MEDICAEAM habuit, antiqua origine illustrem, sceptris & imperio diuinitus destinatam; quæ diffusis olim per Italiam, adeoque Græciam radicibus, Florentiæ æternitatem fundauit, & Mediolani cum laude floruit. Etenim inter fœderis Legatos ad Fredericum Imperatorem ab In- D subribus missos, Ioannes & Lotharius Medicæi fuere: alter anno ∞. CLIX. alter mox, ∞. LXXXIV. Vicus quoque & palatium hodie Medicæum; etsi sic dici desiere, postquam vetus illa familiæ dignitas imminuta. Nam ille à Moronis hodie appellatur: palatium nisi vetera insignia gentis superiori limini inscripta gereret, pænè nesciretur. Pater BERNARDI nomine fuit, vir prudens, gratus ciuibus, natus negotijs; qui in cura vectigalium prouinciæ manceps consenuit, nullo detrimento honoris aut famæ; cùm & olim laudabili ritu, in æterna virtutis vrbe, *Florem equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, fir-*

Gens Medicæi Mediolani inter primas.
Pater Bernardus vir egregius, & equestri dignitate manceps.

A ſtudio & obſequio nectere. Erat in vultu blandities & graui-
tas, in moribus ſeueritas, in animo virtus, in omnibus feruor,
& ſupra ætatem omnia: quibus in turbulenta ciuitate multo-
rum inuidiam atque inimicitiam prouocauit. Nam melior om- *Et hoſtes inuenit.*
nis vita, & virtute emergens, odium apud inertes habet: igna-
uis nemo inuidet. Vix ephebum Paullus Pannianus iuuenis no-
bilis, & acer cum armatorum manu ex inſidijs adortus, pænè
oppreſſit. atque hic primum inuicti animi rudimentum enituit.
Circumfuſi aduerſarij incautum adoleſcentem infeſto petebāt *Circumuentus grauiter vulneratur.*
ferro. ille in repentino periculo faciliùs gladium, quàm conſi-
lium promens, gradu ad præliandum compoſito, primam vim
B viriliter ſuſtinuit: mox ipſis vulneribus ſtimulatus (quinque
iam grauiſſima acceperat) perrupit & euaſit. Viciſſe putares, *Sed euadit:*
qui ſic fugeret; & corpore viribuſque integrum, qui glorioſo
confunderet ſanguine veſtigia, nec titubaret. Quàm fortiter
pugnaſſet, læſus oſtendit; periculi magnitudinem atrociſſima
vulnera. E veſtigio igitur in vicinam Caſtellatiorum domum
receptus, & corona cinctus amicorum ciuiumque, qui conflu-
xerant, Spartano prorſus & heroico animo medentis ſuſtinuit *Et contemnit plagas.*
manum, & contemnere potuit, quicquid hoſtes inflixiſſent.
Vicit affectum quoque circumſtantium generoſa iuuenis indo-
les, & cum nemo non ingemiſceret, ſolus hic qui læſus, ſerenos
C circumferebat oculos, velut doloris expers. Parum etiam cru- *Dolore maior.*
deſcentes iam ferre plagas, niſi & ſpectaret: quia igitur grauiſ-
ſimo vulnere dorſum patebat, triente propemodum corporis
diſſecto, popoſcit ſpecula, & conſtantibus oculis hiatum arbi-
tratus eſt; hoc tantùm triſtior, quia auerſum. Vix è periculo *Nondum percuratis vulneribus, aduerſarium conficit;*
vitam vireſque recuperauerat, cùm magis & magis ſtimulante
iniuriæ memoria, inimicum nobilium iuuenum caterua ſeptum
ſolus aggreſſus, interemit. Hac cæde vniuerſa familia irritata,
illico vrbe exceſſit; & ad Lacum Larium, ea tempeſtate partium *Et exilium amplexus, ad Lacum Larium ſecedit, Gibellinis adhærens.*
tumultu & armis variè inquietum, exulatum iuit, tanquam ad
occaſionem magnæ virtutis euocatus. Factionis Gibellinæ hic
D tunc caput Ioannes Mattius erat: quem per varia diſcrimina ſe-
cutus, ſæpiùs ipſe duxit, & manu conſilioque ſeruauit. Helue- *Amicos facit:*
tijs, Rhætiſque gratus fuit, & Theganum cohortium Rhætica-
rum præfectum, corpore pariter & animo maximum, inſigniter
ſibi conciliauit. Quæ vis rectæ & generoſæ indolis! labore, vi- *Ad omne robur corpus animumque durat:*
gilia, inedia deliciarum cupidinumque ipſam pænè memoriam
deleuit, iam ſine onere ad gloriam anhelans. Nam qui volupta-
tis blanditijs capti, obrutique corpori indulgent; humi ſerpūt,
vitamque infami ſilentio conſumunt. Tanti erat vrbem relin- *Suis retinens,*
quere. neque tamen cùm aſpera illa locorum diutiùs incoleret,

mores

mores inhorruere. comis & blandus inter amicos: ferocem A
acerbumque soli hostes experti sunt. Impetum, & sæuitiam so-
ciorum clementiæ officio temperare solebat; ad gloriam, non
ad prædam hortari: cum auctoritate, sine imperio erat. Itaque
in longiori ac difficili exilio, prius fortunæ, cùm nullum à pa-
tre auxilium esset, mox famæ cura industriam acuit. Atque bo-
ni nominis fœcunda etiam semina per steriles rupes sparsa. Iam
tum honesta quadam cupidine dominandi tentare animum cœ-
perat, & fortunam quasi tardam accusare. Hactenùs enim in
vmbra tantùm militiæ arma, sacramento soluta, induerat, per
publicum tumultum & ipse partes secutus: virtuti plenam oc-
casionem bellum non dederat. Interea Mediolani non vna re- B
rum facies. Vix sub Maximiliano Sfortia, Ludouici filio, Fran-
cisci nepote, ciuitas respirasse visa, & in Gallorum denuò po-
testatem cessit. Franciscus I. Valesius, post auspicia mox re-
gni, in Italiam exercitum duxit, & feliciter ad Marinianum com
misso prœlio, prouinciam sibi vindicauit. Parum erat victum
esse Sfortiam, nisi & abduceretur. Ludouici patris calamitas in
filio Regi grata. Nam & ille antea post infaustam pugnam ca-
ptus à Gallis, diem in carcere miserè obierat. Sed hoc dede-
cus Maximilianus stolidæ mentis princeps, & à Maiorum indo-
le degener, amauit; qui vt imperium, negligenter administra-
tum, turpiùs etiam amitteret, hostem secutus est; liberque, vt C
sic dicam, paternam subiuit ignominiam, pari fato, maiori de-
decore apud hostem moriturus. Vnicum traditæ prouinciæ
præmium erat, ne egeret. sic quidem non sua tantùm, sed patris
fortuna dignus: nam quò ire voluit, meruit rapi. Galli deinde,
tanquam in prouincia armis subacta amplius liceret, violenter
agere, victoria & clementia Regis sui abuti. Et dubites tamen,
à ciuibus alibi, an à militibus plus mali; ab exteris, an indige-
nis. Res nouæ & nulla disciplina compositæ, occasione scele-
rum placent. Plures ergo Mediolanensium è noua mutatione
rerum audaciam colligentes, quia Victoribus adhæserant, cum
Patria debellatas quoque leges censere, omnia sibi permitte- D
re, aliena rapere; quasi iniuriam facere, id demum esset liber-
tate vti. Iuuentus ipsa annis ingenioque ferox, & turbido impe-
rio læta, lasciuire, turbare, vi agere. Atque in ista corruptela
etiam qui iuris potestate eminebant, posito patriæ virtutisque
affectu, rebus suis studere, Iustitiæ sanctissimam manum prosti-
tuere, noxijs faciles, insontibus graues, si emptori placuisset.
pecuniæ cuncta obnoxia erant. Prorsus suis quoque vitijs Insu-
bres Gallorum famam onerabant: vt non immeritò dixerim,
vetera tum vulnera omnia, partim vernaculo, partim externo
scele-

Aliorum mores corrigit.
Viuere satis non erat; innotescere voluit.
Atque imperio eminere.
Sed occasio adhuc deerat.
Ea è mutatione rerum nascitur.
Franciscus Rex Insubres armis subigit.
Hostem victorem Maximilianus Sfortia in Galliã sequitur,
Patris fortunã voluntario dedecore adumbrans,
Velut captiuus;
Quia viuẽdi subsidia suppetunt.
Prouincia violenter administrata:
Et tàm indigenæ quã Galli nocent,
Impunitate audaces.
Iuuentus ferox;
Præfecti iuris auari.
Suo scelere aliena infamia Insubres Rempub. lacerant.

A sceleie recruduisse, & velut vnam plagam vniuersum Reipublicæ corpus factum esse. Virtutis, ingeniique cultus ludibrio erat, boni doctique odio. Sic ipsis malorum remedijs amotis, audacissima quæque facinora impunitatem, atque adeò præmiũ inueniebant. Imperium crudele, impium, intolerandum: ambitio, auaritia, & demum libido, pro lege; ius & fas pro ludo: & iam post arma sæuior pax erat. Sed cætera dominantium vitia populus, tot malis subactus, tolerare vtcunque potuit; cum libido accessit, vniuersus vrbis status, velut graui procella, concussus est. Venus ipsa, furore armata, sæuiebat: ad obscœnam fœdamque vsuram stupri palam matronæ virginesque poscebãtur, è patricijs, & è plebe: si recusarent, per vim rapi. Sic, quod

Imperium promiscuis vitijs quassatum:

Libidine euersum.

B extremum in tyrannide, sanctissima thori iura violenta libidine corrupta ac deleta sunt; nec in ipsis priuatorum ædibus laribusque vltima libertatis vmbra remansit. Trucem & atrocem istam rerum scenam cum intueri bonus quisque nequiret, & reprehendere capitale esset; alij, vt quam domi Rempub. lege nõ licebat, foris ferro vindicarent, spõtè exilium amplexi; alij, qui liberiùs aut ferociùs se gererent, per Iustitiæ speciem pulsi & proscripti. ita neque graue cuiquam exilium, afflicta ciuitate; & frequens erat, cùm furore quodam minimæ quæque culpæ tanquàm maximæ plecterentur. Flos ferè iuuentutis ac nobili-

Plerique boni nobilesque in exiliũ vel spontè eunt.

Vel pelluntur.

C tatis erat: hos Medicæus excipere, fouere, in armis habere: ac iam breui temporis spatio robustam satis manum conflauerat, ad res Gallorum infestandas. Hic publicus terror: sed in vrbibus occulta ciuium consilia ad rebellionem. Auctor stimulusque HIERONYMVS MORONVS erat, & nobilium animos continuis litteris sollicitabat, vir prudens, & per id tẽpus Tridenti agens; vt Gallis obesset, Francisco Sfortiæ Maximiliani fratri impensè addictus. Franciscum, qui in Belgis apud Cæsarem erat, pronis quisque votis exoptabat: *Fratre meliorem esse, & iure in antiquæ fortunæ fastigium euehi, ex quo ille turpissima pactione excidisset. Quem amplecterentur Principem, ipso nomine moneri*

A Medicæo excepti, arma in Gallos sumunt.

Simul vrbes ad rebellionẽ pronæ:

Incitante Morono:

Et Franciscum Sfortiam Principem cupiunt,

D *omnes; Franciscum esse, qui ingenio & virtute ad imperium venire. Maximilianum nec mente firmum, nec rebus aptum, feliciùs in otio consenescere: potuisse amittere prouinciam, vt ad inertiam se reciperet; non perdere, cum verus Sfortia superesset, heres exul, Princeps optimus, cuius & probitas & calamitas imperium mererentur.* Cur igitur *alienum adhuc potentiæ iugum sustinerent? cur legibus moribusque nuper hostis, nunc grauiùs domini vterentur? Non Regis hoc imperium, sed gentis esse; omnium dominatu libertatem imminui; ac plures propemodum perturbato hoc rerum statu regere, quàm regi.* Ad summam, *Asciscendum esse Principem, qui natalibus Insuber esset, affectu Pater, tutela præsens; cuius indo-*

Maximiliano neglecto,

Omnium ardorẽ vincunt exules.

les in maioribus placuisset. Cum verò omnium arderent animi, imprimis exules prompti paratique pro Sfortia fuere, partim odio in Gallos, partim spe recuperandæ Ciuitatis. Intereà Medicæus, rem æterna dignam fama ausus est, & vt consilia Moroni promoueret, fortis videri voluit. A

Medicæus Mediolanum intrare ausus;
Coniuratos adit.
Item Tabellariũ hostẽ interficit,

Quatuor itineris comitibus assumptis, Mediolanum perrexit: vrbemque ingressus sub meridiem, coniurationis tesseram amicis detulit. Inde rediens in tabellarium Gallum, epistolarum sarcina onustum incidit, fortuna velut ad nouum facinus inuitante. Digna discrimine præda visa, arcana hostium penetrare. Ergo vt sarcinam raperet, Gallum confodit; hoc quasi cruoris libamento oppressis Penatibus vindictam libertatis coràm pollicitus. Nouum vi- B

Et epistolas rapit.

ctoriæ genus, & pulchrum, quia fugere licuit. Epistolæ velut manubiæ erant, tanquam ab vniuersa gente captæ; quibus mox lusit læsitque dolosè hostem, & gliscentem coniurationem validè animauit.

Rebellio decernitur.

Maturuerant Insubrum vota ad defectionem, & recusabant omnes sub alieno deinceps dominio miseri esse; Summa consilij erat, statuto die per prouinciam vniuersam arma capere, pro Sfortia pugnare, eijcere Gallos, & quantum vsque malorum passi, summis viribus vlcisci.

Tridento Moronus venit.

Itaque ad maturandum facinus Moronus cum paucis Tridento in Italiam profectus est, & è via vnà Medicæum duxit. Neque celari tamen hoc iter potuit, aut suspicione magni moliminis carere. C

Cum Medicæo Regium Lepidi se confert:
Et vix insidias euadit.
Sfortiani & alibi infelices, frustra Comum tentant.

Properantibus Rhegium Lepidi, quò frequentes iam exules conuenerant, Sfortiæ addicti, insidiæ à Fusio Præfecto Regio structæ, & ægerrimè vitatæ sunt. Infelicior etiam exitus aliorum alibi pro patria conatum prodidit ac repressit. Comum, exiguo Gallorum præsidio munitum, Palauicinus & Mattius dolo tentarunt, collectis Germanorum Italorumque auxilijs. Sed casu, an culpa proditi, cùm circa mœnia hærerent, noctu à Gallis oppugnati, & cùm terrestri itinere fugerent, faucibus montium intercepti, in potestatem hostium venere.

Coniuratio à Palauicino detecta.
Is supplicio vitam finit:
Item Mattius.

Palauicinus Mediolanum perductus, postquam detexit coniurationem, securi percussus est. Mattius Comi, hostium ludibrio traditus, inter cruciatus exspirauit, vir feroci ingenio, & apud Insubres omnes D bellandi audacia clarus: quem ita Medicæus luxit, vt armis affectum testatus sit, parum amicus, nisi & vindex exstaret. Serò cognitum, maiorem iam Gallorum potentiam esse, quàm vt domesticis posset armis exscindi:

Pluresque coniurati.

vbique in coniuratos sæuitum; & oppressa libertate, sub grauiori iugo prouincia gemuit, vt

Pontifex & Cæsar pro Sfortia in Gallos consurgũt.

Leo Pontifex, & ipse Cæsar bellarent. Iustis vterque caussis stimulatus, ferre diutiùs in Italia Gallos non potuit. Itaque percusso fœdere, ingentibus copijs Franciscum Sfortiam per du-

ces

A ces manu reducebant. Per Prosperum Columnam, & Ferdinandum Piscarium Cæsar: per Fredericum Gonzagam Pontifex. Sfortia rerum summam Hieronymo Morono commiserat, paullisper spectator belli. Igitur iunctis copijs viribusque, etiam sub libertatis signis agmen exulum se mouebat, Francisco Morono duce, Hieronymi fratre, viro perquàm strenuo, & militari prudentia insigni. Huic carus imprimis assiduusque Medicæus, ob præfractum animi corporisque robur; & è tota exulum turba ad ardua patranda, velut in exemplum, sæpius assumptus. Nam quasi iustis in armis virtus robustior esset; iam pro patria nihil formidabat: & sic, ne solus in periculum
B iret, multi amore & simul æmulatione sequi. Quæ facta, imò miracula! pro fabulis sint, nisi publica & oculata fide obsignata durent. Neque tamen Medicæus in suam famam gestis exultare: ad Moronum velut auctorem & ducem, vt miles ministerque fortunam referebat. ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra inuidiam, nec extra gloriam erat. Galli interim minimè segnes aut trepidi; sed ad repentinum belli nimbum excipiendum, Lautrecum sequebantur. Primum certamen Abdua dedit, primumque sanguinem hausit, vt toti prouinciæ propinaret. Cis flumen Lautrecus exercitum retraxerat, cunctisque ad citeriorem ripam subductis nauibus, hanc vi
C ris aggeribusque muniuit. Cæsariani ad flumen vsque secuti, per alueum vada frustrà tentarunt. Tum Franciscus Moronus, translatis è Brembo vicino amne duabus scaphis, nauique oneraria iuxta ripam reperta, quam sub virgulta frondesque piscatores abstruserant, transvehere suos noctis silentio statuit, vallumque aggredi. Factum: insiliunt, & prope pagum Vaprium euadunt. Contrà Galli strepitu excitati, ad ripam procurrunt. Primus in terram hostesque se Medicæus effuderat, quasi solus pugnaturus; pænè temerario conatu, nisi plus fiduciæ in viribus, quàm numero habuisset. Atque hoc ipso audaciæ miraculo obstupefactos omnes tenuit, lìberioremque commilitoni-
D bus exsultum fecit. Acrior deinde pugna, excitis clamore periculoque auxilijs hostium: cumque maior vis ingrueret, tumultuario consilio Medicæus fugam cum suis simulans, proximam in ripa domum occupauit. ergo dum eodem vim hostilem trahit, & virtute pertinaciam lacessit, iam traiectum nauiculæ iterant, ac subsidium submissum est. Tandem Heluetiorum, & Hispanorum copijs traductis, domum, vallumque ipsum fuga hostes deseruere. Nox & caligo terrorem auxerant. Itaque Lautrecus, mutato repentè belli consilio, exercitum Mediolanum duxit; siue vt prœlium declinaret, siue vt armorum præsentia nu-

Belli duces, Prosper Columna, & Fred. Gonzaga.

Exulibus Moronus præest:

Is inter omnes Medicæum æstimat;

Quia fortem.

Et simul modestum.

Galli, duce Lautreco, bellum capessunt.

Abdua ripã muniunt:

A Medicæo valle oppugnati,

Et impediti.

Cedunt hostibus, & Mediolanum se recipiunt.

tantes ciuium animos in fide teneret. Sic serò intellexit, *agitatum* A
iniurijs populum cupiditate libertatis incendi. Sed Cæsariani, quasi
fugientes Gallos sequerentur, ad vrbem pariter advolant, rati
ciuium auxilio expugnari posse. Primam aciem Piscarius du-
cebat, & ex ipso itinere mox in mœnia direxit, tanquàm in vrbe
quieturus. Exules, qui diutiùs ferre desiderium patriæ non
poterant, ante reliquos festini, per vallum, recenti & interru-
pto opere hiantem, irrumpunt; ictus miscent, vi præsidium pel-
lunt, sternuntque. Sic in vrbem ipsam illatum prœlium, dum
pugnando hostes cedunt; &, quod victoriæ omen erat, Triuul-
tius, exercitus Veneti præfectus, capitur. Medicæus inter pri-
mos fortissimè dimicans, in conspectu Larium Penatiumque B
tot annorum exilium hostili sanguine expiabat. Ad armorum
furorem ciues quoque prosiluerant; sed, dubio etiam Marte,
dubij ipsi anxijque, vtri se parti iungerent. Quà fortuna rem
daret vires inclinare, mali exempli erat: ac tametsi excutere
Gallicum iugum gestiebant, in ipsa occasione trepidare. Dux
auctorque libertatis deerat: & sic in caussa publica priuatum
quisque discrimen pensitabat; hinc memoriam iniuriarum,
istinc metum. *Militem vtrumque esse: & insolentiorem, auidiorem-
que nouum. Hactenùs si quid passi, non Regis culpa, sed Præfectorum
vitio factum, qui natura auidi, Remp. tanquam prædam habent. illum,
benignum iustumque esse; hos, tyrannos, auaritia & superbia sæuos: penes* C
illum summam Imperij esse; hos moueri posse. Cunctationem ciuium
Medicæus non ferens, alios rogat, alios increpat, &, vt suspe-
ctos hostibus reddat, nondum sopitæ monet coniurationis.
Itane, inquit, *libertatis oblitos ac fidei, æterni facinoris spectatores vos
Patria habet? quis metus obsedit animos, quis torpor artus? manum, quam
in auxilij fidem nuper porrexistis, nunc arma poscunt. Coniurare hone-
stum fuit, si gloriosum nunc putabitis, aut necessarium pugnare. Vobis qui-
dem hoc bellum geritur, hic sanguis funditur: & nonne vester? totum hoc
agmen ex vrbe vestra, & gente est; per vim & crudelitatem excisum &
emissum. Recipite ciues vestros, sanguinem vestrum: alius fratrem, alius
filium, alius patrem, quisque ciuem: vrbem vrbi iungite. Illi, illi hostes* D
*sunt, quos in penetralibus aluistis: in hos sæuite armis, qui vitiorum om-
nium tormentis in fortunas, coniuges, liberosque vestros sæuierunt. Nobis
quidem hæc patria est, in hac nati altique sumus: in hac si viuere non lice-
bit, mori saltem licebit. Quid amplius? viuamus an moriamur, in ve-
stra manu: sed vita libertatem ipsam, salutemque vrbis; mors, seruitutem,
exitiumque vnà trahit. Expedite segne ferrum, & communes hostes
exemplo meo ferite*. Hæc effatus, magno impetu in aduersos fer-
tur. Ardore iuuenis correpti ciues, cùm nullo imperio tenceren-
tur, pariter in Gallos magno fragore detonuere. Sic Medicæi
auspi-

Insequuntur Cæsariani:
Sine mora mœnia tentant:
Primique exules penetrant.
Triuultius capitur.
In vrbe Medicæus pugnat.
Ciues ancipiti consilio hærent:
Quippe capite destituti.
Vtrimque fortunam pensitant,
Et in Gallorũ partes inclinant.
Prohibet Medicæus,
Oratione;
Et simul exẽplo:

A auſpicio, ciuium auxilio capta ciuitas, non ſine nauſea ſentinam tot calamitatum effudit.

Vrbiſque capta velut auctor fuit.

Sed per prouinciam maior iam æſtus belli, & pertinax armorum tempeſtas Sfortiæ incubuit. is in vrbem, imperiumque accitus, magna pietate ſubditos tanquam pater complexus eſt: clemens, ſollicitus, liberalis; quibus virtutibus potentiam auxit.

Sfortia imperiū capit, adhuc bello diſtrictum:

Tanquam arma non impedirent, Rempubl. ordinare cœpit, corrupta corrigere, inueterata mala ſenſim tollere, bonos forteſque laude ac præmio fouere.

Rempubl. ordinat:
Viris fortibus præmia donat,

Hac occaſione etiam Medicæi virtutem nouus excepit honor & euexit, fauente Morono; qui velut innata ſolertia fortium virorum æſtimabat facinora, vt ingenia occuparet; ad ſplendidum otium

Etiam Medicæo: Sed Moroni callido inſtinctu.

B neminem niſi ignauum traducere ſolitus, & cuius ad pompam duntaxat nomen aut potentia valeret. Trahebantur verò, vt dixi, graues adhuc belli reliquiæ, & cum his calamitates. Victi Galli, grauiùs iam nocebant, quia per prouinciam ſparſi; & qui prœlijs non ſufficerent, latrocinia exercebant, opidis paſſim arcibuſque adhuc tuti.

Galli vrbe, non prouincia pulſi.
Belli fortunam ſuſtinent.

Lacum præcipuè Larium cruentus partium furor agitabat: & his aquis velut refocillata laſſitudo hoſtium, melioris aliquam fortunæ fiduciam admiſit. Valida manu Guelfiorum factio graſſabatur: litora omnia infeſta claſſe domita. Muſſium Triuultiani, Leucum Galli, Minacium exules & transfugæ tenebant: qui omnes locorum ſitu feroces, faci-

Circa lacum Larium feroces.

C liùs viribus vſi ſunt, &, pronis in Regem Rhætis, Heluetijſque, crudelia vbique auſi. Medicæus igitur in Mattij ſuffectus locum, à Gallis paullo antè ignominioſè necati, Præfecturam lacus accepit; munus egregium, & occaſione belli æſtimatum: quod cùm plures ambirent, nemo tamen capeſſenti inuidit: ita illum & fauor publicus odio aut æmulationi exemerat: paremque iam honoribus maximis fecerat fama.

Huius Præfecturam Medicæus cæpit,
Fauore ſuffragioque omnium;

Non poteſt inſignis virtus auctorem abſcondere; præmia trahit, & ſuaui pollicitatione inter labores blanditur. Sed non omnibus extra nubem fortuna ridet: multum conſecutus eſt, qui egregia facinora ad gloriam ſine inuidiæ obſtaculo promouit. Æſtimabat prouin-

D ciam ſuam Medicæus, primùm, quia non ad quietem aut delicias, ſed ad diſcrimina vocatus: deinde, quia ad munus amici; vt ſucceſſor, & ſimul vltor eſſet: poſtremò, quia ad loca quæ amabat.

Et virtutis occaſione æſtimat.

Iuit igitur, & ſelecta ſtipatus amicorum manu, cùm nullam in præfectura pompam affectaret, laborum omnibus ſocius eſſe cœpit: præcipere ſingulis, & ipſe exſequi: in hoſtem milites ducere, & vnà pugnare: rapere prædam, & diuidere.

In adminiſtratione ſtrenuus,

Initium muneris vindicta Mattij nobilitauit, non ſine crudelitate ſumpta: ita amici & ſucceſſoris animum inulti adhuc manes ſtimulabant; & quam hoſtes exercuerant armorum trucu-

Et ſimul ſeuerus. Mattij mortē vltus eſt.

lentiam, passi. quasi non in præfectum, sed dignitatem peccassent, puniti sunt; & auctores atque consortes criminis, vt sine macula Præfectura esset, aut militis, aut carnificis sæuitia extinxit. Primùm quidem exules oppugnati, & Minacium exustum. Hinc fauillæ latiùs sparsæ, vicina aliquot opida, passimque lacum corripuerunt. Crederes alibi, & ipsas quoque aquas ardere: sic quasi ferrum satis non esset, in reos hostesque ignis sæuire debuit; & vt magis rerum natura turbaretur, elementa pugnauerunt. Sed Medicæum cùm caussa absolueret, & ardens in Principem affectus, acriorem quoque pertinacia hostium fecit, & quæ inualuerat Guelfiorum factio, rebus adhuc Sfortiæ infesta. Hæc igitur armis retundi, & vi summa comprimi cœpta, quò spes Gallicæ conciderent. Victa tandem & prostrata, postquam terrorem crudelitas impleuit. Atque Gibellinis tum animi viresque additæ, qui tali duce vim iramque effundere, & moliri toto lacu potuere, quicquid vincentibus militiæ votis fortuna solet indulgere. Medicæus, vt in solum hostem sæuus esset, immenso humanitatis affectu suos complexus est, largus, facilis, familiaris, tam misericors Præfectus, quàm acerbus Victor. Quin & Mattij matrem, fratres, liberosque tanquam suos habuit, filius ipse, frater, pater. Quantum alibi natura solet, hic affectus præstitit: mortem Mattij scire poterant, qui non luxissent: quibus perierat, superstes fuit. Hic veræ amicitiæ fructus est, benefacere, cùm possis omittere; & amare, cùm fructum nullum speres. Erga viuentes plerique benigni sunt; qui in mortuos rari omnino existunt. In coniuge, liberis, atque adeò propinquis amicus viuit, etiam cùm desijt: in his amandus, ne tempori potiùs, quàm virtuti affectus seruiat. Medicæus autem, postquam vltione pariter & beneficio placasset amici manes, generosiùs in Gallorum reliquias, iterum crescentes, iuit, deductis ad beneuolentiam Rhætorum Heluetiorumque animis. In ipso lacu classis adhuc obstabat, à Lautreco coacta; & foueri bellum poterat, quamdiù infestis nauibus hostis veheretur. Visum est insidijs petere, quod vires negabant, & incendio delere rates, vt tempestatis officium flamma perageret. Pars classis in portu Mussiano consistebat. huc noctu Medicæus cum armata manu venit; clàm penetrat, ignem nauibus inijcit, vi & strepitu incendium necdum adultum auget. Galli consternati, & iam flammis velut obsessi, arma corripiunt, in hostem & simul ignem confuso consilio pugnãt. Quia inter somnum & trepidationem, pro portu & opido diuisa erat opera, vtrobique victi & fugati sunt. Opidani eiulatu magis quàm armis fortes, Penates deflebant, quos tutari non poterant: felices etiam, si à te-

ctis

Minacium exurit: *In hostes vbique sæuit:* *Sed iusta caussa stimulatus.* *Ergo crudelitate vicit Guelfios:* *Atque contrariã factionem virtute erexit.* *In suos benignus;* *In amicum defunctum pius.* *A Gallis Rhætos Heluetiosque auertit.* *Lautreci classem insidijs petit:* *Et in portu Mussiano incendit.* *Gallos repugnantes superat, & in fugam conijcit.*

A B C D

A ctis incendium arcuissent. Sed superuacuum Medicæo visum, in muros domosque sæuire, cùm prompta esset præda; aut vltrà ferro hostes persequi, quos nauibus exuisset. Armorum tumultu ac tempestate liberari lacus poterat, solus si Medicæus imperasset. Interea Moronus maiore velut belli pondere res Gallorum depressurus, militiæ partem Bilacium misit, classem instruxit, & Præfectum Hermetem Vicecomitem addidit; siue vt auxilia Germanorum, quæ aduentabant, sine impedimento lacu exciperet, effunderetque in Lautrecum; siue vt nouis auspicijs, rem iam feliciter cœptam geri gloriosiùs perficeret, tanquam melioris vbique fortunæ auctor. Verùm ista consilia in

Vim & flammã ab opido abstinet.

A Morono maior apparatus: Et cum classe Hermes Vicecomes mittitur.

B sequiorem euentum imperitia noui præfecti detorsit. Nam Lautrecus, pugnæ occasionem quærens, cum rudi adhuc classe decertare constituit. Ergo quicquid erat nauium lintriumque Leuci armat, Præfectos militesque ad prœlium concitat: *Fortes essent, ad gloriam & simul prædam irent; hostem victorem incedere, quamdiu non pugnaret, audacem sola fortuna esse. Aquas sibi vendicarent, quibus terra erepta esset. Si Alpes claudantur, nihil in armis præsidij fore; nec sine periculo fugam institui, qua sola salui esse non possent, nisi vt ignauiam simul miseriamque testarentur.* Quos necessitas vrgebat, leuis sermo animauit. Eductæ sunt naues, & concitato remigio verberari lacus cœpit. Putares auspicium pugnæ cum ipsis vn-

Infausto euentu

Lautrecus pugnæ auidus,

Naues contrà instruit,

Militesque cohortatur.

Educit classem:

C dis esse. Iuuit nauigantium impetum spirans à Bruma ventus, quia scopulis angustijsque impeditus, nunquam non ferox, classemque totam paucissimis horis ad promontorium Bilacianum propulit. Hermes imparatus ad pugnam, & quod pauidis vsu uenire solet, consilio fluctuans, cùm instare hostilem cerneret aciem, & iam portui imminere, classem deseruit, ratus non infeliciter se cum fortuna pacisci, si militem in tam ancipiti discrimine seruasset. Sic turpi fuga totum in vno portu hostibus lacum cedens, formidinis socios Comum reduxit. Galli strenuè inuecti sunt, & classe, ripa, opido occupatis, fugientium turbam insecuti. Retionio eo tempore Medicæus venerat, & terrestri

Bilacium venit.

Et imparatũ Hermetem adoritur.

Is, nauibus desertis, turpiùs fugit, quam pugnauit.

Vani capitur;

D itinere Bilacium tendebat, lacum traiecturus. In via igitur de prospero Lautreci progressu edoctus, & fuga Hermetis, magisque gloria hostis quàm dedecore suorum stimulatus, in ipsa pænè Gallorum vestigia belli strepitum effudit, ferro ignique violentiam adumbrans: ad quem tumultum repentè hostes conuersi, intellexere tandem, vano terrore successum plenæ victoriæ interruptum. Vsi tamen fortunæ beneficio, & quia abundè damnum Mussianæ classis pensatum, infesta nauigatione vindicare lacum cœpere; cùm pulchrum etiam, & ad speciem gloriæ, pugnare nauibus, quas vicissent. Sic paulatim ad vires Lautrecus

Ni casu superueniens Medicæus,

Terrore Gallos perculisset.

Lautrecus igitur lacum vindicat;

Aerinsque ad bellum accingitur.

redijt,

redijt, & vt in agrum Mediolanensem viam aperiret, tentare A
Comum statuit. Itaque Turnum copiæ ductæ, quod opidum

Turnium copias ducit,

Iunato promontorio munitum,& opportuno situ bello mouen-
do aptum,rebus Gallicis studebat. Quinque duntaxat passuum
millibus Como disiunctum, litore & lacu infestum erat. & pro-
pemodum in conspectu Hermetis classis hostilis stabat. Galli
nunc aqua,nunc terra ad mœnia Comensium effusi, crebris ex-

Comensibus infestus.

cursionibus violentiam explicabant. Sed territus Sfortia, &
ab his scintillis nouam belli flammam metuens, cùm leui suc-

Sfortia surgentē è lacu tempestatē reprimere statuit,

cessu immensum sciret hostium animos erigi; reprimere insul-
tum vi maiori statuit, & quia infeliciter Hermetis imperitia
cesserat,opera & ingenio Medicæi vti. *Huic temporum locorumque* B

Imperio Medicæi vsurus:

momenta in toto Orobiorum tractu, & rerum occasiones exploratas esse:
nomen ad formidinem valere. Quin & Præfecturæ Larianæ hunc hono-
rem meritò adiungi. In partem tamen oneris Bartholomæum Cla-

Itemque Clarauillij.
Qui Comēsi præfectura ornatur; & malignè expeditionem trahit.

rauillium misit, & præesse Comensibus voluit, vt in vrbe & in
lacu vis auctoritasque valeret. Bis mille circiter pedites secum
ille ducebat: sed peruerso consilio moram rebus inijciens, cùm
Turno vi pellendum hostem censeret Medicæus, temeritati no-
luit cohortes committere; & tanquam opido parceret, expedi-
tionem dissuasit. Sic honesto velo malignitas tecta; quantùm-

In rem suam callidus.

que sibi Præfectus studuit,& obfuit militum votis,& Principem
retardauit. Nam rem trahere, quò diutiùs imperaret, destina- C
uerat; & vicinum habere hostem, vtile arbitratus, vt armatus
consideret. Vrbem si liberasset metu, superuacuum munus vi-
debatur: nec pellere Gallos poterat,nisi vt Collegæ potentiam
augeret. Medicæus contrà, cui cunctatio hæc suspecta, omnia

Ergo Medicæus collega neglecto militem vndique congregat:

agere,ne otiosum munus haberet; & vt Gallis parem se osten-
deret, suis viribus aggredi Turnum decreuit. Collecto igitur
vndequaque iusto militum numero,quos & desiderium prædæ;
& fortuna Ducis promptos ferocesque reddebant, & quantoli-
bet periculo pares, rectà ad hostes aduolat. quo nuncio ad no-
uam calliditatem traductus Clarauillius, sine mora eduxit co-

Turnum,hostesq; petit.

pias: nec minùs callidè quæsiuit prœlium,quàm antea detrecta- D
rat. Etenim si vincerent Sfortiani,in partem veniebat gloriæ;

Clarauillius,ne à victoria excludatur, eodem aduolat.

rem quoque gesserat: si vincerentur, culpam remouebat; secu-
tus erat. Ita prout res euentum daret, aut velut auxiliator ac-
cedebat, vt temeritatem Medicæi corrigeret; aut velut pugnæ

Tam pugnæ astutus, quàm moræ malus.

auctor, vt in laudem moram verteret, tanquàm consilio ad oc-
casionem vsus. Iam ecce opido Medicæus imminebat,cùm Cla-
rauilliani adessent: crederes ex compacto consilia fuisse, & ad

Hinc grauior impetus æmulatione certantium.

hostem faciliùs terrendum, opidumque expugnandum agmina
diuisa. Tanto impetu irruperunt,cùm & simul vincere Gallis,&

præuerti

A præuerti vtrique ſuos conarentur, vt nulla vis irruentium ar-
dorem ſuſtineret. Cæde & ſanguine cuncta impleta ſunt: & *Victi Galli; Opi-*
durauit accenſa rabies, donec & eſſent qui occiderentur, & in *dum exciſum.*
cineres tecta concidiſſent. Magna pars tamen primo ſtatim tu-
multu ad portum effuſi, & in naues recepti, dum miſerabile opi-
di ſpectant fatum, in tutum euaſerunt. Præda inter militem
flammamque diuiſa: quicquid rapi non potuit, incendium hau-
ſit. Atque ad hunc modum Turnenſes, Principi ſuo infenſi, *Contumacia pœ-*
dum ſiue contumaciùs, ſiue conſtantiùs rebus Galliæ ſtudent, *nam dedit.*
extremam belli calamitatem exceperunt. Sed Medicæus, di- *Medicæus mi-*
miſſis ſine mora manipulis, quos poſt prædam alere graue erat, *lite dimiſſo ſta-*
tionem ſuã petit.
B vnà cum ſatellitio familiari Herbam profectus eſt, vbi ſtatio-
nem ſuam eo tempore habebat. Non longo, ſed cliuoſo itine-
re laſſus, ad opidum, & ad nouam pugnam venit: ſic iam ardore
vehementior, quia copias non duceret, & hoſtem præter opi-
nionem inueniſſet. In ipſo introitu anus occurrit, immodico
doloris geſtu querelas exulcerati pectoris exonerans. Tãquam
turpiſſimam ſuo ipſa corpore iniuriam accepiſſet, vnicam defle-
bat filiam, promiſcua libidine à prædonibus conſtupratam. In- *A latronibus oc-*
tellexit Medicæus totam in opidum cohortem, & cum opima *cupatam.*
præda veniſſe, tanquam conſeſſuram. Itaque & querela mo-
tus mulieris, & magis audacia latronum incenſus, qui contuber-
C nij ſui penates violarent, ſigno potiùs quàm ſermone pugnam
comitibus commendauit, ſed ſuopte ingenio promptis. Irruere *Hos adoritur par-*
ſimul omnes, non ſine clamoris auſpicio, ac tanta vehementia *ua manu.*
primos aliquot partim ſternunt, partim vulnerant, rapto quo-
que vexillo, vt ingens omnes pauor oppreſſerit. Quia Medi-
cæi nomen audiebatur, lætum opidanis, & in aduentum Præfe- *Et expellit.*
cti effuſis, tota illa latronum manus, armentis omniquepræda
relicta, diffugit. Inſubres erant, ſed pugnæ rudes, & ſola petu-
lantia ſtrenui; quia in tam confuſo rerum ſtatu latrocinia mi-
litiæ nomine vigebant, ad ſcelus ſacramento, ad rapinas armis
vſi. Hæc in lacu, & circa lacum à Medicæo geſta; ſed pulſi Tur-
D no Galli, mox Bilacij animos vireſque inſtaurarunt. Maiori *Galli à ſtrage ani-*
claſſe aquæ vindicatæ, infeſtam Sfortianis nauigationem red- *moſiores.*
Lacum turbant.
didere. Omninò alere militiæ reliquias vel in his latebris ne-
ceſſum erat, vt in fide præſidia tenerentur. ac iam prouinciæ fi-
nes grauiùs atrociùſque quàm bello cruciabantur. Diſperſi per *Omniaque infe-*
litora rupeſque hoſtes, ingenium magis effundere & laſciuire, *ſta habent.*
promiſcua rabie nunc ſpoliare quoſcunque & affligere, nunc vi
& ſtupris militiam polluere: in omne fas nefaſque auidi, hoſti-
le cenſebant, quicquid alienum erat. Interea Lautrecus, vt *Lautrecus, auxi-*
noua curaret rei gerendæ præſidia, per Heluetios in Galliam *lia adducturus,*
in Galliam abit.

Sed interea induciæ à Fusio cum Sfortia initæ: Arces traditæ.

abijt, solam familiam ducens, Fusio fratri rerum summa com- A
missa. Is cùm difficilem tandem, & sine spe victoriæ moram
Cremonæ traheret, ad conditiones induciarum descendit; ar-
ces, paucissimis exceptis, captiuosque Sfortiæ reddidit. Qua
temporum necessitate,& Leuco,& reliquis lacus Larij castellis,
opidisque Galli excessere.

Mussium Guelfis exsulesque retinent, Et scelere vim exercent. Repressi à Medicæo, tamen latrocinantur.

Mussium à Triuultianis retentum,
Guelfiæ factionis reliquijs, exulibusque Comensibus patuit:
qui ad omnem mox violẽtiam producto scelere, plus iam quàm
Galli nocuerant, in lacu audebant. Sæpius vi summa à Medi-
cæo reiecti, & tandem in latebras suas pulsi, furtiuas tantùm
agebant prædas,cùm & situ, & portu tutissimo vterentur. Con-
flata igitur peditum trecentorum manu, insidijs experiri beni- B
gnitatem fortunæ statuit,& quia Christi Natalem Bruma redu-
ceret,ea ipsa nocte,qua in opidum templumque sacrorum caus-
sa venturi erant, hostes opprimere. Sed non tam felix hic,
quàm audax Medicæus, vt funesta compleret vota; quia Deum
neglexit,& meliorem militia noctem occisioni destinauit, bono
successu indignus fuit.

Nouas etiam insidias impietate declinans.

Sic & latronibus impietas profuit:cùm-
que pro ingenio profani essent,& annuam Dei in terris nati me-
moriam negligerent, casu discrimen euitarunt.Paucissimi enim
ad fanum descenderant: & ab his, ne sacra turbaret Medicæus,
vim cohibuit.

Medicæus igitur Mussio parcit, & à præda suos continet:

Pari iam virtute, ne ad prædam quidem dilabi
militem passus, cùm inuecta rerum omnium copia opidum in- C
structum esset: non cædi,aut capi quemquam; vt parcere inco-
lis, petere latrones videretur. Mirari plerique consilium Præ-
fecti, sed imperium veriti,auiditatem suppressere: quisque Du-
cis quasi affectum induens, qua cupidine venerat, abstinentia
recessit.

Quin & gloria virtutisque mores reddit.

Sed ille obsequio suorum laudato,ad verum decus om-
nium animos confirmauit: *Fortiter agerent, clementiæ famam opibus
anteponerent: non præda onustos, sed gloria incedere: plus esse seruare opi-
dum, quàm diripere; imò direptum non esse, ad expugnandam quandoque
arcem valiturum*. Et, *Cur*, inquit, *præsaga mentis arcana premo? Hi
lares,hi penates aliquando militiæ nostræ erunt: his tuta præsidijs virtus,
ad potentiam exsurget. Latrones tollite,nihil hic hostile. Siquid peccant* D.
*opidani, patiuntur: castellum velut iugum habent, & tristissima sorte fa-
ctiosorum hominum imperium sustinent, non obsequio prompti, sed seruitio
oppressi. Extra vim iniuriamque habendum esse locum censeo, quem mi-
hi, & sic vobis videntur fata destinasse. Itàque negaui opes, quæ rapi non
poterant, nisi vt perirent: quicquid relictum est, seruastis, & in nostra hoc
totum potestate puto, quia potuimus occupare. Iam, quorsum hæc arma
sumpta? & in quos ductu meo iuistis? Triuultianos, sed latrones: arce
sublimi clausos, & ignauia sua munitos. Sed nostra hæc consilia quia
euentu caruerunt, animi moderatione asserenda sunt, vt laudem fidemque*

inue-

A *inueniant. Quos petierimus hostes, ignorare nemo poterit; opido potiti, prædam contempsimus; & quia incolæ, non latrones ad cædem obiecti, ira ardorque subsederunt. Ergo iam ignobilis ista scelestorum manus, vt enses, tela, roburque corporis; sic magis virtutem & innocentiam vestram timebit. Et vos ego maioris fortunæ, siue ministros, siue socios valido mihi sacramento iunxi: qui prædam potuistis spernere, & auaritiam vincere, nulli amplius hostium succumbetis.* Longiori oratione opus non erat, Medicæus loquebatur: & miles quoque, cuius fortunam suspiciebat, imperium æstimauit; quia spolia non legerat, mulceri verbis potuit, & dicentis exemplo regi. Ille verò per amicos Sfortiam atque Moronum vrgere non destitit, *Exercitum mitterent,*

Miles obsequẽs, dicentis exemplo fortis est.

De obsidione arcis Mussianæ cũ Sfortia actum a Medicæo:

B *arcem Mussianam obsidione cingerent, & vniuersum semel latrocinijs lacum liberarent. Frustra cessisse Gallos, nisi Guelfii extinguerentur. Vbi Triulutiani essent, adhuc Gallos dominari. Paucissimorum hominum audacia & scelere commercia atque nauigationem impediri, Insubres à Rhætis Heluetijsque, atque adeò à Germania Italiam diuidi. Sed & magni momenti arcem esse, nouisque motibus, si quid Galli iterum tentarent, opportunam. Sola tormenta bellica reliquumque in arce apparatum his sumptibus censeri, quæ non sine maximo prouinciæ damno, in hostium potestatem venirent. Denique non difficilem victoriam, non longam fore. Latrones esse qui oppugnarentur, & vel repentino terrore, vel si persisterent, leui mora cogi ad deditionem posse; quippe homines natura*

Rei necessitas exposita.

C *pauidos; quia & militiæ rudes, & rapinis tantùm assuetos.* Ægrè tamen inductus Sfortia, vt nouis iam sumptibus affligeret vires exhaustas, aut ignobili tædio exercitum fatigaret. *In excelsa rupe arcem sitam esse, animos defensoribus fiducia loci crescere: armis claudi, sed sola inedia expugnari posse. Moram igitur & victoriam si conferres, pari momento pretioque librari. Quòd si vestigio non lubrico persisteret Fortuna lætior, breuem laborem fore, & venturos vltrò ad conditiones, qui planè hostes adhuc non essent. Sed, quod summum, nec debellari aut exscindi iam posse, nisi Rhætis irritatis, à quorum tutela arx opidumque penderent.* Cùm magis instaret Medicæus, quem desiderium loci stimulabat, non tam volente Sfortia, quàm non prohibente, ar-

Sed renitĕtur.

Vrget ille tamen:

D ma Prosper Columna mouit; & tanquam suam adhuc victoriam sequeretur, quatuor cohortes Hispanorum, & aliquot tormenta bellica misit, quibus & saxa & mœnia quaterentur. Haud parum cœpta facilitas Rhætorum promouit: à quibus postquam impetrari potuit, ne latronum paucorum excidium impedirent, obsidionis fortuna maiori apparatu tentata, etiam Sfortiam auctorem palàm habuit. Dubiam interim obsidentium industriam machinasque securitas loci faciebat. Nam rupe freti Triulutiani, etsi instructam vim belli cernerent, & tormenta iam subrecta; hostem tamen, quem è sublimi despicerent, irridere ausi;

Et Columnam impellit.

Ab eo milites missi, & tormẽta.

Quia Rhæti obsidioni fauent,

Subsidia Sfortia addit.

Latrones tamen intrepidi, loci fiducia.

perui-

Et obstinati, quia tanquam ad pœnam obsessi:
Quia Arx, montis & munitionis beneficio, inexpugnabilis.

peruicaciores etiam, quia tanquam latrones haberentur. Accessit & spes suppetiarum, quasi pro Gallis adhuc Rhæti staret. Arx quidem vel parua manu lassare magni exercitus violētiam apta, in verrucosa crepidine velut vniuersi lacus specula erat, & à sublimi fastigio, quantum meminisse licet, triplici lorica, totidemque castellis munita & velut suspensa; ascensu difficilis, errore potiùs quàm gressu per asperas angustasque ambages: si aquæ atque alimenta sufficerēt, nulla vi aut ingenio expugnanda.

Agit tamen satagitque Medicæus,
Etsi modico euentu.
Mora tandem lassantur hostes.
Quia subsidia deficiunt,
Et inedia obrepit.
Destruente paciscendi tempestiuitatem pertinacia.
Præfectus auaritia expugnatus,
Milites ad deditionem cohortatur.

Obsidionis totius, non munere, sed solicitudine director Medicæus erat, consilio, ope, industria tentans omnia & explorans, quæ ad compendium laboris bellique facerent. Sed clausi, vix adhuc territi hostes, vim quoque suam effundebant in subiectos; donec mora paulatim corrupit pertinaciam, & vires desperatione subsidiorum languescerent. Periculum erat, ne si traheretur obsidio, inuictam arcem tormenta inediæ expugnarent; & ad turpissimas conditiones deuoluta virtus, cum necessitate cogeretur pacisci. Sed Præfectum arcis auaritia imprimis ad deditionis consilia egit, ne congestam tot periculis prædam constantia perderet. Itaque vocatis in sermonem militibus, imminentem calamitatem exposuit. *De omnium hic salute agi, aquam deficere, annonam imminui, nec vllum iam subsidium à Rhætis sperari. Ut hostem sustineant, cum fame sitique pugnandum esse, & amplius cum natura negotij fore. Proinde triste, dum liceret, fatum auerterent: corporibus, armis, sarcinisque saluis, arcem traderent, & meliorem præueniendo facerent deditionem. non omnes perire opes, si quantum quisque dorso baiularet, suum faceret; nec victos videri, qui cum præda abirent. Pro suis quisque viribus opes ferrent; reliquum apparatum belli, vitæque onera fortunæ redderent. Non in vna rupe virtutem habitare; eandem si militiam statuissent sequi, & rem nomenque augere, haud defuturum armatis locum.*

Hi prompti,
Præter exules, pœna metu perturbatos:

Cæteri quidem sine mora deditionem annuebant: soli exules, quibus enormia facinora graui conscientiæ stimulo metum incusserant, defixis in terram oculis stabant, & iam nulla se fide tutos arbitrati, silentio simul & ipso pallore dicebant sententiam.

Frustra tamen ausos refragari.

Sed refragari frustra erat: plurium victi consensu, & noua ducis oratione deliniti, qui communem salutis pactionem suadebat, necessitatem amplexi sunt.

Sfortiani interim deliberant de discessu:

In statione tugurijsque obsidentium turpioribus etiam consilijs victoria periclitabatur.

Et tumultuantur.

Miles, rei moram iniuriamque damnosi pertæsus cæli, & inter saxa horridasque cautes querulus, tribunos accusare, meliorem rei gerendæ occasionem poscere: *Quid vltrà naturam fatigarent? cum petra, non hoste negotium esse; alis, non armis sterni in prærupta aditum. Securos in altissimo fastigio, & supra damnum latrones agere; se angustijs clausos, montiumque sterilitate septos, quicquid*

obsessi

Seditio ad ignaua consilia Legatum cogit.

Sed Medicaeum affligit.

In fatis erat arcem capi.

Praefectus deditionem per captiuum insinuat.

A *obsessi soleant, pati*. Cùm ferperet tumultus, & ipsi quoque tribuni potiundæ arcis spem abijcerent, legatus, penes quem summa rerum erat, retrahere ad lacum tormenta, & soluere obsidionem statuit. Quæ res grauissimè Medicæum afflixit. Dolebat ignauia paucorum pulcherrima vota destrui; labi è manibus præsentem fortunam, & in hostium potestate manere locum, qui tam difficulter vinceretur. Præualuere tamen fata humanis consilijs, corrigente euentum casu; & quia iam arcem capi, latrones meruerant, tam felices non fuere, vt sua inertia non perirent. Nam Præfectus, ad deditionem præceps, & iam consensu militum alacer, nullam consilijs moram indulsit. Ea B ipsa nocte, quam vltimam in obsidione statuerant Sfortiani consumere, tympanotribam, paulloante à latronibus captum, cum mandatis mittit, *Se pacisci cum hoste, & tradere arcem velle; sed conditiones coram dicturum. Venirent igitur, quibuscum transigeret: ratam colloquij fidem fore*. Captiuus è rupe demissus, & tympanum securitatis velut signum baiulans, iam nuncio etiam quàm libertate felicior, cautè celauit arcana, & ad solum agminis sui ducem properauit. Is tum fortè cum Medicæo Adunci erat: quod opidum Mussio proximum, placida amœnitate adhærentem reducti litoris sinum occupat. Postquam accepta mandata, æstuare non vna cogitatione Medicæus cœpit: sed animo obfirmato, C cùm fortunæ hactenus non fallaci crederet, obuiam ire rebus tam repente fauētibus statuit, & experiri facinus, quo vnus omnium vsurparet gloriam, vt obsidionis auctor, ita & victoriæ patrator. Conuersus deinde ad Centurionem, *Virtutis negotium*, inquit, *sors tandem perficiet, ne fortiores militibus latrones videantur. Nec me fata fallunt; diutius esse constantes non poterant, qui prædæ, non gloriæ arma manciparunt. Sic & vincere nos iam infelictùs videmur hostem, postquam turpissimo fugæ consilio inuictum esse confessi sumus: penè indigni euentu prospero, quia victoriæ fiduciam capere nequiuimus. Potentior tamen fortuna est, & latronibus extorquet arcem, vt no-* D *stram nobis inertiam exprobret. Verùm si tam lentè etiam pasciscimur, quàm vincimus, frustra ignaui hostes sunt, & perire cupiunt. Ascendere in rupem est animus, & latronum experiri fidem, postquam metum admiserunt. Sed tua aut venia vtar, si fraudem suspicaris; aut opera, si comes esse non negas, & pulchro facinore nomen vtriusque extollam. Hæc rupes, totusque adeò lacus celeritatis iam præmium est. Si deliberamus, & ab arbitrio pendemus legati atque tribunorum; aut moram fortunæ inijciunt conuersa iam ad fugam consilia; aut vt agi cum hoste placeat, occasio gloriæ ad alios transfertur. Ergo vtamur nocte, & commune vincamus commilitonum dedecus, belli imperitia contractum. Quantum omnes desperarunt, nostra vtriusque industria audaciaque perficiet: & quia milites præ-*

Is Aduncum properat.

Ad centurionem suum.

Et mandata explicat.

Medicaeus nuncij consors, animum erigit:

Et spem obtinendæ arcis concipit.

Audaci consilio ad victoriæ totius gloriam anhelans, Centurionem excitat.

Vt in arcem vnà ascendat, & cum hoste paciscatur.

fectique desistere incepto & soluere obsidionem statuerunt, non iam obses-
Audet centurio: *sos, sed liberos ad conditiones deducamus*. Centurio nullum ratus discrimen, quod socio Medicæo subiret, laudauit consilium, & protensa dextera, comitem se, vt gloriæ, sic & periculi obtulit.
Pariterque eunt, Nec mora: famulo vterque sibi adiuncto, Mussium progressi sunt, & inde ad arcem noctis silentio tollentes gressum, viæ du-
Et ab arbitris securi. cem tympanisten sequebantur. Ac facile erat fluctuantes in obsidione fallere, quos Disciplina solutos, tædium loci ad inertiam flexerat, ad hoc intentos vnum, vt conditis armis, paratæ
An ausu laudabili? ad discessum sarcinæ essent. Facinus tamen Medicæi, euētu malim, quàm ratione metiri. Creditur hosti, qui vi & fraude læsus, in consuetudinem scelus verterat: nec falli timet, qui crudelis fuit. In ipso iam auctore tot annorum vulnera cædesque puniri poterant, ac deinceps metus extingui. Nam vt ad sæuitiam hactenus Medicæi munus fuerat, sic ad terrorem nomen valebat. Plerique mortales quem timent, odisse solent; quem oderunt, dolo insidijsque captant. & quam securitatem à latronibus exigas, graui armorum iniuria irritatis? Improbi cum vindi-
Certè successu felici. ctam moliuntur, fidem impendunt. Sed Medicæi audacia exitu reprehensionem effugit: sic ad causas cæci, felicitatem rerum prudentia insignimus; & cùm temeritati suffecit auctor, in laudem vertit quicquid ausus est. Ventum ad mœnia erat, cùm, signo dato, adesse qui ad colloquium venirent; sine obstaculo
Medicæus in prima arce sermonem cum stationarijs miscet, aditus patuit. Euestigiò in primam arcem admissi, & stationarijs septi responsum Præfecti præstolantur. Sermo interim de præsenti rerum statu nascitur; & è militibus vnus qui adstabat, ve-
Adhuc ignotus: Conuicijs proscinditur, hementiùs belli calamitatem incusans, Medicæum, de facie quidem ignotum, ærumnarum omnium auctorem nominabat, *Factiosum esse, crudelem esse, & scelere euectum*. Audijt ille conuitia, & tanquam infra iram duceret, ingenioso contemptu vltus est.
Nec mouetur. Nam constanti animò vultuque militem intuens, sciscitatur an
Responso fortis intrepidusque, cuius mores accusaret, vultum nosceret? Miles negat. *Me igitur vide*, inquit Medicæus, *is ego sum: sed quia ignotus tibi, etiam surdus fui, & sic amicus. Mox, siquid dicturus es, audiam, nec arbitrium commilitonum tuorum defugio. Et vt scias, vltra vocem me audere fortemque esse, manu armisque, & in arena, cum voles responsum promam.*
Confundit calumniatorem: Animosque omnium vincit, Hac libertate pudor homini ignauo atque silentium incussum est, Medicæo auctoritas creuit. namque cæteri tam generosum admirati animum, conuersis velut studijs, vultum præsentis verebantur. Rumor mox in superiorem delatus arcem, adesse
Et percellit. Medicæum, pauore quodam, & Præfectum, & reliquam multitudinem detinuit. Conueniunt omnes: ascendit ille, & vt orationis illecebris ferociæ etiam reliquias deleret, tanquam salu-
tis

A tis interpres,& ad non hostes verba fecit, *Abijcerent moras,veniam & securitatem admitterent; qua fide venerat, eam promittere. Robur, nihil pertinacia profuturum, melioribus fatis reseruarent: plus acquiri libertate, quàm pactione amitti. quamdiu obsidione premerentur, captiuos esse,& in potestatem tamen hostium lapsuros: quia liceret, salui, & sui eße vellent.* Sed facilis oratio victos iam necessitate animos impulit: deditio agitata est,& conditiones conceptæ, *Vt salui abirent milites, arma sarcinasque ferrent: Præfectum integræ fortunæ sequerentur.* Quicquid pactus est Medicæus,in castris ratum fuit, ac postridie arx omnis in potestatem Hispanorum venit. Centum quinquaginta latrones erant, quos & victos temeraria industria

De deditione agit.

Atque apud Sfortianos pacta valuerunt.

Arx traditur.

B Medicæi,& pacti fide seruatos,varia deinde fortuna excepit, & consumpsit. In reliquo apparatu viginti duo tormenta bellica fuere,è quibus duodecim Mediolanum transuecta. Medicæus autem ad Præfecturam arcis ingenti cupiditate anhelans, cùm dolo ageret, magis arduum deprehendit præfici,quàm vincere; faciliùsque latronum,quàm militum animos expugnari. Ergo quia irrita vota,industriam ad saniora consilia conuertit; & petere à Morono statuit, quod adhuc fortuna calliditati negaret. Mediolanum igitur venit, obsidionis successum, totiusque belli statum exposuit: *Hoc se laborum præmium exspectare, vt quam extorsisset hostibus arcem regeret, & è lacu in rupem Præfecturam trāsferret.*

Latrones discedunt.

In munitionibus XXII tormenta inuenta.

Medicæus frustra dolo Præfecturam captans,

Ad petitionem descendit:

C Neque reiecit petentis vota Moronus,sed distulit. Interea cum Prospero Columna de Mussio actum: euocantur Hispani, qui magna iam ex parte dilapsi erant: mutatur præsidium, designato,& mox misso qui vices Præfecti gerat. Sed aliam iam viam, sic volente numine, ad vota Medicæus inuenit, vt periculo obnoxiam,sic nec à scelere,si rumori accedimus,remotam. Plerique tamen quod in gratiam Principis, & pro tranquillitate publica patratum,turpitudine liberant.Inter proceres vrbis Astor Vicecomes, luce familiæ clarus; cæterùm ingenio turgidus atque factiosus. Is, quòd à Gallis pridem magno rerum momento,desciuerat,Sfortiæ inter amicos fuit: sed esse vile habuit,nisi

Sed vota suspensa sunt,

Aliusque interim missus, qui vicario munere arci præsit.

Fata verò nouam viam sternunt,

Astor Vicecomes Sfortiæ inter amicos.

D emineret. parem ferre Moronum non poterat: superiorem oderat. Vnde cùm Principi primus non esset,plebi Princeps haberi voluit: per clementiæ speciem scelera protegere; de rebus summis grauiter censere; nihil sibi, nihil cuiquam denegare. His studijs, mirum, quàm facilè ingenia omnium traxit.Sfortia indulgere primùm, tanquàm amico; mox, quia in nouo adhuc imperio subditi audaciam timeret, donis arrogantiam frustra placare. Atque istis seminibus auaritia creuit, dum prodigum esse de alieno licebat. Ita Astor natura profusus,cui citiùs deficeret quod absumeret,quàm quod peteret,liberalitatem Prin-

Morono infestus.

Plusculum sibi sumit:

Et fauorem populi captat.

Dissimulante primum Sfortia,

Deinde remedia frustra quærēte.

Beneficio Principis audacior.

cipis,

Rempub. turbat;
Et insidias Morono struit.
Hic præuenit.
Cædem deliberat:

cipis, mox amicitiam ipsam prodegit. Hinc ferocior, turbare A
Rempubl. cœpit, sæuire, omnia pro libidine agere, nouum sta-
tum criminari, odio, non tam Principis, quàm Moroni, qui Prin-
cipem flectebat. In hunc igitur obijcem iræ & furoris machinæ
omnes directæ; quo remoto, peruia omnia audaciæ & licentiæ
essent. Sed Moronus solertissimi ingenij vir, vt manifestis signis
insidiarum periculum sensit, præuenire statuit. *Astorem iustis
criminibus inuisum Principi, noxium vrbi esse: quia inuisum, impunè;
quia noxium, meritò sublatum iri: ad id consilij non priuato solùm, sed
publico etiam periculo se vrgeri. addictam, & velut emptam largitionibus
Astori plebem esse: hoc fomite nouum vrbis incendium ali.* Supererat,
consulto, an inconsulto Principe tentaret; inconsulto malebat, B
vt impedimenta vitaret, quæ nasci poterant, & solus facinoris
conscientiam periculumque sustineret. Sed interim Sfortia ip-
se, quasi ijsdem cogitationibus agitatus, auctor vltrò accessit,
facinusque maturauit. Nec mora: quæritur strenuus aliquis,
animo erectus, manuque promptus, qui gloriæ quodam illicio
negotium Reipubl. agat, & sancta silentij fide. Itaque placuit
cum Medicæo agi. Huic in secretum sermonis aduocato, Mo-
ronus, suppresso imperio Principis, per ambages verborum in-
sinuauit magis cædis consilium quàm aperuit. Hærente etiam
Medicæo, *Macte animo,* inquit, *quanti facias Patriam, quid Sfortiæ,
quid mihi tribuas, iam intelligam. Qua arte, vi, dolo, expende: Astor tol-* C
lendus est. At ille ipso imperij fulmine ictus, ægrè ad responsum
animum expediuit. Metus & periculum vtrobique: si Moro-
num respiceret, iam ipsum Principem verebatur; si Astorem,
familiam Viceccomitum, & vniuersam plebem. Namque si recu-
saret cædem, suspectus erat, ne proderet; si patraret, pro nobi-
lissimo ciue prompta vindicta. Sic dubius, Principem, an po-
pulum irritaret; pænè Principem maluit, & incruentus incurre-
re periculum, quàm cruentus vitare. Euicit tamen generosum
pectus Patriæ amor, vt in perniciosum ciuem hostiliter sæuiret.
Ergo silentium rumpens, *Arduum, inquit, & plenum periculi faci-
nus: sed quia iubes, tua, & Reipub. caussa audebo.* Ille verò dexteram D
inijciens, audere securè iussit: *Suo patrocinio, non inultum modo fa-
cinus, sed gloriosum fore. In Cæsarem ex amicis ipsis Brutum Cassium-
que, in alios olim ac nuper bonos fortèsque cum laude sæuisse.* Sic ver-
bis, & affectu largus, ne præmium quoque deesset, Præfecturam
arcis Mussianæ, quæ sola vincere Medicæum potuisset, promisit.
Dicta & decreta cæde, opportunitas quæri cœpta. Sed cùm
difficile esset, clandestino ferro nobilissimi iugulum hominis
petere, frequenti satellitio domi forisque obsepti; violentia
tentare facinus Medicæus maluit, quàm in occasionem differ-
re.

Et consilio Sfortiæ confirmatus adornat.
Huic facinori Medicæus delectus, tanquam fortis fidusque.
Rei magnitudine attonitus, animo responsoque fluctuat:
Sed Patriæ necessitate expugnatus.
Cruentam addicit operam:
Stimulante interim Morono, Quà verbis,
Quà promissis.
In præmium arx Mussiana venit.
Medicæus, emissis insidijs, vim parat.

A re. Minùs etiam turpe ratus, quod à fraude insidijsque remotum: tutius denique, quod moram non timeret. Sæpè enim per cunctationis ambages ducta consilia, priusquam ardua esse desierunt, detecta sunt. Sic verò, quia vnius hominis manu tanta res perfici non poterat, in societatem audaciæ veterem sibi amicum, virum fortem, & expertæ fidei, per sacramentum adiungit, Io. Antonium Puteanum Insubrem, cuius in prœlio Picocensi virtus singularis exstitit. Is quoque auctor erat, sine dilatione fortuna suscepti operis tentaretur: tempus locumque, qui audet, facere. Postero die, cùm per exploratorem nunciatum esset, prodijsse solita caterua stipatum Astorem, non tam

Consilij facinorisque socium assumit;

Quo auctore moram quoq; damnat.

Exploratur occasio:

B ad cædem, quàm ad pugnam se parans Mediceus, statuit redeuntem quocunque euentu aggredi: feliciter cessurum, quod fortiter fieret: re patrata, consilia securitati non defutura. Iam crepusculum noctis erat, & ex ædibus Taurellijs se domum Astor recipit, mulæ insidens: amici famulique circumfusi, strepitu implebant viam. Ibi cum fidissimo illo facinoris socio, duobusque in subsidium famulis Medicæus erupit. Equo robustissimo subuectus, ense vibrato satellitium dissipat: mox in ipsum Astorem, velut publicum hostem, impetum faciens, vim effudit. Prœlium oritur. Dum alij pugnant, Astor plurimis vulneribus conficitur. Cæde commissa, tumultu magis, quàm

Astor inuaditur,

Conficiturque.

C violentia vindicta quæritur: alij voce, alij ferro trepidantes, solum dolorem explicabant. Populus tristi spectaculo collectus, exprobrationem sceleris adijciebat. Sed percussores, postquam corruisse exanimem videre hostem, fugam confestim ceperunt, & sine discrimine elapsi sunt. Mors Astoris variè vrbem affecit; & quasi ad sanguinem noua libertas exhorruisset, mœrorem publicum alius libero affectu, alius simulatione in gratiam Principis familiæ explicuit; quisque in sceleris auctorem, quia adhuc incertum, funesto iudicio sæuus. Sfortia ipse, qui Moguntiaci tum erat, euentum exspectans facinoris, vt su-

Hinc tumultus dolore confusus;

Quem populus auget.

Percussores elabuntur.

De cæde Astoris varia iudicia.

D spicionis à se inuidiam remoueret, publicè vultum vocesque doloribus induit, &, ne inulta cædes videretur, in Medicæum, sociosque inquiri iussit. Ille verò iam abierat; & pænè vt iniustiùs periret. Princeps enim, quasi nullo silentio tutus, Merono mandauerat, nouum iam hostem subitò & ex vrbe, & è vita amoliretur. *E Republ. esse, vnum illum cum vniuerso sceleris onere clàm tolli.* Sed qui cædem adornabat, discrimini proximus erat, & domestico scelere propemodum oppressus est. Mediolanum Moguntiaco redeuntem Bonifacius Vicecomes stricto pugione inuadit, maiori perfidia quàm successu. Nam quia equo sublimis vehebatur, Sfortia autem humili sederet mula, infeliciùs ferien-

Sfortia ad simulationem vindictæ compositus,

Dolorem præfert,

Et in percussores inquirit.

A quo interim alterius consilio Medicæum iubet è medio tolli;

Cum domestico ipse ferro petitur;

Idque in itinere.

tis manus lapsa, & à ceruice aberrans, leue duntaxat vulnus humero intulit. A Percussor consumpta post primum ictum audacia, & iam salutem circumspiciens, omne robur ad fugam conuertit, satellitumque insequentium diligentiam vincens, euasit. Interea verò Medicæus, tanquam ad Præfecturam arcis Mussianæ mitteretur, diploma accipit; & necis suæ imperium litteris insertum ad Præfectum ignarus defert. Sed ordinem Prouidentiæ quis peruertat? in itinere cùm facinus animo expenderet, velut suspectam examinare fortunam suam cœpit; nihil Morono, nihil litteris fidere. *Callidum illius ingenium esse; & odiosum amicum, quem timeas. suæ fidei maximum facinus commissum esse: se viuo, superesse periculum, quod auctorem torqueat. primam crudelitatem* B *hoc pudore ac metu esse, vt scelere scelus operiat: locum vicemque hostis, patrato facinore, percussorem subire.* Sic gliscente suspicione fraudis, cùm Gemonium peruenisset, litteras Moroni in manus sumpsit, ceramque equino pilo dispescens, illæso sigillo, aperuit: porrò, vt insidias legit, & tam vicinum fatum, contraxit sanguinem, & ad conspectum funeris sui expalluit. Nam etsi terrorem suspicio minuerat; fixit tamen iniuria animum, & stupore perculit. Mox erectus compositusque in vindictam fraudis, non iam vitare discrimen, sed eludere statuit; dolum dolo tollere; suam arcem, vel cum periculo, facere; quasi viuere iam deinceps nollet, nisi vbi mortem inimici insidijs parauerant. Igitur consilium fratri (is in comitatu erat) approbat, & conqui- C sita supellectile scribendi, manum Moroni feliciter sequens, ex animi sententia epistolam refinxit. Summa hæc fuit, *Præfectus, omni abiecta mora, Mediolanum veniret, arcem Medicæo committeret.* Parato dolo, quàm ocyssimè Mussium contendit, vt si quem fortè Moronus submisisset, præueniret; & admissus ad Præfectum, magna vultus vocisque constantia litteras ac mandata prompsit. Ille signo delusus, nimioque obsequio peccans, epistolæ credidit, & vt pondus suum diploma haberet, consignata Medicæo arce, fecit quicquid scripsisse Moronum, iussisse Sfortiam putauit, & euestigiò Mediolanum profectus est. Atque D ne hic quidem ab ingenio deflexit Moronus, aut alieno errori succubuit. Nam fraudis damnum seueritate corrigens, & increpuit Præfectum, tanquam incautum ignauumque, & iam culpa sua exauctoratum ab omni militiæ munere remouit; ne Principis iussu tradita arx Medicæo, & præmium cædis Præfectura videretur. Sed validior iam famæ malignitas erat, quàm vt his consilijs cederet: suum rumor negotium egit, & auctores inuenit. Nemo Astorem luxit, qui nouam tyrannidem non accusaret: & iam è familia cæsi temerarius vindex ferro ostenderat, cuius

Leue vulnus fuit;

Et ad fugam percussor celer,

Sed Medicæus Mussium mittitur, occidendus,

Tamque funestum imperium litteris, & ignarus nunciat.

Eas maturo examine pensitans, suspectas habet.

Imò reserat.

Motus exitij vicinia,

Dignam vindictâ iniuriam censuit;

Et Audaci dolo ad vota assurgit.

Refingit literas.

Fert,

Tradit,

Arcemque obtinet.

Callidè à Morono.

Præfectus excipitur,

Et exauctoratur.

Sed rumor cædis manet,

Sfortiamque onerat:

A cuius sanguine expiandum esset scelus. Sfortia verò, quia læsus, imminuere natam inuidiam potuit, & iam sine periculo vltionem in tutelam vertere. Iustitiæ manu familiæ aduersariæ obiecta. Populus mutari facilis, affectum tempori accommodat: scelus detestari, imò suspicari desijt, postquam in Principe suo vulnus vidit. Amplius etiam Moronus egit: qua calliditate exitium Medicæo parauerat, innocentiam testatus est: *Nullius doli culpæ se obnoxium, non mentem, non manum sinistra & scelesta scriptione inquinasse: de aliena & occulta fraude queri, suum audacissimo facinore beneficium corruptum. Ergo litteras, priusquam traderentur, commutatas esse, præmium in pœnam transcriptum. id crederet: daturum se integerrimi animi pignus, si nunc quoque, deleta suspicione, & amicum & benefactorem vellet experiri. Curaturum pariter, ne, quoniam felici euentu insidiæ detectæ essent, auctor lateret.* Non minus libenter admisit excusationem Medicæus, quàm egregie iniuriam vultus erat: arcem possidebat. quia post facinus ambiguæ famæ tutus, ad maiorem fortunam animum erigeret, dissimulare maluit, quàm irasci. Itaque tanquam missus à Morono, famam sparsit. Præfecti munus sic aggressus, vt Sfortiæ quasi nomine auspicioque omnia ageret, resque suas securiùs firmaret. Tum verò ad præsidium è vicinis vallibus ripisque adscitis amicis, exemplo Romuli arcem asylum aperuit. Confluxere partim extorres, partim Gibellinæ factionis robustissimi quique: & noui ducis imperium amplexi, Lacum Alpesque militiæ terrore quodam impleuerunt. Hostes verò Galli atque Guelfij erant, passim adhuc validi, aut quicunque opem his operamque ferrent. Sic Patriæ affectus famam nouis belli molitionibus fecit.

B (margin letter at "tegerrimi animi pignus")

C (margin letter at "tim Gibellinæ factionis")

Mox lenior, quia læsum.

Hæc populi natura est, velut ad auram flecti:

Pluris periculum Principis, quam crimen facit.

Moronus, cui perniciem non attulit,

Se amicum fingit.

Talemque Medicæus admittit,

Iniuriæ immemor.

Vt res stabiliat.

Præfecturam igitur

Sfortiæ velut nomine administrat,

In auxilium vndique collecto milite,

Et simul terrorem:

Tanquam Patriæ caussa.

ERY-

ERYCI PVTEANI A

HISTORIAE CISALPINAE LIBER II.

BREVIARIVM. B

EDICÆVS ad maiorem fortunam accinctus, vt strenuum promptumque haberet militem, disciplinam ordinauit. Etiam libidinis vindex, stupri violenter commissi auctores palam puniuit; scelere atque turpitudine velut arcem expians, quam muniret. & munijt, vicina quoque rupe incisa. Inde in latrones hostesque communes acer, breui ad arbitrium suum vicina & opida, & litora redegit. Sfortia, cuius hæc auspicijs videbantur agi, non frustra tam strenuas callidasque molitiones timens, arcem, postquam blanditijs redimere non potuit, statuit extorquere. Sed vis C *iam nouo è Gallia bello impedita. Tremebant Insubres metu; & Pontifex, Cæsar, liberæque Italiæ vrbes fœdera faciunt, vires iungunt, pro Sfortia pugnaturi. Galli, duce Gauferio, in Italiam irruunt, feliciter ad Ticinum amnem rem gerunt; sed mox tanquam impetu consumpto, lenti, & circa oppugnationem opidorum occupati, elanguerunt. Comum Leucumque præsidio Medicæus firmat, Principi suo in occasione fidus. Gauferius interea Cremonam in vanum oppugnat, frustra Mediolanum obsidet, animis copijsque labantibus. Noua tamen auxilia Rhæti submittunt in Regem proni: hæc à Medicæo lacu prohibita & oppugnata, pro itinere errorem habuerunt. Fines tum quoque Alpium igni & ferro vastati: quo terrore tota illa manus compulsa, ad domesticum incendium extinguendum recurrit.* D *Hinc propitia magis fortuna Sfortiæ, imminuit Gallorum reliquias, tandemque Italia prælio expulit. Cum Rhætis mox fœdus. Cæsariani hostem in Galliam secuti, quod repulerant bellum, inferre properant, Massiliamque, sed irrito conatu, tentant. Per hoc otium Sfortia Medicæo molestus. Iterum ad Gallos Rhæti desciscunt: & ille fluctuat. Rex ipse Franciscus, Cæsarianis è Gallia dilapsis, cum nouo in Italiam exercitu venit, Mediolanum capit, Ticinum aggreditur, obsidetque; sed hærente iterum fortuna. Medicæus fidei constans patriæque addictus, conditiones à Rege oblatas respuit, nouas à Sfortia admittit, & maiori auctoritate Præfecturam obit.*

Ergo

A *Ergo in Rhætos vim denuò mouet: Clauennæ arcem stratagemate, opidum vi capit; nullam sine periculo victoriam esse, vulnere testatus. Vt suum faceret quod vicisset, Sfortiana subsidia, dum modica, admittit, & regionem depopulatur; cùm nimia, callido consilio arcet. Demum insidijs hostium temerario ausu delusis, timeri incipit. Summo ardore ad arma consurgunt Rhæti, & Theganum cum copijs reuocant: is relicto & eneruato exercitu regio, Patriæ succurit. Sumunt igitur animos Cæsariani, & excitatis ad pugnam militibus, fortunam tentant. Vtrimque concurrunt copiæ, sternuntur Galli, & fortius quàm felicius Rex dimicans, capitur.*

B IACTO fortunæ fundamento, ad maiora virtutem necessitas compulit. Arx dolo occupata, retineri armorum pertinacia debuit; cùm palàm Præfecti titulum Mædicęus vsurparet. Prima quidem circa disciplinam cura fuit, vt nihil nisi ex lege fieret; apud omnes fama, apud militem auctoritas valeret. Sed facilè obsequium primò affectus fecerat: nam in nouum ducem proni omnium erant animi: post affectum spes gloriæ atque præmiorum, quę hoc potissimùm loco parari poterant: denique & necessitas quædam. nonnullos enim exilij calamitas ad arma & sacramentum stimularat, partim vindictæ caussa, quia præscriptos; partim egestatis, quia
C patriæ subsidio destitutos. Mirabili verò humanitate seuerissimam disciplinam Medicæus temperabat: non minus puniendo, quàm ignoscendo gratus. Atque in ipso Præfecturæ auspicio, talem se exhibuit militibus, qualem & amare possent, si boni essent; & vereri, si mali. Mox exemplum quoque exstitit. Nam neque hæc sine dedecore diu manus fuit: & quia corruptam aliqui turpi vita indolem nouæ militiæ consecrabant; tanquam sceleribus libertatem nacti, & cum numero licentia cresceret, pro lubidine omnia agere cœperunt, & planè latronum more feroces esse.
D Vis illata virgini, ornamenta extorta, vindicem Iustitiæ manum iritarunt. Querelæ apud Medicæum depositæ, & exauditæ: qui rei, expunctis è manipulo nominibus, in crucem palàm acti. Percussit quorundam animos tam inopinatum rigoris exemplum, cùm rudem adhuc militiam supplicia terrerent, & qui culpæ exsortes, in parte sustinerent pœnam, quia spectarent. Medicæus igitur, vt sine periculo seueritas esset, sine inuidia terror, milites suos stricta ad verum decus oratione cohortatus est, & æstuantes leniuit. *Quantum ab ignauissimis scelus commissum sit, Commilitones, præsens disciplinæ rigor indicat; quòd admiratione defixi statis, innocentiæ adscribo: stupetis ad supplicia, qui flagitia ignoratis. & quid attinet*

Virtuti necessitas stimulus est.

Medicæus arcem dolo captam, armis tueri cogitur:

Lege & disciplina militiam firmat,

Et obnoxiam sibi iuuentutem facit.

Lenis, nec auctoritatem emolliens; seuerus, vt magis ametur.

Nosci vult, & sic timeri.

Sed in omni numero aliqui mali.

Hic stupro ingenuam produnt.

Et mox puniuntur.

Alios inopinato rigore territos,

Pari affectu & facundia Medicæus alloquitur;

referre, quod dictu quoque fœdum est? illatum virgini stuprum, quoniam sponsam ego fortissimo vestrum destinaueram, monilia mundusque ereptus & absumptus, qui in dotem veniebat. vestra erat, quæ violata; in vos iniurij, qui puniti. Sed nolo cuiusquam cupidinem incendere: damnum exaggero, vt gloriosiùs feratis: probrum verò æternumque militiæ dedecus, nisi damnetis, locum virtus non inueniet. Etenim vt bene de omnibus merer, seueriùs statui; ne serperet malum, sustuli auctores: imò vt insontes ostenderem, quos gloriæ ardor ignauos esse non sinit, paucos puniui. Vestrum ab infamia nomen vindicandum fuit, ne impingeret omnibus rumor facinus, à paucis commissum. Date hanc veniam, mei non erant, qui imperium neglexerunt; nec poterant salui esse, nisi vt iterum peccarent. Viam ad scelus impunitas sternit, reditque ad patratum facinus, quisquis remissam vindicis manum expertus. Vt semel cessit improbitas, auctorem facit: audere incipit, quicquid euasit. Etiam cum seueritate securitas coniuncta est: quem timere dux potest, disciplina non tolerat. sentes loliumque à segete vellit agricola, ne fœcunditas retardetur: vrit secatque medicus: cùm infectum depastumque gangræna membrum vniuerso corpori perniciem ducit. Quàm ignauos corruptosque sustulerim, scelus indicat: ne fortiter agerent, libidinem effuderunt; vt disciplinam corrumperent, virginem violarunt; cùm hostis non esset, prædam rapuerunt. Et facite excusari voluptatem posse, auaritia detestanda est. Nemo munus suum nescit: milites conscripsi, non latrones; vt virtutis, non sceleris socios haberem, ducem me constitui. Sui quemque officij sacramentum moneat: quicquid cum damno disciplinæ agitur, plectendum est. Deinde vt communis esset fortunarum conditio, sanguinem obstrinxistis: nisi gloriam expetitis, præda indigni estis; nisi strenui, ducem me habere non potestis. Hæc mœnia quæ defenditis, hæc arma quæ geritis, admonere omnes virtutis debent. Satis etiam mihi, si quem caussa dabit hostem, vincitis; gloria contentus, prædam omnem in laborum præmia absumam. Sic verò vt prompti sitis, affectum potius vestrum posco, quàm obsequium: & vt omnia velitis, amor faciet. Quosdam etiam necessitas adhortatur; nequid indignum militiæ legibus admittant: omnes conditio. Qui extorres estis, necessitatem expendite; honestum nisi exilium facitis, mereri patriam non potestis: qui ciues, conditionem; suo quoque iure Penatum potestas fulcitur. Mehercle nusquam viuitur, nisi sub imperio: quia militia placuit, & experiri mecum statuistis quantum virtutibus fortuna largiatur, calcate scelera, & quos ex hoc ipso numero audax improbitas transuersos agit, in hostium numero habete. Nunc vt quisque damnatorum feret necem, aut benignum in me affectum suum, aut infestum aperiet. Quos oratio non potuit, vultus dicentis expugnauit; & paullatim disciplina, quia sine crudelitate, auctoritas quia sine superbia, Præfecti partim metu, partim reuerentia vires accepit. Primum præsidij robur septuaginta circiter iuuenes conflabant, plerique è nobilitate: qui stir-

Et ipso vultu vincit. Ergo disciplina confirmatur. Omniumque animi pulchra æmulatione ad virtutem surgunt.

A stirpe vilior, strenuò agere, defectum sanguinis industria & vigilia supplere, egregij facinoris caussa vilem vitam habere. Medicæus, vt qualem haberet militem, etiam locum faceret, munire castellum aggressus est, & hac opera velut iure sibi vindicare. Murorum hiatus sedulo labore expleti; telis, iaculis, & omni armorum genere turres instructæ; annona aduecta. Tum rem planè arduam tentans, quod vnum eousque natura vitium arci obiecerat, amoliri cœpit, & adhærentem marmoreamque diuiso iugo rupem confringere, quæ æmula velut altitudine verticem efferebat. Tanquam nouus Hannibal rupit Alpes, sed vt insideret: & vt tutum aduersus vim omnem haberet do-B micilium, despicere debuit, quicquid in tota vicinia Alpium emineret. Tanti mirere difficultatem operis, nisi maius etiam, vastissimis conatibus pares sumptus inuenire. Sed quid deesset, vbi qui extorquere poterat opes, rogabat, idque securitatis publicæ caussa? deinde vbi petentis tutelæ fortunas suas commiserant, qui rogabantur? Id enim summo conatu Medicæus nitebatur, vt proxima Mussio opida, totumque adeò lacum ab infesta eo tempore exulum violentia, & Guelfiæ factionis hominibus liberaret; quos nisi ad Disciplinæ modestiam reduceret, rebus suis fautores, sæuis vbique armis persequebatur. Hoc belli genere, qui hostes esse poterant, facti socij: subiecti po-C puli, cùm arma non vidissent; redacta in potestatem opida, quæ non oppugnata. Vt humanitas augeret militiæ auctoritatem, subditi tanquam amici habiti, nec vicini subditorum conditionem recusabant. Imperitabat omnibus Medicæus, tanquam debellatis; parcebat, tanquam amicis: qua clementiæ solertia, nominis virtutisque famam breuissimo tempore immensum auxit. Sed cautissimo consilio texit potentiæ vota; vt in Sfortiæ gratiam agi cuncta viderentur. Eius iussu militem augeri, arcem muniri, auxilia imperari, pecuniam corradi, facilè omnibus persuasum. quicquid Princeps fecisset, præfectus exsequebatur: illius auctoritatem hic assumpserat. Sed Sfortia cùm D tantam industriam, tam vastas molitiones retardare minimè posset, intellexit suam arcem non esse, quam Medicæus teneret. Itaque ad noua consilia conuersus, hostem experiri noluit, quem timere cœperat. Fraudem blanditijs tegens, munera misit: solenni auctoritate confirmat Præfecturam, erepturus. Astutia opus erat, ne fidem scena perderet: ac iam deleto offensæ vestigio, ad plenam Principis gratiam honorumque fastigium via Medicæo patebat, si magnus esse sine Mussio vellet. Sed ille dubio primùm responso moras nectere; cùm vrgeretur, detrectare: *Recentem Astoris necem esse, durare audaciæ memoriam;*

Arx quoque muniri cœpta:

Et proxima rupes incidi,

Difficili conatu, Maiori sumptu. Medicæus pecuniam humanitate inuenit: cùm rapere potuit, rogat.

Sedulò pro publica quiete lacus excubat.

Rigidus in exules,

Guelfiosque.

Sic dum alijs pugnat, sibi vincit.

Subijcit quos defendit.

Et amicos habet quos subijcit.

Dominus omnium, quia defensor.

Sfortiæ tamen nomine: quo ad potentiam abutitur.

Ille obstacula parat:

Et à fraude eruditur.

Confirmat Præfectum tanquam amicum:

Deinde magnis promissis enecat; Sed tergiuersantem, semper timentem.

viam; multorum se ira & ferro peti, nec tutũ esse, nisi difficillima rupe clau- A
deretur. Iam nec ignauam hic operam suam fore, ad omne ducis imperium
promptam. Fideret arcem, quã indulgeret: plus esse, iudicio, quàm beneficio
Principis euehi. Sic vbi irritæ vires, & insidiæ fuere; qui cogi non

Plus arci quàm Principi Medicæus fidit.

potuit, nec exorari: spes fortunasque suas vno castello Medi-
cæus æstimabat. Interea nouus è Gallia rumor belli. Rex in-

Mox nouum à Gallis bellum,
Pro Sfortia Cæsarem, reliquamque in nouum fœdus Italiam excitat.

festo Italiam exercitu turbaturus, regni vires collegerat, & iam
formidini nondum pugnantium apparatus erat. Exciti immi-
nentis fragore tempestatis, nouo fœdere Hadrianus Pontifex,
Carolus Cæsar, Franciscus Sfortia iunxere vires, & conspiran-
tibus Florentinis, Genuensibus, Senensibus, Lucensibus, pro-
pugnare Italiæ fines & reijcere Gallos statuerunt. Dux eligi- B

Prosper Columna copijs dux datus,
Diligenter se gerit;
Positisque ad Ticinum castris hostem operitur.

tur Prosper Columna, qui etsi corpore minus valido, seduli
munia imperatoris implet; copias & prouinciam lustrat, &
momentis loci temporisque expensis, castra ad Ticinum flumen
locat, aquarum obijce hostium impetum faciliùs propulsurus.
Sed interim & fortuna negotium suum agit: Rex domestico
Borbonij dissidio, ac deinde defectione impeditus, Guiliel-

Ille copiosus venit,
Gauferio duce;
Et terrorem adfert, cladem infert:
Hinc cunctantior.

mum Gauferium, maris Præfectum cum triginta peditum, qua-
tuor equitum millibus in Insubres mittit. nec sine terrore pri-
mus incursus fuit, pulsis ad Ticinum Cæsarianis. Cæterùm
tantam capere fiduciam Gallus non potuit, vt primo euentu
fortunæ crederet: cunctari cœpit, & cùm in manu victoria es- C
set, deliberare, quomodo vinceret. Columna auctis copijs, cùm

Redeunt Sfortianis animi;

Mediolanensium pro Sfortia adhuc arderent animi, bellandi
audaciam instaurauit, ratus frangi hostem aut lassari breui

Muniuntur vrbes.

mora posse, si paucarum vrbium pertinacia duraret, mœnia
resisterent. Itaque dispartito exercitu, Antonium Leuam cum
valido militum numero Ticinum mittit: Cremonense præsi-
dium mille peditibus auget: reliquas copias Mediolanum con-
trahit, vrbem munit, commeatum conuehit; quæ ipse aduer-
sa correptus valetudine, non potest, per alios exsequitur, insi-

Has Gauferius aggreditur:

gniter interim pro salute vrbis Morono satagente. Gauferius
porrò, cùm in agro hostem non haberet, vrbes aggressus est, D
& tanquam experimenta adhuc fortunæ faceret, minuta, vix
munita aliquot loca cœpit: mox allubescente magis successu,

Mogountiacum & Laudem Pompeiam capit.
Comum Leucumque quia periclitantur, præsidio Medicæus firmat,
Suaque quoque militia Principi vtilis, tametsi læsus.

Moguntiacum, & Laudem Pompeiam adortus adhuc sine im-
pedimento vincebat. Timere hostem vicina opida, præsertim
Comum Leucumque cœperant, iusto adhuc præsidio destituta:
sed Medicæus in tanto rerum tumultu, gnarus quid Patriæ de-
beret, & quo potissimùm obsequio firmaret res suas, selectam
de militibus nuper conscriptis manum in opidum vtrumque
mittit: cùm rebus studere nouis posset, Principem, etiam male

de

A ae se meritum, antehabuit; gloria dignus & imperio, cui tanti fides fuit. Belli deinde fragor infelici turbine per prouinciam vniuersam prouolutus est. Terribili maiorum machinarum fulmine Cremona à Gallis quassata, expugnari tamen non potuit: Spartano exemplo atque robore, cùm muri iacerent, hostes arcuit. Vt cælum fauere crederes, non armis solùm, sed repentino & infesto pluuiarum quodam diluuio Galli impediti, propugnantium audaciam accendere. Nam intumescentibus quotidie nubibus, cùm vis continua aquarum prorueret, ab omni oppugnatione cessatum est, & murorum ruinæ sine impedimento instauratæ. Accessit exercitui annonæ difficultas, cùm B è Laudensi duntaxat agro, & ora Transabduana commeatus esset. Diuturnam esse obsidionem cælum solumque noluere. Traductis igitur copijs, Mediolanum, sed irrito quoque molimine, cinctum est. Nil pertinax armorum contentio, nil solerti fraude empta proditione hostibus profuit: & longiorem hiems iam propinqua moram negabat; cùm interea Prospero extincto, summam imperij Carolus Lanoyus cepisset. Potuit & Mediolanensibus ab astris aereque libertas tribui: quippe tantum niuis exasperata subito frigore aura sparsit, vt relicta vrbe in hiberna Galli compulsi sint. Iam & frigere bellum incœperat, Abiato à Sfortianis & Gerlasco opidis vi receptis; cùm C noua peditatus fomenta ab Heluetijs, & mox Rhætis Gauferius petijt. Atque ab his iam copijs spes omnis victoriæ pendebat. Sed Heluetiorum, quia tarda, parum prospera auxilia: Rhæti, quia difficile inuenere iter, ne peruenire quidem potuerunt. Quinque millia peditum Theganus conscripserat, & vt compendio profectionis vteretur, ad Larium ducebat. Medicæus, explorato Rhætorum consilio, impendentem belli flammam toto lacu arcere statuit: quia vires non poterat hostium, viam infringere; & virtutis famam pulcherrimo facinore propagare. Ita nouo obsequio principem demereri facile censuit: honestum autem, vt patriæ placeret, armis & ingenio vti. *Sed otio-* D *sam quoque arcem esse, quæ imperium non extenderet: restringi potentiam, nisi omnia terrore litora possideret.* Nec mora, scapham expediri præcipiti iam die iussit, & noctis silentio adiutus, cum selectissimis aliquot militibus extremum percurrens lacum, quicquid circumquaque hostili littore cymbarum Hippaginumque seu casus, seu tempestas collegerat, rapit, & pernici fuga Mussium abducit. quo facinore prima Rhætorum destinatio fracta, & qua facillimum iter erat, obijcem impetus inuenit. Itaque cùm postridie ex Alpium faucibus stipato agmine copiæ descenderent, & quasi horroris hiemisque pertæsæ, ad delicias &

Cremonam porrò hostes petunt, tormentis verberant,
Et oppugnant frustra.

Mox in exercitu penuria, obsidionem soluit.
Ergo Metropolis petitur;

Sed infelici quoque molimine:

Pro Mediolanensibus hiems pugnauit.

Deserunt inceptũ Galli:
Abiatum & Gerlascum Sfortiani recuperant.
Et tamen vires instaurat Gauferius, & auxilia petit:
Ab Heluetijs, quæ tarda fuere;
A Rhætis, quæ impedita.
Nam Medicæus, velut explorator omnis fortunæ,

Vt Principem sibi obstringeret, & vim magis suam quoque extenderet,
Aduentantium incidit iter,
Nauibus è lacu vndique subductis.

Rhæti quia vti lacu non poterant,

ver Italiæ properarent, vernaculam ſubire aſperitatem in alie- A
nis quoque montibus coactæ ſunt: cùm naues deeſſent, arduo
ac lento per Trocias rupes circuitu Bellanum proficiſci. Hic

Per rupes viam quærunt, Bellanum veniunt,

mora deinde ſex dierum fuit. Bellanum inſigne, & naturæ ar-
tiſque æmulatione pernobile opidum, obliquo litore aduerſum
ſecretumque lacu Muſſium reſpicit. Medicæus igitur, nullam

Aduerſum Muſſio opidum,
Et hic infeſtum quoque Medicæum experiuntur.

rei bene gerendæ occaſionem negligens, infeſta hoſtes claſſe,
& milite vexare cœpit, commeatum auertere, manum conſe-
rere, damna inferre: putares totum hic iam bellum geri. Mouit
ſe tandem hoſtium agmen, poſtquam cum clade prima ſtatio
fuerat, & vallem Saxinam ſubijt, amœna ruris felicitate opu-

Inde vallem Saxinam ſubeunt,
Amœnam illam,
Et origine Turrianorum claram.
Horum non alienus memoriam colo.
Fuere Principes olim;
Et in reliquijs tamen maieſtatem nominis ſeruant.
Idem fatum Vicecomites, atque deinceps Sfortias imperio exuit;

lentam, frondoſiſque incluſam montibus, è qua Turriani, In- B
ſubrum quondam Principes oriundi. Et quia ad me quoque
affinitatis iure ſera magnitudinis huius memoria ſpectat, Ge-
nium loci & ſimul familiæ veneror, generosè euectæ; & varia
tandem cum fortuna luctatæ, vt decideret. Sed in reliquijs He-
roici ſanguinis poſtuma adhuc viuit indoles, & maiores ſuos
ſpirat, digna fortunæ faſtigio, quo deiecta. Turriani vt ſemper
viuerent, extingui, etiam cùm crudeliter victi, non potuerunt;
nunc ijs quoque fatorum inclementia pares, à quibus attriti.
Quippe Vicecomitum potentiam cùm excepiſſent Sfortiæ, re-
preſſerunt. Sfortias Galli ſecuti: inde Auſtriacæ manſuetudini
faſces prouinciæ ſubiecti, & ſimul Italiæ ſecuritas refulſit. Nunc C
tamen originis ſuæ dignitatem Turriani repræſentant: &, vt

Ne miſeri videantur qui deiecti ſunt:

ſciret poſteritas, quanti fuiſſent, ſigna magnitudinis atque ve-
ſtigia in ruina ſeruant; miſera, ſi nihil fortunæ concedamus;
glorioſa autem, ſi meminiſſe virtutis decora pulchrum ſit. Plu-
res eadem infelicitate familias populoſque humani generis fa-

Magnaſque alibi familias atque populos concuſſit.
Nequid æternum aut firmum in rebus humanis eſſet,

tum inuoluit, quos extulerat. nec quicquam omnino fuit, quod
in culmine opum viriumque conſtantiam ſibi promitteret; aut
ſublime eſſet, & caſui non obnoxium. Solem ipſum dies vnus
euehit, & lucis cinctum maieſtate medio ſiſtit cælo, vt præcipi-
tet iterum, & in noctem ſilentiumque mergat. Nimirum oriun-
tur omnia, vt occidant; incipiunt, vt deſinant; rebuſque cun- D

Vices ſuaſque Deus eſſe voluit.

ctis vices agnatæ. Sed præcipue circa magna & alta fortuna
ludit, & cùm potentiam indulget, minari incipit, in ipſo faſti-
gio lubrica, & mox præceps. Tamẽ reſpicere maiores laudabile

Verùm meminiſſe Maiorum, vt virtutem imiteris, pulchrum eſt.
Mihi è Turrianis coniux; ex hac liberi.

eſt, & memoria generis atq; magnitudinis ad pulchra & honeſta
erigi. Ex hac igitur ſtirpe & ſanguine, fruſtra tot ſtragibus im-
minuto, caſtiſſimam ſuauiſſimamque vitæ conſortem bona mi-
hi fata adiunxerunt; datis quoque felici thalamo liberis, qui,
cùm magnarum rerum exempla in materna origine admirabun-
tur, patris adiuti nomine præſidioque, magnos virtuti (ſic vo-

ueo)

A ueo) applicabunt animos, & maiorum si non fortunam, certe indolem possidebunt. Sed Rhæti, vt ad seriem argumenri reuertar, per fragosas montium reliquias eluctati, in agrum Bergomatum descenderunt, iam sine obstaculo transituri Abduam, Gallicisque iungendi copijs, cùm molestissimo fessos circuitu nouus labor excepit. Nam Sfortia occurrens, & præsentes militiæ vires obijciens, velut agger influentem excepit vndam & stitit. Variæ vltrò citroque velitationes erant; ac deliberare de euentu communis adhuc Mars videbatur, cùm totam re-

Vt boni sint & origine sua digni votum est.

Progressi deinde Rhæti.

A Sfortia oppugnantur;

B rum faciem suis armis Medicæus conuertit. Atque hoc breuioris belli momentum fuit. Vix Bellano hostes discesserant, & cohortes ille suas educens, fines Rhætorum fulminis instar simul & terret, & inuadit: Triplebem occupat, vallemque totam populatur. Bello igitur niuosi Alpium calles arsere, cùm hostis nesciretur. quia defensores aberant, ad restinguendum patriæ incendium Theganus cum copijs reuocatus. Sic labascere magis vires Gallorum cœpere, & animi: opida aliquot à Cæsarianis capta: hostilis exercitus primùm varijs minutisque prœlijs accisus: ac demum, vt summam rebus iniquis manum fortuna imponeret, pulsus, vix reliquias copiarum domum remi-

Sed dubio adhuc euentu.

Noua igitur industria rebus Medicæus consulit:

Rhætorum fines depopulatur.

Quâ necessitate Theganus copias reducit.

Inualescunt mox Cæsariani:

C sit. Vltima ad Sessitem amnem clades accepta, qua & Petrus Baiardus, & Ioannes Cabanæus fortissimi equitum ductores ceciderunt. Ac nisi iam victus fuisset Gauferius, discere infelicitatem suo ipsius vulnere poterat. nam grauiter in brachio sauciatus, è prœlio, & simul Italia excedens, ad fugam suis iter ostendit. Rhæti interea temporis fines suos occupatos armis repetunt: cumque parum feliciter vis procederet, pactio placuit, & conditionibus pacis patriam vindicare. Missi ad Medicæum, & inde ad Sfortiam legati, qui amicitiam peterent, fœdus ferirent. Statutum est, *Ne in Ducem, aut Mediolanenses deinceps arma sumerent, aut hostibus auxiliarentur: contra Medicæus naues*

Rem feliciter gerunt.

Hostesque prœlio ex Italia depellunt.

Sed Rhæti ad pacem conuersi, fœdere Patriã vindicant.

D *& opida restitueret*. Atque ille dum Sfortiæ obsequitur, res suas firmat; magisque obsequio fœderis Rhætos sibi conciliat, quàm armis exulcerarat. Amicitia imprimis Thegani profuit, quo in viro proceram & penè giganteam corporis molem inuictus, & ad omnem fortunam belli strenuus animus insigniter commendabat. Huius consuetudine quamdiu Medicæus vsus, subsidia expertus est: nec diuisit hoc virtutis vinculum, nisi communis iterum caussa. Cæsariani recenti victoria feroces, quasi satis non esset, pepulisse Italia Gallos, belli vindictam in Galliam transtulerunt, auctore Borbonio, duce Piscario: prospera sperare militum quoque fiducia iubebat. Prorsus felicitati proximi erant Insubres, nisi grauissima pestis liberatam tantisper

Medicæo magis addicti:

Vt ipse Theganus, vir corpore animoque magnus.

Translato in Galliam à Cæsarianis bello.

bello

Mediolanum peste affligitur, & post arma infelix est. Sed Sfortia Laude Pompeia, & Alexandria receptis.

bello Metropolim afflixisset. Interea tamen Laus Pompeia, & A
Alexandria, quæ à Gallico adhuc præsidio tenebantur, re-
ceptæ. Sfortia cùm lætiori rerum statu frueretur, minùs ferre
Medicæum cœpit, iamque posita simulatione, arcem Mussianam
repetere: & quia post nuperas insidias vis reliqua erat, minari.
Non deerant enim, qui bello agendum censerent, Principem-
que impellerent: *In subdito hostile crimen esse puniendum. Sed pro ho-*

Arcem quoque Mussianam à Medicæo urget. Et ad bellum monendum excitatur.

ste Medicæum censeri, qui & beneuolentiam Principis & minas iuxta ha-
beat: munitissima arce foueri consilia, quæ in prouinciæ damnum erumpant.
Denique, vt periculum exulet, tollendum exemplum, quo scelestissimorum B
audacia hominum accendatur. Sic Medicæum ad res nouas infe-
stus Principis animus compulit, & qui extorquere arcem cona-
ti, perdiderunt.

Non bono consilio.

Ardor ille & ignis ingenij quiescere non po-
tuit, irritatus. Ac planè periculum erat, ne si externa in Sfor-
tiam cessarent arma, Sfortiæ in Medicæum verterentur. Igitur

Ille enim vt violentia resistat, in partes Gallorum cum Rhætis inclinat.

Misso ad Regem Thegano,

Qui conditiones ferat.

Obsidio Massiliensis frustra eo tempore à Cæsarianis tentata.

securitas peti ab hoste debuit: missusque in Galliam Theganus,
solicitatis à Rege Rhætorum animis, qui societatis fide Gallis
Medicæum iungeret, gentisque suæ auxilia ad nouum bellum
sponderet. Atque tum audaci obsidione Massiliam Piscarius
& Borbonius vrgebant; sed quia in hostili pugnabant solo, non
pro voto felices, quæ inferre voluere damna, experti sunt. Vrbs C
valido præsidio munita hostium viribus par erat; & fides ciuium
militumque integra, præcipuam victoriæ spem incidebat obsi-
dentibus, cùm nihil ad peruertendos Gallorum animos nomen
Borbonij valeret. Rex ipse vindictæ cupidinem induens, & sup-
petias misit, & cùm dilaberentur hostes, cum ingentibus copijs

Bellum Italiæ reddidit.

fugientes insecutus est; perque Peninas atque Cottias Alpes in
Italiam irruit, melioribus auspicijs infelicem ducum suorum

Rex ipse cum exercitu Alpes transit:

fortunam correcturus. Sic exigua admodum interposita quie-
tis mora, cùm deliberare de Sfortiæ imperio & felicitate fata
viderentur, malorum omnium tempestas acriori bello insæuijt.
Regis nomen quantum potuit! Vrbs ipsa Mediolanum furorem D
hostium non ausa excipere, quia patuit, clementiam experta

Mediolanum à Piscario relictum capit, nec violat.

est. Sine cæde aut rapina victoria fuit: quippe sine labore. Nam
Piscarius præsidium eduxerat, cùm ineptam bello vrbem in-
frequentia ciuium fecisset: Sfortia autem rebus suis diffidens,
per prouinciam, quasi nullo loco tutus, errabat. Deinde quam
inferre stragem Mediolanensibus Gallus posset, vbi omnia
propemodum sæuissima lues strauerat, quinquaginta hominum
millibus proxima æstate absumptis? Miserrimus vrbis status,
non crudelitatem modò hostium; sed & auaritiam cohibuit: ne-
mo aut sanguine, aut præda manum inquinauit. Pauci quoque
præter eos, qui ad arcem obsidendam missi erant, intrauerant:
cæteros

A cæteros in castris Rex continuit, vt præsente exercitu de summa rerum statueret; cùm Metropolim nisi deuicta prouincia nollet visere. Missi interea qui Comum, præsidio destitutum, occuparent, viamque per lacum Larium Rhætis patefacerent, nuper non sine damno impeditis. Nam hi iam palàm à Sfortia iterum alieni, cuius fortunam despicerent, societatem aspernari; & iam noua auxilia Regi Theganus addixerat, operam quoque fidemque Medicæi. Sed ille in tanta rerum hominumque conuersione consilia sua suspendit, periculosum ratus, ad primas fortunæ blanditias flecti: *Non captum Mediolanũ, sed relictum; potentem quidem Regem esse, sed impetu magis, quàm consilio bellum geri;*

Viderò quoque differt.

Militum manum ad capiẽdum Comum mittit;

Rhætis per Larium viam straturus.

Hi sa auxilium aduentabant.

Sed Medicæus fortunam expendens,

B *munitissimas à Cæsarianis vrbes teneri: ancipitem adhuc Martis esse aleam, quamdiu pro Cæsare Piscarius, Leua, Borbonius bellarent.* Quod caput consilij, *Principem deserere, cùm præceps spes victoriæ esset, nefas visum: quem metuere desijsset, iam dignum auxilio: virtutis inuidiam, explorata sæpiùs fide extingui.* Decreuit igitur nutantibus opem rebus ferre, quantum armis ingenioque posset, iuuare Sfortiam, & Mussium, totumque adeò lacum Gallis obijcere. Vires pecunia collectæ sunt, & hanc necessitas seueriùs extorsit. In tanto dissidio, ciuium hostiumque discrimen arma confuderant, laxiusque habitus miles, vt præda illectus, pugnam appeteret; belli vitio corraderet nummos, quos virtute mereretur. Quan-

Et nuperа consilia damnans,

Gallis se opponit.

Ad hanc rem pecuniam partim colligit, partim extorquet.

C tum quisque raperet, vnum ærarium capiebat; inde stipendia, præmia, rerumque subsidia prompta. Sic quantum omnes debebant patriæ atque Principi Medicæus impendebat: Fortunarum cuiusque minister, rem curabat publicam, suis velut auspicijs, sed omnium viribus hostes propulsurus. Primùm igitur cùm aliquot è Regio exercitu cohortes Comum peterent, ingenti fiducia in subsidium ciuium, fratrem Baptistam cum insigni agmine iussit proficisci, hostemque arcere. Galli iam rati Insubrum vrbes solo terrore capi, quia non pugnantes Mediolanum admiserat, directis ordinibus, tanquam sine obstaculo pedem & simul violentiam illaturi, signa produxere. Sed post-

Et quia Principi impendit, excusatione dignus.

Fratrem, cum præsidio Comum ire iubet,

Et Gallos arcere.

Id factum.

D quam præsidio teneri muros deprehendunt, & intenta in aduersos arma, gradum retulerunt. Rex Metropoli potitus, nihil adhuc profecerat: quia sine hoste pugnatum, nulla victoria erat. In fuga adhuc fortes Cæsariani, etsi territi, meliori occasione bellum parabant. Castra deinde Regia Ticinum, sed inauspicato incœpto promota sunt: cuius vrbis defensionem Antonius Leua cum Germanis susceperat. Ille in promptu milites suos habere, excubias stationesque per mœnia disponere, ipse circumire, & hortari, strenuè se gererent; &, vt omnia diceret, *Germanos se esse meminissent, quos armis & fide mortalium omnium*

Rex Ticinum aggreditur:

Sed munitam Præfecto Hispano; milite Germano orbem.

Et hic illius exemplo atque sermone animatur.

primos sæculorum consensus habuit. Sed facilè fortia pectora sermo virtutis accendit: ardere omnium animi desiderio pugnæ, hostem vltrò lacessere, nullum periculum recusare: læto vrbis vultu obsidio excepta est. Galli contrà omnia agere, quæ aut vires Cæsarianorum, aut animos labefactarent. Machinæ admotæ sunt, muri concussi, stratæ ruinæ, cumq; amplus satis aditus pateret, & Regis iussu signa canerent, instructa cœpit acies fossas transire, vallum ascendere, tam clamore quàm armis pugnare. Totum hiatum prœlium implebat, & promiscuo sanguine madefacta terra lubricum pugnantium faciebat statum. Sed facilius Gallis fuit terrere, quàm vincere: quem strauerant aditum, occupare non potuerunt: & quia robustiora militum Germanorum pectora, quàm vrbis mœnia erant, summa vi & strage hostes reiecti. Rex ingenti suorum damno motus, protinus mutata belli ratione, claudere vrbem statuit, & cruentam victoriam mora redimere. Prima industria in auertendo à muris fluuio consumitur, qui è summis Alpibus per Lepontios lacumque Verbanum vectus, & iam proximus vrbi, in duo cornua scinditur, alteroque mœnia alluens, post breue iterum diuortium coit. Ergò summo ostio iaciuntur moles, ducitur agger, ac tandem ripa ripæ iungitur. Sic vno alueo vis aquarum coacta, totum vrbis latus nudauerat, cùm spissæ humore subitaneo nubes, vehementem cœpere aquarum vim effundere, terramque velut imbribus flagellare. Ticinus nimia colluuione tumidus, & quasi obijcem indignatus, vasto impetu perrupit molem, & effractis compagibus disiecit. Actum de vrbe erat, nisi fluuius pugnasset. At Cæsariani periculo moniti, neque satis iam aquarum præsidio tuti; quippe quæ nouo subduci diuerticulo poterant, totum secundum ripam murum vallo & fossa muniunt. Durat tamen obsidionis pertinacia, nouumque aggerem incredibili opere & sumptu hostes orsi, extrema minabantur. Atque per id tempus à Rege Theganus redit, conditiones etiam voto maiores pactus, & quales dare Franciscus poterat. Sed animum seueriori iam consilio Medicæus mutauerat, & spernere potuit, quantum Theganus pacisci. Is ingentibus abnuentem promissis solicitans, quem amicum, etiam fortunæ socium exoptabat. Blandus igitur fuit, iter commemorat, moram excusat, & communem facit societatis fidem. *Addicta iam Regi Rhætorum auxilia, in armis prouinciam esse, tremere Insubres: ne repugnaret occasioni inuitanti, admitteret conditiones quas petierat, Alpium præsidio imperium, adhuc infirmum, stabiliret: sine periculo fœdus esse, cui vniuersa simul Rhætorum gens salutem committeret; honestum esse, quod ad liberandam semel bello patriam feriretur.* Cum maximo

Galli strenui. *Muros quatiunt.* *Aditum sternunt,* *Et vi inuadunt;* *Sed cum strage reijciuntur.* *Obsidio ergo placet:* *Et fluuius ab vrbe auertitur.* *Murique nudantur.* *At repentina vis aquarum aggerem rumpit, & fluuium reducit.* *Interim Cæsariani vallo & fossa ripam muniunt.* *Nouumque aggerem hostes moliuntur.* *Theganus redit, conditiones pactus:* *Alienum iam Medicæum,* *Affectu.* *Et oratione mulcet.*

A B C D

A *ximo Regem exercitu adesse, nuperis non deiectum cladibus, sed stimulatum; armis vindicari prouinciam, ad Aurelianos olim Principes iure deuolutam: nusquam nisi in fuga aut latebra tutos Cæsarianos esse. Metropolim captam, Ticinum clausum, totam terrore regionem obsessam. Belli caussam è successu disceret: in res nouas, languescente cum armis fœdere, Pontificem Venetosque propendere. Igitur ne sperneret porrectam fortunæ manum, quæ summa promitteret; stabiliret aliena potentia partum patria virtute decus, odiumque Sfortiæ, quia nullo leniri obsequio potuisset, bello extingueret: Principem eum esse cui fortunam debeas.* Atque ad hunc modum, rerum stimulo sermonem acuens, consilia Sfortianorum exaggerat, & iniuriarum seriem longa verborum acrimonia extendit. Medicæus nihil dicentis conatu motus, libero & profuso affectu animi sententiam prompsit. *In rebus*, inquit, *consiliisque humanis nisi pœnitentiæ locus sit, conditionis nostræ immemores, diuinam vsurpamus. Deliberare ex vsu, statuere ex honesto, pace belloque olim licuit, & quamdiu turpitudinem vtilitas excludit, cœpta prosequi. Nulla adhuc necessitas sacramentum meum flagitat: tuli conditiones, nondum pactus sum; & tuus si affectus me absoluit, ille in communi caussa susceptus itineris labor, damnare destinationem meam possum. Frustra verò mutatam rerum faciem, frustra nuperas Sfortiæ molitiones producis. Quid ais? spretus fui? calamitas Principis iniuriarum iubet obliuisci. Læsus fui? meruisse odium videar, in afflictum nunc & pressum*

C *si insurgam. Extra periculum nulla esse vindictæ causa debet, nulla offensarum memoria. Nocent ignaui, animosque sumunt, cùm impunè grassantur. Iam verò præsens felicitas Regis blanditur quidem, sed intempestiuas conditiones facit: non sine infamia defectio, quæ iusta causa destituta est. Quamdiu trans montes exercitus Gallorum erat, Italia libera; excusari consilium poterat: nunc occupata prouincia, in partes fortissimi si transeam Regis, sequi fortunam vincentis videar, victi causam deserere. Tam fœdam igitur, vt à nomine maculam amoliar, vel infeliciter pugnandum est. Succumbere, ne turpiter vincas, gloriosum. Hanc manum, hæc arma constanti militiæ fide Principi meo, Cæsarique deuoueo.* Multa ad hæc iterum Theganus: neque tamen obfirmatum virtute animum orationis potuit suadela flectere. Ergo militaris & opportuna alioqui Medicæo amicitia, quę vitę, morum, & armorum similitudine coaluerat, consenescere non potuit; etsi in dissidio publico semina priuati affectus durarint. Theganus ad suos reuersus, strenuè exsequi cœpit, quicquid Regi patriæ nomine promiserat, & quia suo ductu rem gereret publicam, auxilia maturare. Strepitus iterum armorum saxeas conualles impleuerat, & ab agro ad signa Rhæti reuersi erant, cùm toto vix anno initæ cum Sfortia societatis fides stetisset. At Moronus ea tempestate labentem passim fortunam omnibus fulcire

Sed frustra. Contrà Medicæus consilii rationem constanter exponit.

A sententia verò non abductus,

Amicitiam illam diremit.

Theganus auxilia,

Regi promissa, instruit.

Et ad terrorem omnia agit.

Moroni verò tum industria eminuit.

re auxilijs aggreſſus, inſigniter pro principe ſuo nitebatur. Mi- A
Is ſeditionis pericula auertit: lites alibi, vrbeſque ad ſeditionem præcipites prudenti facun-
Cæſarianos abituriences retinet: dia compeſcuit: Cæſarianos, cùm ob pecuniæ defectum de pro-
uincia deſerenda cogitarent, retinuit: denique Germanis Tici-
Ticinenſibus pecuniam ſubmittit: ni obſeſſis ſolerti ſtratagemate per media Gallorum caſtra par-
tem ſtipendiorum ſubmiſit. Rebus adhuc deeſſe Medicæus vi-
debatur, grande momentum, ſocius, aut aduerſus: quippe qui
Lario velut habenas iniecerat, & Rhætis vicinus, prout incli-
Denique Medicæo Sfortiam conciliat. naſſet, Fiduciam victoriæ eſſet allaturus. Auctor igitur Sfor-
tiæ Moronus fuit, *Vt nouis conditionibus Medicæum pelliceret: vte-
retur ſtrenui bellatoris virtutibus, quibus vt iraſci meritò poterat, ſic gene-
roſè ignoſcere. non periſſe Muſſium, quamdiu vel ſuis in Gallos auſpicijs* B
imperioque Præfectus pugnaret. Nec ſpreta conſilia, cedentibus pe-
riculo odijs. Miſſus ad Medicæum Gerardus Archianus; &
Conſtanti deinceps amicitia: hoc interprete conſtantis amicitiæ conditiones agitatæ. Nu-
peras ſimultatis cauſſas ſepelire ſilentio placuit; fauoris obſe-
quijque vices amico fidei pignore ordiri. Faciliorem etiam
concordiæ nexum rumor iam de Rhætis fecit, in partes & caſtra
Tanquam in odiũ Rhætorum: Gallorum tranſgreſſis. Nam verſa indignatione, totum Sfor-
Et conditionibus benignis, tiæ odium in deſertores erupit. Medicæo perpetua Caſtelli
præſidijque Muſſiani, & vtriuſque ripæ Larij lacus, valliſque
Præfectura vallis Saxinæ adiecta, & ſtipendio aſſignato. Saxinæ Præfectura, item Clauennæ, ſi ea potiretur, conceſſa;
adiecto quoque ſtipendio, vt rerum anguſtiæ erant, luculento. C
Neque is otioſum aut inutile munus habuit: milite & pecunia
vſus eſt, certamque ad victoriam Cæſarianis viam aperuit. Vt
frangi Rex poſſet, Ticinenſi iam obſidione laſſus, auxilia di-
uertenda erant. Qui ſuo paulloante milite fortis, alienis bellum
Medicæus ad omnia intentus, viribus trahebat. Sed Medicæus occaſionis momenta ponde-
Agros Rhæticos depopulari ſtatuit; rans, vt Rhætos laceſſeret, vim inferre agris ſtatuit. *Imparata
domi arma eſſe, ad Patriæ periculum mox Theganum cum copijs recurſu-
rum*. Communi conſilio depopulatio deſtinata, & quia vi ma-
Volente Sfortia, iore opus erat, ſubmiſſi in auxilium à Sfortia pedites quadrin-
Et ſubſidia mittente: genti, ad prædam cædemque pariter prompti, qui in homines
atque adeò rupes ipſas ſæuirent. Agmine inſtructo, cùm ma- D
Quibus ferox, attolit vota, gno digna facinore virtus militum videretur, & quorum auda-
cia regioni ſufficeret, ampliorem præda victoriam concepit:
Occupaturus, quicquid ferro vaſtaſſet. *Semel igni & ferro vaſtatos eſſe fines; capi & occupari poſſe: glorioſas eſſe
diuitias, quas vbi rapis, ſimul poſſides. non armenta iam, ſed mœnia pla-
cere; populari, vt conſiſtas, pulchrum eſſe; ſed ignaua ſpolia, quæ fuga
ſeruat*. Clauennæ igitur arcem opidumque tentare dolo, velut
Auſpicium à dolo eſt: auſpicio placuit, & hinc, quid arma auderent, experiri. Cla-
Et Clauenna petitur, uenna in reducta & patente valle ſita, radicibus montium, quà
Incitante ſitu, Sol oritur, adiacet, & quadrato murorum cinctu munitur. A
capi-

A capite lacus decem millibus passuum remota, Meram amnem, varia fontium riuorumque scatebra collectum, latere vno excipit, & amœno anfractu in Larium emittit. Arx gemina, in tutelam velut opidi, proximam modico interuallo rupem occupabat: altera sublimis, & supra vim omnem repentinam posita, fastigium extulerat; nec adiri, nisi angusto & vtrimque exciso centum quinquaginta graduum ascensu poterat: altera inanis, & propè otiosa, ad radicem montis velut procumbens, continuo muro ambulacrum in turrim opidi peruium suspendebat. Vt spatium loci æstimares, veteris structuræ ruinas robusto adhuc ambitu mœnium complectebatur, viam in crepidinem præbens.

B Insubrum olim hoc opus fuit; & dignus castello mons, qui intra fauces suas niuesque Rhætos coerceret. Sed tam vicinum limitem ferre gens Alpina non potuit; quia libera, indoleque ferox, iugum putauit, quicquid ante oculos vrgeret. adeò verum est, exasperari populorum animos, si constringi metuant. Quæcunque homines terra dedit, mater est; omnibusque Patriæ affectum natura indidit. Sed nulla gens maiori contentione delicias, & fertilissimi soli glebas, quàm ista cautes & sterilia saxa propugnauit. Non loco, sed ingenio libertatem Rhæti metiuntur, & aspernari locorum squallorem angustiasque incipiunt, quoties claudi. Si rectè tamen naturę dotes arbitreris, etiam

Quem olim Insubres æstimarunt, vt Rhætos coercerent.
Sed frustra.
In præsidium cessit, quicquid tanquam obstaculum positum.

Gens Patriæ amans,
Et libertatis,
Constringi recusat.

C rigentibus vallium campis, asperrimisque montium iugis sua amœnitas est: in ipso horrore inuenias quod placet. Vbi cuncta deesse censeas, maxima varietas est. Æternum alibi niuium onus vertices sustinent; alibi vernaculum candorem frondosa distinguunt iuga. Iam caluities rupium summa æstate, canities adulta hieme, venerandam senij quandam dignitatem repræsentant. Altissimis deinde Scopulis cadentes, & elisæ in spumam aquæ, cum strepitu ruunt, & impactæ saxis velut irritamentis incitatæ, rursus subsiliunt, donec leniori paullatim alueo receptæ, iniuriam vincunt loci, coloremque, posita violentia, vindicant, & in limpidissimos riuos effunduntur. Surgunt

Atque in hoc horrore Alpium natura ridet:
Et amœnitatis miracula habet,
Æternas niues,
Frondosa iuga,
Caluas rupes, aut canas,

Elisas aquas,

D hinc inde marmoreæ montium moles, murorum turriumque velut imagines, & structuræ quædam miracula mentiuntur. In vallibus sparsæ villæ, & opimæ alibi glebæ; in sterilitate fertilitas, in horrore amœnitas, in solitudine frequentia: oculorum delicias hic pictura inuenit, & omnem tamen artificis industriam natura vincit. Iam rupium fauces, callium anfractus, fontium scaturigines, torrentium nunc impetus, nunc ignauia, pontium fornices, lacuum æquora, pratorum colores; arborum proceritas, denique noua vbique telluris cælique facies spectantium rapit oculos & moratur. Accedit itinerum securitas;

Marmoreas moles,

Valles opimas,

Oculorum delicias.
Fauces,
Anfractus,
Fontes,
Torrentes,
Pontes,
Lacus,
Prata,
Siluas.
Securitatẽ vbiq;

vt tota prouincia, tanquam vna in vrbe peregrineris. Vt ſcias A
deorum hic quoque Penatum religionem eſſe; pro Patria, quoties incurrit hoſtis, pugnatur: & ſoli pretium æſtimari; inueniat miles, quod ferro & igni vaſtet. etiam in abdita & concluſa exceſſiſſimis montibus loca aurum congeſſit auaritia, tanquam ſecuriùs poſſeſſura. Nulli prorſus ſine opibus mortales agunt; & ne hoſtis deſit, cumulant omnes quod ad rapinam auaros animos accendat. Diuitijs florere Rhætos, virtus & vetuſtas indicant, & libertas ab origine gentis adhuc ſuperſtes. Atque vt veterem rerum memoriam reuoluam, Victi olim, non domiti à Romanis, ſudore & ſanguine vires atque fortunas inſtaurarunt:
ſtrenui quidem, quòd rapere ab hoſtibus manubias potuere; B
opulenti, quòd amittere. Ergo quorum animi omni bello maiores erant, concludi poſtea libertas non potuit: etiam Inſubribus reſtiterunt: & ne prouinciæ limitem ſuo arbitrio hoſtis tam vicinus figeret, ſtructam & obiectam ſibi à Mediolanenſibus arcem Maximiliano Sfortiæ ademerunt. Omninò quaſi ſitus loci & opportunitas cogeret, produxere terminos; cùm ab vna hac arce aut timere Rhæti poſſent, aut timeri; tuti ac ſecuri ſuo præſidio, hoſtili & alieno obſeſſi. Sed Medicæus, vt vniuerſam regionem concuteret, arcē petere inſidijs ſtatuit. Cohortes in promptu erant, conſilia in expenſo, quibus, ſi fortuna
faueret, nomen & potentia creſcerent. Selecti è toto numero C
nouendecim, fide & robore præſtantiſſimi; & his ductor, inuicta indole iuuenis, origine Rhætus, nomine Riccius, rerum & locorum gnarus, quem peculiari affectu Medicæus pridem ſibi iunxerat, magnis aptum rebus, & perenni dignum fama, niſi Patriæ charitatem ciuis violaſſet. Gentis ſuæ oblitus, ſtrenui laudem quàm boni maluit; & nullum ſoli natalis beneficium cenſuit, modò militem ſe præſtaret. In damnum popularium fortis, hanc tamen veniam impetrat, quòd Medicæo obſecutus. Summa hiems erat, & cæli rigore aſpera omnia atque concreta gelu, cùm paulloantè continuis imbribus Mera auctus, curſuque vio-
lentus, præcipiti impetu murum iuxta turrim ſtrauerat, quæ ex D
vrbe in arcem clauſa ac ſuſpenſa via tranſitum pandebat. Riccius explorato in anteceſſum ſitu, noctu cum ſuis ad opidum venit, & vadato amne, qui nulla aut tenui adhuc glacie ſternebatur, ſummo cum ſilentio per murorum hiatum ſcandens ambulacrum, in arcem inferiorem euadit. Ruinas igitur milites ſubiere, vt & in occulto, & extra iniuriam rigentis cæli laterent: ſed quia madidi, aſperrimo per quietem frigore vexati, ærumnoſam & felici dignam luce exantlabant noctem. Summa conſilij erat, aut in arcem erumpere, aut Præfectum capere, & deditionem

Pro his omnibus Rhæti pugnant. Penates defendunt, Diuitiaſque,

Ab origine vernaculas: Ipſi olim victi, nunquam domiti: Fortes, & opulenti.

Et ſic poſtea Inſubribus feroces:

Quibus Clauenna arcem eripuere,

Timendi, quia ſecuri.

Hanc ſuam inſidijs facere Medicæus cogitat.

Seliguntur milites:

Et negotij ſumma Riccio cuidam committitur, Fido, & ſtrenuo iuueni:

Is Meram amnē noctu cum ſuis tranſit,

Et per murum ruptum in arcem inferiorem penetrans,

In inſidijs latet;

Vt aut in rupem euadat, aut Præfectum capiat, arcem extorturus.

A tionem extorquere. Summo mane è rupe descendens satelles, clauiumque fascem baiulans, per aream & Hypætrum ad opidum pergit, vt iussu Præfecti, & ex more portas reseraret. Riccius ad omnia intentus, quia superiorem arcis aditum animaduertit non sine custodia esse, & ex re sua putaret opidum aperiri, suos continuit. Suspicari etiam cœpit, ea nocte Præfectum in opido cubasse. Ergo sine obstaculo satelles transit, munere suo fungitur; & mox Rhætis nonnullis comitatus redit, qui salutatum Præfectum venerant, officij quoque caussa deducturi. Fabulis intenti, incautè incedebant, cumque iam proximi ruinis essent, è latebra Medicæani strictis pugionibus exsiliunt, Præfe-

Etiam dubio consilio Fortuna fauet.

Errorem audacia corrigit:

B ctum rati adesse. Errore deprehenso facinus tamen peragunt; manus & mox vincla non repugnantibus indunt. Ac silentium quidem primùm stupor, deinde vis imperauit. Ne carcer deesset, ijsdem ruinis & capti & liberi latebant. Præfectus, ignarus eorum quæ acciderant, etsi accusare moram famuli poterat, vltrà inuestigare desijt, à suspicione infortunij alienus. Nam quod periculum, vbi hostis non erat? Finibus tuti, in Italiam & bellum & simul metum Rhæti effuderant. Ex arce igitur ipse Præfectus descendit: iturus ad opidum, filium adhuc puerum ducit, quem satelles sequebatur. Dies solennis erat, & partim animi, partim rei diuinæ caussa maturiùs ibant. Quis vbique

Præfectus cum filiolo capitur.

C fortunæ ludus! Inferioris adhuc castelli mœnibus septi, & tamen hostili impetu repente obruti, scire non poterant, in quorum venirēt potestatem. Riccius sine mora Præfectum raptans, infesto iugulum gladio petijt; &, *istud*, inquit, *tibi nunc ferrum fatale vibro, nisi præsentem mortem castello redimas: perijsti, nisi confestim fortunā agnoscis, aditūq; pandis. Quid cūctaris? hostis, & armatus adsum; crudelis quoque, nisi vitā æstimas. Iterum, quid cunctaris? aut anima aut Præfectura ponenda est: tu elige: nobis quod audacia tentatum est: vis perficiet.* Sed temnente minas Præfecto, qui mortem honestam turpi vita potiorem duceret, magis vrgere Riccius cœpit, & furoris persona vultum induens, *Vincet*, inquit, *sæuitia pertinaciam; sed vos*

Hostes adhuc suos ignorans.
Iussus arcem tradere, aut occumbere.

Mortem eligit.
Sed amplius Riccius minatur:
Sociósque ad crudelitatem extimulat.

D *commilitones, ferrum vnà stringite, vnà ferite; vt omnium cadat manibus, qui cunctos spernit. Non satis vnum vulnus, nec mors vna satis, toties modò perire possit, quoties cadi.* Sic ille, cui parcere statuerat, minas & arma intentabat. Ductis igitur sub ipsa arcis mœnia captiuis, cùm ficta crudelitatis scena lanienam Medicæani adornarent, ingenti armorum strepitu Præfecti familiam conterruere. Vxor è murorum pinnis dispiciens, cùm subiectum mucronibus minantium charissimum videret maritum, tristi eiulatu lacrymisq; manantibus deprecari vim cœpit: *Crudele inhiberent ferrum, neu vnius cæde duos perimerent: suam in mariti corpore animam viuere; se*

Ducitur sub mœnia Praf ctus.
Tanquam victima ca nrus.
Vxor ex arce periculum mariti cernens.
Vim deprecatur.

tam

tum maximè haurire vulnera, cùm spectaret: nec lædi vi‹u›um posse, nisi A
vt in mulierem sæui essent. Si latrones venissent, prædam spectarent, non sanguinem: sin milites, annis captiui parcerent, lytro contenti.

Lytrumque offert.
Sed arcem hostis poscit,
Non aliò pretio captiuum dimissurus.

Vocem contrà Riccius tollens, *Milites*, inquit, *sumus, non latrones: sed vis & crudelitas in hostem permissa. Arcem poscimus: tu vide, pluris maritum, an domicilium facias. Quod iste negat, tu præsta: vna hac rupe amores tuos redimas. Id vnum captiui pretium est.*

Ille contrà temnens mortem, vxori constantiam commẽdat:
Arcem seruet, maritum negligat:

Sed Præfectus generosum promens animum, vxorem ad constantiam adhortatur: *Negligeret maritum, quem sine scelere seruare non posset; imò quem seruatum iret, vt occideret. Vincula, mortem, æternumque à Patria sibi probrum imminere, si arx dedatur: periturum se turpiùs, si vitam deberet latronibus, fide proiecta. Mori in malis non esse, omnibus contingere.* B
si pereundum, referre tamen qua caussa, aut culpa; militis, an carnificis manu: se paratum, quamcunque hostibus crudelitatem scelus dictaret, intrepidè excipere. proinde non vitam modò spectaret mariti, sed famam; tueretur arcem, quâ salua, nihil amitteret.

Amplius Reip. quàm matrimonio deberi.

Riccius, quia ex sententia minæ non procederent, & cum periculo mora esset; acriùs vrgere cœpit, leuiterque, quem proximus impellebat miles, Præfecti filium vulnerans, hoc velut vltimo immanitatis ludibrio paternum maternumque affectum stimulauit: &, *Senties igitur*, inquit, *qua mercede pertinaciã extollis: vt sæpius occumbas, spectabis pater filij funus, priusquam moriaris. & vtrumque occidet diuiso nomine vxor materque, quia non seruabit.*

Vltimæ circa puerulum minæ, non sine vulnere:

Simul verò truces compo- C
nens oculos, imbuendum innocenti sanguine ensem sustulit, tanquam percussurus. Non diutiùs naturæ stimulis repugnare Præfectus potuit. Victus & pallentis pueri discrimine, & mœstissimæ coniugis planctu, arce salutem pactus est, & necessitatem æstimauit. Vt pius esset, peccare in patriam sustinuit; difficiliusque in gemina ęrumna patri fuit, spectare mortem filij, quàm occumbere:

Quibus permotus Præfectus,
Et necessitati succumbens,
Arcem tradit.

Haud mora, intra mœnia Medicæani recepti, tantisper in custodia Præfectum familiamque habuere, dum lustrarent penetralia, & felici iam audacia insidiarum calliditatem sequerentur. Nam quasi ampliorem successum fortuna promitteret, victoriam absconderat; cùm minor interuallo D
strepitus, prodere hostes opidanis nõ posset; & viæ facinorisque arbitros nouus adhuc dies arcuisset.

Scandunt Medicæani & victoriam abscondunt;
Maiora etiam molientes.

Dispositis, qui ingressum aditumque custodirent, paullisper in arce cum suis Riccius tanquam in ruinis iterum latuit. Etsi tutus, sciri tamen victor noluit; vt imparatiorem Medicæus hostem iam aduentans reperiret.

Aditum silentio & custodia muniunt:
Ipsi latent.

At in vrbe publica pietas populum collegerat, & sacrorum solennia mysta adornabat, cùm nec pro more, nec pro die Præfectus veniret. Mirari omnes, & aduersæ valetudini moram ascribere. Missi igitur quatuor è primoribus, qui exploratum irent.

Quia Præfectus ad opidum non venit:
Ad arcem opidani eunt;

A irent. Hi funguntur officio, gressum ad arcem dirigunt scan-
duntque: mox, tãquam ad Præfectum admitterentur, intro ducti
sunt, vinculisque extemplò mancipati. Sequuntur & alij, plu- *Et capiuntur.*
resque eodem dolo delusi, qui partim ex vrbe, partim aliunde *Plures e adem fraude decepti,*
ventitabant. Tradunt, quadraginta quatuor in arcem & vin- *Iam carcerē implebant.*
cula venisse, stirpe & fortuna præcipuos. & hæc velut belli pi-
gnora idem carcer detinebat. Ciuium si numerum sortemque
æstimas, iam magna ex parte opidum quoque Medicæani cepe-
rant: vinculis hactenus, non armis pugnabatur, & quod pul-
cherrimum victoriæ genus est, nemo occumbebat. Non po-
tuere tamen diutiùs fortunam suam opidani ignorare. Fraus *Re detecta, arma*
B statim à meridie detecta, quia nemo rediret. Ergo quod in tu- *Rhæti capiunt:*
multu solet, arma nemo non corripuit: alij per vrbem discurre-
re, alij, quos furor & propinquorum ærumna stimulabat, ad ar-
cem contendere, clamore fremituque hostes prouocare, & ver- *Ad arcem aduo-*
bis proscindere. Nec vlteriùs aut ferre ludibria vociferantium *lant:*
Riccius potuit, aut arce ferociam claudere. Vt pares dolis vi- *Strepitu & conuicijs agunt.*
res ostenderet, in subiectos sparsosque cum paucis aliquot suis
erupit. Facinus, etsi temerarium atque intempestiuum, tamen, *Hostemque eliciunt:*
quia successu non caruit, haud indignum gloria fuit. Atque hoc
ipsum aduersarios terruit, quòd tam pauci pugnarent, audacia
in suspicionem insidiarum deducta. Ergò dum in discrimine
C de prœlio opidani deliberant, animos hostibus addidere. Ni-
hil facilius, quàm perculsos reijcere. Medicæani autem, cùm *Nec sustinent.*
strauissent proximum quemque, reliquis in fugam dilapsis,
etiam spolia cœperunt legere. Sic verò natus iniuria pudor vir-
tutem reuocat, & renouata audacia maiorem colligit hostium
manum ac reducit. Quia pulchrum putant omnes, defendere
Patriam, gloriam æstimant; & quia facile paucos vincere, con-
fluunt vndique. Ergo & numerus vires facit: ac diceres velut *Aucto deinde nu-*
impulsam ventorum vi procellam, in aduersos multitudinem a- *mero, ingruunt i-*
gi. Qui resisterent? cùm fessi omnes pugnando, & duo grauis- *terum:* *Et in arcem Me-*
simè vulnerati, in arcem se receperunt: quam armis sustinere *dicæanos pellunt.*
D vim non poterant, rupe arcuerunt. Res ad obsidionem specta- *Obsidentque, tan-*
bat, & quia alimentis arx destituta, expugnari statim fame pote- *quam fame de-*
rat. Satis igitur, aditum claudere: & tamen ne exercitus dees- *bellandos.*
set, ante Solis occasum mille quingenti pedites è vicinis valli-
bus ad opidum conuenerunt. Medicæus, relicto in arce Mussia- *Medicæus subsi-*
na fratre, ea nocte agmen suum mouit, quod ad septingentos *dio venit.*
iam pedites creuerat, & Clauennam versus iter instituit; etsi re-
moram validam aer cælumque obijcerent. Ipse milites exem-
plo suo trahens, viam pedibus ingressus est, cùm ne sic quidem *Difficillimo iti-*
frigidissimæ rigorem noctis posset vincere. Sed terra quo aspe- *nere;*

rior gelu, magisque vestigio euntis resisteret, ampliùs obdurabat ad iter animum. Ardor autem gloriæ algorem omnem mitigabat. nam occupatam à suis arcem in via intellexerat; *Sed nisi confestim cum copijs adesset, pulcherrimam è manibus victoriam labi: aliquot iam vallium incolas in vno cum armis opido esse, nullam in castello annonam, atque adeò auspicium pugnæ cum fame cæptum*. Perrexit igitur, felici euentu gestiens: & ducis alacritate milites incaluere, cùm turpe quisque putaret non sequi. Sic verò paucis horis & paruo itinere totam hiemis iniuriam emensi, ad Clauennæ mœnia peruenere, non minùs pugnæ auidi, quàm prædæ. Vt præuius pauor hostes percelleret, cum strepitu & clamore cohortes iussæ incedere. Plura toto agmine pulsata tympana, arma concussa, & cuncta ad simulationem magnarum virium instituta. Nec parum apud rudes fallacia terroris valuit, exercitum aliquem mentita. Metu consternati, cùm suspecta essent omnia, fugere maluerunt, quàm experiri, quos timerent. Igitur tumultu magis magisque gliscente, pauci ad pugnam se parare, alij latebras quærere, & periculo vitam subducere; nemo in commune consulere; quod quisque metueret, nolle. Tanquam in opido nequaquam tuti, montes suos petituri, & penetralia Alpium, excessere. Sed Medicæus, intrepidè irrumpens, extremum fugientium agmen adoritur, & militum libertati iram indulsit. Sic non sine strage, qui fugiebant disiecti; & vt experirentur quæ timuerant, coacti repugnare. Sed virtus semel fracta impar deinde discrimini fuit; satisque armis profecerat, quisquis euasisset. In hoc quoque conflictu vim suam casus ostendit, obiecitque vincentibus quod formidarent. Nam magno animo in hostes inuectus Medicæus, cùm pugnaret ipse, militisque simul & ducis impleret munia, discrimen subijt, & victor, vt omnem fortunæ vultum suspectum habeas, aliquam victi conditionem sustinuit. glande plumbea vulneratus, subsistere cohortes iussit, & ad opidum, inciso velut successu, reuerti. Ne molliùs referret gradum, quàm protulerat, vehiculum recusauit; virtute formidolosior, quòd læsus rediret. Vulnus examinatum, & quia periculo caruit, tum quidem neglectum. Nihil igitur de vigore remittens animi, ipso dolore & cruciatu fortis, tantum sibi otij non permisit, vt decumberet. Hostem pepulerat, sed reuersurum: & tali ingenio Rhæti sunt, vt nisi omnes victi, non quiescant. Tanquam tota in membris prouincia viuat, vires habet; & vt sæpius pugnet, robur colligit. Alibi cladibus mitescunt incolæ, & submittunt animos; hi partim indole, partim situ ferociunt. Sed Medicæus arce & opido potitus, ab euentu vota auxit, omnemque maiori violentia perturbare Rhætiam

Milites exemplo suo ducens.

Ad pugnam prædamque auidos. Clamore & strepitu hostium perculsi Rhæti.

Fluctuant:

Et salutem in fuga ponunt.

Insequitur Medicæus, stragemque infert:

Sed ipse vulneratus,

Reducit agmen:

Et ad bellum excipiendum se parat;

Atque adeò inferendum.

A B C D

A Rhætiam ſtatuit; non exſpectare hoſtem, ſed laceſſere. Simul munire opidum cœpit, & inſtauratis ruinis, Meram robuſtiore muro coercere. Arx verò & milite & commeatu inſtructa. Diffudit mox fama lętam alijs, alijs triſtem victoriam, vt partes erant, & in eas Inſubres inclinabant. Sfortia & frangi Rhætos hoc tempore, & occupari Medicæum, vtile arbitratus, ſuis aſcripſit rebus, quantum aut iſti amitterent, aut ille acquireret. Ergo vt magis vtroſque collideret, & hæſuras irarum cauſſas acrior iniuria daret, fulcire vires Medicæi nouo ſubſidio decreuit. Ratus quoque, quod caput erat, *Preſſis domi Rhætis, reuocatum cum auxilijs Theganum iri; Regem tam firmo deſtitutum robore,*

Opidum munit: Arcem instruit: Et varia fama inclareſcit. Sfortia natum incendium alens, Noua ſubſidia Medicæo decernit,

B *pelli Ticino poſſe; aut certe ſponte diſceſſurum.* Nec mora: ſelectum peditum Cremonenſium agmen Clauennam Franciſcus Mattius duxit, numerum Medicæanorum Sfortiano milite aucturus. Atque opportuna hæc ſubſidia, cùm vniuerſa pro aris fociſque Rhætia moueretur. Medicæus, vt noua clade animos hoſtiles, & vindictæ apparatum frangeret; effudit terrorem ſuum, & in vallem vſque Bergellenſium excurrens, cuncta populatus eſt. Quicquid rapi potuit, militi ceſſit; atque ille prædæ dulcedine illectus, & ex euentu ſpem ſumens, longius etiam bellum exoptabat. Interea Muſſium cum tertijs copijs Archianus appulit, à Sfortia affligendis penitus Rhætis ſubmiſſus: de

Imò mittit; Atque ea opportuna, Prouincia iam commota. Quem militem in agrum hoſtilem Medicæus emittens, Prædæ inuiat. Veniunt & tertia ſubſidia, Ducente Archiano:

C cuius aduentu Medicæus accepto nuncio, iam (vt cautè quaſcunque explorabat fortunæ inſidias) ſuſpecta habere cœpit auxilia, quæ abundarent: atque vt noua expeditione in hoſtem diuerteret, & conſilia ſua metu liberaret, occurrere Archiano, adhuc amico, ſtatuit; & maturo remedio moram properanti inijcere. Itaque quinquaginta ſubitò equitibus inſtructis, quos è toto militum numero ſelegerat, celerrimo itinere obuiam ire cœpit. Cùm Suricum perueniſſet, ripam opidumque deprehendit frequenti milite impletum. Monitus igitur Sfortianas iſtuc copias appuliſſe, equites ſuos mox redire Clauennam iuſſit; ne diutiùs infirmior præſidij manus eſſet: ipſe cum puero opidum intra-

Sed Medicæo ſuſpecta. Hoc agit igitur vt diuertat: Cum ſelectis obuiam Archiano it: Suricum venit, Quò ille iam appulerat;

D uit, ad Archianum venit, & quantum deſignauerat callidè moliens, magno affectu hoc egit, ne tam pulchra dictu, quàm vſu neceſſaria, & quæ maximè ſpectarent Principem, loqui videretur. Verborum hæc ferè ſententia fuit. *Præſentem fortunam pulcherrimis alijs annuere: ſatis hoc tempore præſidij Clauennæ eſſe: maioribus etiam in vno loco copijs alimenta non ſuffectura. Opidum arcemque viribus Rhætorum parem. Itaque augendam noua irruptione victoriam, quæ niſi incrementum ſumeret, ſecuritate deſtitui. Recenti adhuc plagæ ſi vulnus accedat, dolorem creſcere. Hoſtem, maiori etiam iniuria quàm damno irritatum, iterata clade percelli debere: animis deuictis, vires labi.*

Et callidè conſilium promens, Suadet,

Nihil

Diuisis copijs vtendum esse.

Nibil vtilius, quàm diuisis copijs vti. In partem gloriæ & ipse veniret, A
occupatos atque districtos vinceret. Prorsus ferro & igni agendum esse, & quicquid furor atq; auaritia militis suadet. Frustra in cineres tecta labi, nisi Alpes niuesque arserint. Frustra ali incendium, spargi debere: duraturum si longè lateque flammæ sæuiant. Proximam Volturenam cogitaret vallem, vt gleba fæcundam, ita iniuriæ opportunam. Vastandam esse, vt erepta hosti videatur: in damnum relinqui, quicquid aut non rapuerit miles, aut non consumpserit. Atque in his præcipuè campis pascuisque vires Rhætorum sitas esse: frangi porrò animos posse, si miseri esse hic incipiant. Cogitaret etiam, *In Rhætis iam Gallos vinci; in Alpibus ipsis exercitum Regium eneruari; Theganum cum copijs rediturum.* Addit, *Sine sæuitia quoque iam ambiguam felicitatem esse. Terruisse hostem, partem vi-* B
ctoriæ esse; caussam cladis, si vltrà nihil timeat. Maioris momenti apud Rhætos fore non amittere fertilem irriguamque conuallium planitiem, quàm rupis vnius arcem recuperare. Archianus persuaderi sibi passus quicquid destinaret Medicæus, agmina per lacum transuexit, & in Volturenam ducturus, Morbonium petijt. atque inde Medicæus modico præsidio stipatus ad summum lacum peruenit. tum remissis militibus, siue contemptor periculi, siue quia tutius visum, fallere hostem, quàm perfringere; tanquam vilis ignotusque iter ingressus est, Thoma Bossio Mediolanensi, egregiæ & antiquæ stirpis viro, quem familiarem olim habuerat, velut comite assumpto. Rhæti interea moniti Morbonio C
discessisse cum præsidio Medicæum, Clauennamque redire, valida instructa manu, viam insidijs occuparunt, vt incautum interciperent. Sed dum in latebris hærent, & summo cum silentio hostile aliquod agmen operiuntur, Medicæus Bossiusque vili iumento vterque insidens transeunt, aut non visi, aut neglecti; vt fallere, siue etiam latere potuerint, qui sic soli vehebantur. Hostes igitur dum insidias tegunt, vim armatæ multitudini obiecturi, inermis è manibus præda elapsa est. Prorsus in potestatem Rhętorum Medicęus venisset, si quis putasset ausum sine præsidio proficisci. quia maximè capi potuit, euasit; & quia, comitatum spreuit, extra discrimen fuit, insidiæque siue fortu- D
na, siue calliditate audentis delusæ. Sed frustra consilium facinoris ad examen deduco: tam feliciter elabi meruit, qui periculum contempsit. Quo gaudio, etiam admiratione à suis exceptus. & virtutem præ fortuna æstimantibus amplius propemodum erat, solum, quàm saluum redijsse. Nam de consilio hostium certiores facti, insidiarum nuncios miserant; sed illi partim intercepti, partim metu in diuersas partes dilapsi, indicium nullū pertulere. Interea vario tumultu prouincia ęstuabat. Rhęti, cùm & Clauennam Medicæus muniret, & Volturenis immineret

Has nouas in Volturenā vertendas.

Persuadet quoque.

Noua agmina Morbonium ducta.

Medicæus Clauennam redit: Et à summo lacu sine præsidio iter ingressus.

Insidias fallit hostium:

Et saluus ad suos, quia solus venit.

Rhæti gemino districti malo, & hoste,

A Archianus, nouã calamitatis facem accensurus, summis viribus propulsare bellum aggrediuntur. Litteræ igitur ad Theganum missæ: *Morem illico gereret, castrisque relictis Regijs vniuersas domum copias reduceret. Claustra Alpium à Sfortianis, duce Medicæo, reserata esse, viscera prouinciæ grauissimis vulneribus obnoxia: nisi properent, patriæque auxilium ferant laboranti, extrema timenda esse. Agros vri, oppida capi, omnia ferro & clade deformari. Non subduci Regi militem, aut sacramento solui; sed ad incendium commune restinguendum tantisper occupari. Firmatis domi rebus, & è sinu hoste summoto, auxilia ad Gallos reditura.* Adeò apud Theganum reliquamque iuuentutem imperium valuit, vt sine mora signa, Regiæ militię oppignerata, è ca-

Bonum factum censent, Theganum reuocare.
Scribuntur litteræ.

B stris extulerint, neglecto stipendio, pro fortunis domi periclitantibus dimicaturi. Discrimen ante oculos erat, ne dum alienæ potentiæ vrbes adijcerent, suas ipsi amitterent, & maiori damno quærerent conducti prædam, quàm à finibus hostem non arcerent. Illa quoque cogitatio subibat: *Aris focisque ius omne cedere, arma obstricta esse: nullam foris victoriam fore, si domi interea vincerentur.* Sic honesta velut auaritia, affectuque Penatum commendata, gloriæ iter retardat; quasi & pietas criminis patiens, & cesset sacramenti nexus, vbi patriæ necessitas fidem interpellarit. Non mittere auxilia satius fuerat, quàm reuocare; & Sfortiano fœdere colere pacem, quàm, mutatis armis, in nouam

Morem ille gerit. Et è castris Regijs copias suas educit.
Tãti Patria erat.
Quam seruare, primam victoriã putauit,
Summumque sacramentum.
Sed hæc caritas cum turpitudine fuit;

C partium fortunam transire. Nunc vtrobique iactura est: quem nuper deseruerant socium, hostem faciunt; & maiori inconstantia inimicant, quem secuti. Igitur à castris, Rege nequicquam obnitente, sex millia Rhætorum excessere, robur exercitus, vnicumque victoriæ præsidium atque columen. Qua defectione concussis reliquorum animis, à metu & torpore ad spem nouam fiduciamque Sfortia erectus, pugnandi cogitationes instaurauit. Lanoyum reliquosque duces Moronus incitabat. Quia belli aleam tentare placuit, exploranda iam militum quoque voluntas erat, qui stipendia nuper flagitarant, per inopiam obstreperi, & ad tumultum proni. Piscarius igitur glorię deside-

Imò cum damno: Quia cum offensa Regis.
Sex millia Rhætorum abiere,
Magnum momentum rerum: Cùm & animis caderent Galli, & Cæsariani erigerentur.
Moronus reliquis ducibus pugnandi auctor est.

D rio maximè flagrans, in vnum vndique copias contrahit, & conficiendi belli occasionem commendans, magnis promissis variaque oratione omnium animos implens, obnoxios sibi reddit, & ad pugnam capessendam animat. *Ne recusarent fortes esse, aut summam bello manum imponere. Se virtute eorum fretum, qua pluris semper gloriam, quàm pecuniam fecissent, nunc, cùm maximè stipendia numeranda essent, ad discrimina adhortari. Sed Cæsarem esse, qui deberet: eius nemini vnquam militiam fraudi fuisse. breuem dilationem æris liberalitate pensaturum.* Adiungebat, *Certissimis se nuncijs admonitum, ingentem pecuniæ vim ex Hispania iam transcriptam esse. ne ambigerent, potentiam*

Instat & Piscarius apud milites: Quos flagitantes pridem stipendia lenit, Et alloquio promptos reddit.

maximi Imperatoris etiam fide vinci. vt bella sunt, impedimenta quoque A
obijci: in angustijs autem rerum amplius esse, moram ferre, quàm stipendiū
meruisse. Hæc se illis dicere, quos sciret famæ desiderio duci: sed si fructum
militiæ spectarent, suauius post victoriam æs fore. Præda necessitatem
explerent, mercedem in fortunarum ornamentum deinde admitterent. Bel-
li igitur conficiendi certissimam spem affulgere: arma nunc caperent, paul-
lopòst stipendia. Vt amplius possiderent, ferro aurum rapi posse, nec peri-
culum esse, modò auderent vincere. Notum, & infelicitate sua contem-
ptum euiluisse hostem: superari & fugari posse, nuper virtute ipsorum vi-
ctum atque Italia expulsum. Ipsum quidem iam adesse Regem, post tot
clades, non præsidium virium, si fortes essent; sed augmentum prædæ, si vin-
cerent. Circa muros vnius vrbis desidere, lentè agere, & victi imaginem B
induisse. Exhaustum robore exercitum; abijsse Rhætos: cum reliquijs tan-
tùm copiarum rem fore; & has obsidionis tædio potiùs, quàm otio elanguis-
se. Nihil se de ingenio hostium dicere, omnem in primo impetu vim esse:
hunc sustinerent, facilem successum fore. Vt flammæ quædam è palea aut
stupa plus lucis quàm ignis habent: sic terrorem omnem esse, ostentari magis,
quàm inferri; effundi iram, vt deficiat; quemadmodum & animalia qua-
dam amisso aculeo torpent: mox in pauorem minas commutari. Itaque ani-
mos sumerent, Cæsaremque cogitarent: pro tanto nomine fortunam fore.

Hispani addicunt operam: Item Germani popularium obsessorum necessitate moti.

In fatis erat, Vinci Regem, & nouis dissidijs viā aperiri.

Tantum vna dies, vnumque prœlium potuit.

Facilis ardor Hispanos corripuit: & horum exemplum Germa-
ni secuti, pollicentur operam, generosum rati, trimestri obsidio-
ne obsessis popularibus opem ferre. Sed amplius quoque fata C
destinarant: præcipitare Gallorum vota, & prostrato atque ex-
ciso exercitu Regio, nouis dissidijs armisque Italiam distringe-
re. Vt fallax fortunæ vultus est, repentinam rebus mutationem
vna dies vnumque prœlium attulit, cùm magna pecuniæ inopia
duces Cæsarianos premeret, & non pugnare quoque clades es-
set. Egestatem seditio sequitur, & hæc corrumpere spem reli-
ctam poterat. Sic verò Piscarius, quæ in promptu non erant sti-
pendia, rapere statuit; & quicquid miles flagitaret, hosti extor-
quere. Vniuersum exercitum in duo equitum, quatuor peditum

Exercitus Cæsaris in duo equitum, quatuor peditum agmina diuisus.

Rex suas quoque copias contrahit, Et munitionibus fidit.

agmina distinxerat. Primum ex Hispanis, Germanis, Italisque;
secundum è solis Hispanis; tertium quartumque è Germanis D
conflatum erat. Rex contrà, cùm audisset aduentare hostem,
copias omnes citra Ticinum amnem contraxit. Castra à fronte,
à tergo, & sinistro latere præaltis fossis valloque munita erant:
dexterum muro Circi satis tutum videbatur; præsertim Mirabel-
li, quod in meditullio palatium erat, olim venationis caussa ex-
structum, præsidio equitum peditumque ad tutelam disposito.

Media nocte Piscarius aciem mouet:

Media nocte, cùm in pugnam duces omnes denuo consensissent;
agmina promota sunt; &, vt ad hostem via sterneretur, muri
partem repentino impetu fabrorum militumque manus demo-
litur.

A litur. Tum in Circum effusus exercitus, hostem infestis signis petijt. Primum peditum agmen Mirabellum ab introitu petijt: atque ibi, præsidio strato, felicem pugnam Cæsariani orsi. Reliquæ acies in castra Regia diriguntur. Fit prœlium, auspicio ipso atrox; & primò Galli, qui in peditatum Hispanorum incurrerũt, cum strage reiecti sunt. Succedunt è Castris Heluetij, velut irritati, & à fuga suorum iras sumunt: simul à latere equites Galli tanto impetu inuecti sunt, vt valida illa Hispanorum acies retrò cesserit; sed tanquam spiritus colligeret, & mox acriùs irruptura. non sustinuisse impetum, irritamentum magis pugnæ, quàm damnum erat; & iam aut vincere, aut perire omnes de-
B creuerant; si spolia non raperent, cum gloria occumbere. Sistunt igitur gradum, & ad vulnera iam immobiles, cùm, incitante Borbonio, in cuneatam frontem acie exporrecta, subsidio Germani veniunt, acriterque victoriam moliuntur. Gliscit pugnantium ardor, ac primùm equites hostium confecti sunt: Heluetij quoque post cruentam cædem profligati. Rex suorum strage perturbatus, ad reliquias exercitus circumtulit oculos, & nobilem illam selectamque vltimæ fiduciæ manum, qua stipatus erat, compellans, *Frustra*, inquit, *verba consumo, Amici & Commilitones, nisi amplius iam virtus vestra, quàm rabies hostium possit. Quid facto opus, tristior fortuna monet, vi & ferocia paucorum corrigenda. Ne-*
C *que animum cuiusquam otioso imperio onero; facturus quod exigo, ad prælium hortor; & ne solus pugnem, vestram imploro opem, & simul fidem exigo. nunc enim non tantùm an strenui sitis, sed an Regem ametis, siue felicitas mea, siue calamitas intelliget. Atque communis hæc iam caussa est; quia non de imperio, sed pro salute dimicandum. Hoc agite, irruite, & ab vltimo dedecore nomen vindicate gentemque Gallorum. Me quidem segnem posteritas non dicet; & si quid tristius accidet, scient omnes, non virtutem, sed fortunam defuisse. Vt omnia dicam: aut vincendum, aut cadendum est: fuga & ignominiam & ruinam maiorem trahit. Spreuisse mortem initium victoriæ est. Ac sanè si robur æstimamus, pares adhuc hosti sumus. Ille verò iam fugam nostram operitur, imo ferocia fissus,*
D *& præda inhians, quos strauerit, non à quibus sterni potest, numerat. Sed nihil adhuc egit; quia vestris iam dexteris ferendus, superari potest. Præeo ecce, & vt commune periculum pares excipiat, posita velut maiestate, miles fio, experturus, an vt sceptrum sic & ensem geram. Vestro mox beneficio Rex iterum ero, aut non ero. Longiorem orationem nec vestra patitur virtus, nec necessitas permittit: sed tanquam omnes incitem, & dispersos colligam, exemplo pergam loqui.* Simul verò equum concitans, in hostem fertur. Tota nobilitas oratione, & simul fortuna Regis mota, impetum vnà facit, omneque infra virtutem discrimen habuit. Atque iam in rupto ac pænè victo exercitu vigor

iterum

Et parte muri diruta, in Circum inuolat.

Mirabellum occupatur.

Prœlium accenditur.

Galles Hispanicus peditatus:

Hunc Heluetij, & in latus inuecti equites reijciunt;

Sed reuersurum.

Contrà Germani in cuneatā frontem explicant aciem,

Grauiterque pugnant.

Caduntur equites hostium.

Item Heluetij.

Rex non deficiens animo,

Generosa oratione suos fortes esse iubet.

Et simul in pugnam irruit.

Omnes tum extrema tentant.

Et pro Rege omnia.

iterum erat, quia Rex pugnabat. Hunc integri saucijque sequi: A
quo cæso, aut capto, nec volebant incolumes esse, nec poterant.

Hic impetus ab equitatu Cæsaris frangitur, Cum multa strage. Reliquus miles vincit vi ferox.

Omnis igitur equitatus Cæsaris acriori in Gallos impetu conuersus est, & vi magna vniuersam aciem confudit. Cadunt & ex hostibus plurimi; & tanquam stragi sufficerent, gradum seruant. Instat miles Cæsarianus, & iam vincendo sæuit. Vbique clamor, horror, & morientium gemitu calamitas tristior. Sanguine madebant campi, vix primo adhuc colore veris vestiti;& strata atque congesta cadauera sæuitiam quoque occidentium retardabant.

Sed Leua magnũ rebus pondus addidit, In terga hostium Germanos inducens, & inhærens. Rex equo grauiter icto effusus.

Vacillantem adhuc Gallorum fortunam Antonius Leua impulit. is eductis ex vrbe Germanis, & pugnandi
auidis, hostes à tergo adortus est, valideque pressit. nec finem B
antè cędendi fecit, quàm turbata & dissipata vndique acies Gallorum succumberet. Regem fortiter dimicantem equus labore fatiscens destituit, tandemque vulneribus confossus, & prouolutus pugnantem effudit. Putares exercitus totius robur simul concidisse.

Capitur.

Sed ille dum se erigit, à Cæsarianis comprehenditur;& mox agnitus, in potestatem Lanoyi venit.

Cæteri aut cæsi, aut capti.

Tum cædi omnes, aut capi maluerunt, quàm fugere; & quisque morte turpius censuit, gradum sine imperatore referre.

Præter Alenconium, qui cum suis euasit. Octo millia Gallorum partim in prælio, partim in flumine absumpti. Plerique Duces interfecti.

Solus tamen Alenconius, rebus desperatis, fugæ dedecus sustinuit; agmenque equitum postremum, cui præerat, discrimini subduxit. Cecidere
eo prœlio octo millia Gallorum, aut qui pro Gallis pugnarant, C
flos regni & nobilitatis. Paucos ad flumen vsque reiectos aquarum gurgites hausere. E Ducibus Culielmum Gauferium, Thomam Fusium, Iacobum Cabanæum, Ludouicum Tremellium, Galeatium Sanseuerinum, aliosque mors inuicta nobilitauit.

Inconstantem fortunã esse Rex edocuit, In miseria tamẽ speciem maiestatis seruans.

Quæ summa cladis, Rex captus, humanæ fragilitatis exemplum dedit. Sed tanquam rebus afflictis maiestatis indulgeret speciem trux fortuna, pari belli ludibrio optimates reliquos Galliæ inuoluit. Trahebantur & in eandem calamitatem Nauarræ Rex, magnus Allobrogum Nothus, Summi Pontificis Clementis Legatus, & capto Francisco velut pompam faciebant.

E Cæsarianis DCC. perierunt. Duces fere omnes salui, sed saucij.

E Cæsarianis vix septingenti desiderati. Duces omnes copiarum, præter D
vnum Castriotum, Scanderbechi pronepotem, ab ipso Rege interfectum, victoriæ superstites; sed plerique saucij, virtutis indicia ipso sanguine ostendebant.

Imprimis Piscarius; Tribus vulneribus pulcher, Et victoriæ magna pars. Prætium cladis, Et præda nobilissima;

Piscarius vultu, ventre, & sinistra tibia hostile ferrum exceperat; & sic vulneribus in vindictam ferocior, magna victoriæ caussa exstitit; formosior quoque deinceps, qui quoties faciem proferret, & miles & fortis appareret. Reliqua Italiæ bella si conferas, vix æuo nostro nobilior clades. Tanta è captiuis castrisque præda fuit, vt auaritiæ sufficeret; vilisque videri sanguis effusus poterat,

compara-

A comparatione diuitiarum, quibus paupertatem miles euasit, gloria quoque non intermoritura opulentus. Amplius tamen Medicæus fecit; tantæ victoriæ non minùs ingeniosus, quàm strenuus auctor: quippe, vt feliciter pugnarent Cæsariani, sex millia Rhætorum fugarat. Sic vno prælio bellum confectum est, & graui hoste Insubres liberati. *Sed industria Medicæi felix.* *Is cùm non pugnaret, vicit.*

SERIE LECTOR,

B *IN omni Historia quicquid legis, partes sunt: totam nemo scripsit: alibi tempora, alibi loca & populos desideres. Etiam qui omnia complecti voluit, futura omisit: adeò nihil in rebus humanis perfectum est, magisque finiunt opera sua mortales, quàm absoluunt. Non patiar tamen animum tuum hic suspensum esse: quia post Duos iam Libros* MEDICÆVM *etiam quæres, depromam quod Fortunæ eius reliquum est,* DE BELLO MVSSIANO: *sed depromam verbis non meis;* GALEATIVS CAPELLA, *laudatus rerum Mediolanensium nuper Scriptor, hanc subiuit operam, & mihi velut præripuit. Liber breuis est; quem è Bibliotheca sua Ambrosiana, illa Æternitatis officina,* FREDERICVS *Cardinalis* BORROMÆVS, C *vir summus ac propè diuinus, in hoc volumen adoptari passus est, vt publicum faceret. Lege igitur; & in antecessum hoc à me nunc Breuiarium. Scripsisse quodammodo* BELLVM *& ipse videbor* MVSSIANVM, *quia sic adumbro.*

DE MVSSIO.

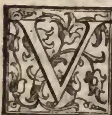
MVSSIVM opidum, in sinistro lacus Larij litore, inter Rhætionicum & Grabadonam situm, Arce, promontorio, & fodinis candidi marmoris insigne, portum quadrato lapide exstructum habet: Arcem, à Triuultio D paucis ante annis ædificatam, Rhæti Heluetijque, post bellum Mussianum, cum ingenti pulcherrimi operis ruinâ exciderunt.

HISTORIÆ CISALPINAE LIBER ADOPTIVVS DE BELLO MVSSIANO, A

Nunc primum editus, è Bibliotheca Ambrosiana, B

Scriptore GALEATIO CAPELLA.

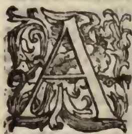
BREVIARIVM.

LTIMVM fortunæ motum MEDICÆVS *excipit, aduersus Rhætos, Sfortiamque pugnaturus. Belli eius caussæ, & consilia: sed auspicium ab expeditione in Volturenos; & tanquam Sfortia conniuente. Igitur cum Rhætis conspirant Heluetij: nec contenti finibus eiecisse hostem, insequuntur: arcem Mussianam obsident, subuectis in proximum montem tormentis. Hæc à Medicæo expugnata, & per præcipitia rupis deiecta sunt. Belli deinde onus Sfortia suscipit, inito cum Rhætis Heluetijsque fœdere: milites nauesque mittit, & terra ac lacu vim infert. Medicæus nouâ velut tempestate pressus, trahere bellum statuit; & vt sumptus imminueret, auxilia Hispanorum dimittit: satis arbitratus, classe infestare lacum. Mussium Leucumque commeatu ac præsidio munire. Contrà Sfortiani, Duce Bentiuolo, arma expediunt; sed diuiso belli munere: arcem Mongutianam Gonzaga tentat: Ocellum Cribellius deditione capit: naues Medicæo Vistarinus obijcit. Mongutium acriter Medicæani propugnant, magna virtute hostem reijciunt, & mox euadunt. Hinc expugnatio lacus à Sfortianis adornatur. Sed Medicæus actu & virtute tentans omnia, Legatos ad Cæsarem mittit, eiusque auctoritate pacem quærit: alios in Galliam, qui ad nouum bellum Regis animum inuitent, Leucum, Mussium, classemque addicant: sed frustra. Quemadmodum à pace Sfortia alienus; sic à bello Rex Franciscus fuit. Ergo Sfortiani Lacum classe claudunt, Leucum circumuallant, pontem Abduæ, gemino castello munitum, occupant; & mox remisse iterum agunt. Medicæus primùm libero excursu Lacum vindicat: deinde castra hostium no-*

A *ctu inuadens, metu, cæde, & fuga omnia replet; Gonzagam capit, munitiones disijcit, tormenta auehit, simul pontem Abduæ recuperat. Castra tamen Vistarinus reficit, & noua obsidione Leucum vrget: quid nisi Medicæum irritans? Surgit acrior, copias auget, Sfortianos cædit, & iam velut victor grassatur; cùm frater pila ferrea ictus, & paullopost Borsarius, Classis Præfectus, pari casu læsus occubuit: magnum vterque momentum belli. Sic variante exitum fortuna, ipsi Sfortiæ pax placuit. Conditiones scriptæ sunt, præ quibus vicisse Medicæus nollet. Musium, Leucumque tradidit: sed in vicem Marinianum opidum, & grandem pecuniæ summam accepit. Sic Marchio creatus est, & virtutis fortunæque insignia maximis deinde rebus per vniuersam Europam applicuit.*

B

ANNVS agebatur, intra quod temporis spatium in Bononiensi restitutione conuentum erat, vt Comum ciuitas, arxque Mediolanensis Francisco Sfortiæ redderetur. Quocirca Hispani, qui ambobus locis præsidio positi fuerant, cùm à Sfortia impetrare non potuissent, vt ipsorum opera in aliquo militari munere vteretur; ne absque stipendio remanerent, IOANNEM IACOBVM MEDICÆVM secuti sunt: qui per superiora bella occasionem nactus, præter Mongutium & Leucũ, totum ferme Larium lacum occupauerat; ac Ocellum cum eius iurisdictione ab Antonio Leua traditũ possidebat: & cui opportunum erat, milites paratos tum habere. Iamdudum enim animo agitabat, quomodò Volturenam vallem, armentis vinoque ditissimam, in potestatem redigeret: quod quando in expeditione Clauenæ parum successerat (quoniam Cæsariani, debellato & capto apud Ticinum Gallorum Rege, noluerant bellum per ipsum inchoatum aduersus Rhætos persequi) nunc adiunctis ad eos, quos antea diuersis in locis delegerat, noningentis lectissimis peditibus (tot enim erant Hispani, qui præsidio arcis Mediolanensis & Comi impositi erant) & tribus millibus Germanorum, quos Pandulfus Sitticus, ipsius sororius, vir opibus & gratia apud Ferdinandum Romanorum Regem pollens, mittere in auxilium promiserat; sperabat eam vallem, antequam quisquam suppetias ferre posset, percurrere; opida & villas diripere; è captiuis ingentem auri summam extorquere; postremò quodpiam ex opidis eius vallis, quod magis idoneum videretur, vallo & fossa statim munire, præsidioque firmare: ita vt si Rhæti tantum in numerum venissent, quibus ipse patenti acie par non esset; ij quos introduxisset, munitionibus tuti esse possent.

sent. Atque ita vbi hostes pecuniæ, aut commeatus inopia in A
bello perseuerare (quod breui fore sperabat) nequiuissent; ipse denuò villas & opida circumiacentia inuaderet, & tandem siue vi, siue belli tædio totam vallem victor possideret. Hac igitur spe ductus, etsi non ignoraret sibi à Francisco Duce timendum esse: quippe cui necesse esset, conditionibus pacis frustra cum eo tractatis, honoris vtilitatisque caussa rerum suarum redintegrationem armis tentare: tamen existimans ipsum ob ingentem pecuniam, pauloante Cæsari numeratam, ita exhaustum esse, vt non nisi post multum temporis ad bellum gerendum necessaria in promptu habere posset; expeditionem in Volturenos vlteriùs differre noluit. Quin vt maiorem hostibus ter- B
rorem incuteret, quocunque proficiscitur, varios rumores, iactat, impulsore & auctore Francisco Sfortia bellum se moliri: quod quidem Rhætis atque Heluetijs (vt vtraque gens est ad suspicionem procliuis) tantò magis persuasum est, quantò id verisimilius erat: cùm Rhæti Clauennæ & Volturenorum valles temporibus Ducis Maximiliani Sfortiæ nullo legitimo iure, sed quia ipsis ob vicinitatem & locorum fertilitatem vtile erat, occupauerant. Accessit insuper ad confirmandam huiusmodi opinionem mors Martini Baulini, eorum Oratoris, qui tunc ad Sfortiam missus erat, ad percunctandum, An vera essent, quæ Medicæus de bello ipsius iussu nato iactabat: & dum Mediola- C
no Comum versus rediret, de via à quatuor ex ijs, qui præsidio Mongutij stabant, tractus in proximum locum virgultis & dumis consitum, vnà cum filio itineris comite, crudeliter occisus fuerat. Ita vt crederent in ditione Mediolanensi non sine ipsius Sfortiæ voluntate tantum facinus patratum fuisse. Quamobrem Princeps, ne aliena culpa sibi impingeretur, homicidij veritate explorata, nuncium ad Rhætos confestim mittit, qui huiusmodi suspicionem purgaret: & vt declararet qualis esset erga eos animi, omnia referret, quę antea per Martinum de explorato Medicæi aduersus eos belli apparatu referri mandauerat. Quibus illi ita credendum, responderunt: si per Ludouicum D
Vistarinum, quem cum magna militum manu Comum intrasse ipsius Sfortiæ nomine intellexerant, aut per alium quempiam, loca quæ à Medicæo tenebantur nudata præsidio inuaderet; & eum rebus suis metuere, ac ab incœpto aduersus Volturenos bello desistere cogeret. Per id tempus Medicæus ad lacus summum peruenerat, statimque vallem ingressus, Morbonium (opidum est à capite Lacus octo millibus passuum) occupat: quod coacta ingenti fossorum manu vallo & fossa quàm celeriùs fieri potest, munire, & quicquid commeatus ibi propè reperit,

intro-

A introducere properat. At Voltureni, qui illo infensiorem hostem non habebant, continuò in armis fuerunt; & ad opidum Sondram, quod supra Morbonium est, sese recipiunt. Ita vt Medicæus longiùs cum suis progredi non ausus sit; præsertim cùm Germani, quos eò euocatos diximus, nondum venissent, quos postea Bernardus Cardinalis Tridentinus, pro Ferdinando Romanorum Rege agens, in Sfortiæ Ducis gratiam, ad illum transire prohibuit. Interea Rhæti, audito bellico Medicæi apparatu, coacto domi concilio, non ampliùs tolerandam esse eius audaciam decernunt: neque satis esse existimant, ab iniuria suos tutari, nisi hostem perpetuum, eundemque infensissimum, vsque ad
B extremum excidium persequantur. Et propterea ad Heluetios opem in bello aduersus Medicæum gerendo imploratum mittunt; quorum octo Pagi, Turregium scilicet, Berna, Clarona, Basilea, Apzel, Scaffusium, Friburgum, & Solodorum, comprobata Rhætorum sententia, electis Ducibus, & delectu statim habito, magnum numerum peditum conscripsere: quos ad bellum vnà cum Rhætis progredi aduersus Medicæum iusserunt. Reliqui, videlicet Vrania, Lucerna, Zurich, Suith, & Vndervaldum: quod superiores octo pagi amplius, quàm necesse esset, auxilij misissent, bello sese immiscere superuacaneum duxerunt. Atque ita in hanc expeditionem præter Voltureno Rhetorum & Hel-
C uetiorum supra quatuordecim millia profecti sunt. Quocirca Medicæus, qui nunquam crediderat, eos proprijs sumptibus bellum moturos, falsa spe se ductum agnoscens, coacta præda, quam in valle pluribus ex locis fecerat, ad lacum cum suis omnibus, præter eos, quos præsidio Morbonij cum Gabriele fratre reliquerat, regressus est: primumque Mussium rebus omnibus, quæ ad sustinendam oppugnationem obsidionemque tolerandam pertinent, firmauit. Mox classem denuo conscendit, vt ad vnumquemque locum, quò belli opportunitas exigeret, occurrere posset. Iam Heluetiorum & Rhætorũ phalanges Sondram applicuerant; primaque acies Morbonium vsque præcurrebat.
D Quod sentiens Gabriel Medicæus, cùm opidum nondum esset communitum, & milites, qui intus erant, ad propugnandum cõtra tantum hostium numerum sufficere non possent, depopulata omni opidanorum supellectile, antequam iter sibi ab hostibus præcluderetur, lacum versus iter dirigit. Itaque ab his, qui in classe erant, procùl visus, cum plerisque suorum in nauibus exceptus est. Defuere tamen nonnulli, qui prædam quærentes ad diuersa montis loca diuerterant, & tardius agmen hostium aduenicns conspicati, pars dum discedentes suos insequitur, in manus hostium deuenit: inter quos fuit Crassus Centurio, qui in

P odium

odium Medicæi à Rhætis laqueo suspensus, vitam finiuit: pars meliore consilio, quoniam totam vallem iam hostes tenebant, per ardua montium abscedens euasit. Expulsis è valle vndique Medicæi copijs, Rhæti vnaque Heluetij iter capessunt ad arcem Mussij; quam primùm circuire, mox loci munitionem diligenter lustrare cœperunt, si qua spes esset expugnationis: cumque arci montem oppositum conspexissent, ex quo mœnia quassari poterant, eò tormenta, & machinas, licet difficillimis subuectionibus adduxerunt. Sed cùm ea oppugnatio in dies remissiùs fieret: hinc occasione facta, Medicæus nauibus Mussium profectus, culmen ascendit; expugnatisque hostibus, machinas per montis præcipitia deuoluit. Dum hæc agerentur, Franciscus Sfortia, qui decreuerat non modò Rhætis & Heluetijs suspicionem, cuius supra mentionem fecimus, non relinquere; sed etiam occasionem oblatam non amittere, Ducatus sui redintegrandi; alium Oratorem ad eorum in exercitu duces mittit, qui significet, etsi nullius magis quàm sua intersit Medicæum exturbari; tamen bellum sibi inchoandum visum non fuisse, nisi priùs de ratione belli gerendi, & de locis per Medicæum occupatis conuenissent. Proinde Oratorem conditiones afferre, super quibus quid in huiusmodi re cum ipso agendum sit, deliberare possint. Rhæti vnaque Heluetij tunc primùm Medicæi vafrè factum agnoscere, & de Sfortiæ erga ipsos optima voluntate non ampliùs vereri. Quare octo ex primoribus, qui in exercitu erãt, deligunt, qui Mediolanum proficiscantur, & quomodo melius eis videatur, fœderis aduersus Medicæum percutiendi potestatem tradunt: quod postea ijs conditionibus initum est; vt Franciscus Sfortia tot milites conscribi curet, qui numero & virtute Medicæi copijs superiores sint; naues quoque tam onerarias, quàm ad celeritatem aptas, quæ Comi erant, quamprimùm esse instaurandas, aliasque insuper fabricandas, curandumque imprimis, vt remiges non desint: ita vt non minùs in nauali, quàm in terrestri negotio res secundos exitus habere possit. Reliqua etiam, quæ ad prosequendum bellum pertineant, per ipsum Sfortiam esse præparanda. Rhæti autem & Heluetij duo millia tantummodò peditum cum eorum ducibus deligant, qui vsque ad finem in bello perseuerent, illique pareant, qui per Sfortiam Ducem toti rei bellicæ Præpositus fuerit: quorũ mille & ducentis stipendium ab ipso Sfortia, reliquis octingentis à Rhætis & Heluetijs numeretur. Cæterùm quicquid locorum ante præsens bellum à Medicæo tenebatur, Sfortiam recipere debere: modò tamen Rhenensium triginta millia intra triennium æquis portionibus persoluat, pro sumptibus hactenus per

ipsos

A ipsos in bello factis: ac Mussij arcem post confectum bellum statim diruat, tanquam ipsis odiosam & detestabilem, ac propter quam toties de rebus suis periclitati sint. Quibus peractis, Sfortia, vt suos aduersus Medicæum magis irritaret, publicè edicit, Ne quisquam ex hostibus captiuus fiat: magnaque proponit præmia, si quispiam Ioannem Iacobum Medicæum, aut aliquem ex fratribus occiderit, vel viuum comprehenderit; quod tamen nemo inuentus est, qui patrare ausus fuerit. Per eos dies Carolus Cæsar, qui in Belgica inferiore tum agebat, certior redditus, Heluetios & Rhætos, exceptis paucis, domum remeasse, vt & ipse incœpto bello fomenta adimeret, Medicæo scripsit,
B vt Hispanos quamprimùm dimitteret. Hispanorum autem ducibus, vt nulla interposita mora discederent; nec se ampliùs huiusmodi bello immiscerent. Quod quidem iamdudum ipsi cupiebant. Nam cùm se magna spe deiectos perspexissent ex parum felici belli principio, legitimam causam discedendi ex Cæsaris iussu eis habere visum est: neque id tamen Medicæo molestum fuit: quippe qui mutata rerum gerendarum ratione, nil nisi quomodo bellum trahere posset, meditabatur. Quod facilè successurum sperabat, si classe, qua tum superior erat, hostes in dies infestare non intermitteret: & Leucum ac Mussium, quæ paruo præsidio contineri poterant, tueretur. Hac igitur facta delibe-
C ratione, instructis duabus & viginti nauibus, totum lacum Larium percurrit: & quicquid commeatus in vnaquaque regione lacus reperit, partim Mussium, partim Leucum mittit: homines etiam quotquot nanciscitur, comprehendit ad vsum remorum. Interea Ioannes Baptista Specianus à Francisco Sfortia delectus erat, vt huic bello assisteret, prouideretque, vt naues quæ Comi erant, armarentur; remiges, fabri, operarij, commeatus, arma, tela, vecturæque, & alia ad bellum opportuna non deessent. Atque ita Comum veniens, quinque peditum cohortes cum suis Centurionibus ad arcem Mongutij adduxerat, ex qua præsidium ab hoste deductum fuerat, vt Leucum & Mussium
D cum toto lacu commodiùs tueretur. Sed postea inopinato exercitus Heluetiorum & Rhætorum discessu, rebus suis magis Medicæus confisus, iterum præsidium introduxerat, nihilque magis laborabat, quàm vt commeatu quoque arcem muniret. Quod quidem difficillimum erat: tum quòd eo anno in tota Cisalpina Gallia maxima fuerat annonæ caritas; tum quòd maturæ in agris nondum erant segetes, & circumiacentium villarum accolæ metu Heluetiorum, qui vsque ad ea loca venerant, cũ iumentis & omni supellectile, in diuersas regiones abierant: ita vt subuectionum vsum aliunde habere opus esset. Sfortiani

tiani

tiani igitur, quoniam arx præsidio firmata erat, in villa ad duo A milliaria propinqua substiterunt, donec oppugnationi necessaria pararentur. Cæterùm Sfortia, ne Vistarinum à negotio lacus dimoueret, Alexādrum Gonzagam Tribunum peditum deligit, qui expugnandi Mongutij curam gerat. Mittit insuper Comum Alexandrum Bentiuolum, ad quem totius belli gerendi summa referatur. Apud Ocellanos verò, summarum Alpium incolas, cùm præter Præfectum & sex aut octo ad summum in arce nullum alium esse cognouisset, eò cum mandatis Franciscum Cribellum, vnum ex aulicis suis ire voluit; qui misso intra arcem tubicine, Præfecto nunciari præcipit, nisi statim Francisco Sfortiæ Duci arcem reddat, omnem salutis spem, cùm in potestatem B eius venerit (quod haud diu poterit differre) illi esse relinquendam. Quamobrem Præfectus diffisus auxilium sibi ob longinquitatem itineris missum iri, arcem Cribello reddidit: qui postea tota ea regione Francisci Ducis nomine potitus est. Interea Vistarinus cum classe, quæ Comi erat, Minatium opidum in sinistra lacus ripa situm, ad circiter viginti milliaria proficiscitur: eoque etiam Heluetiorum & Rhætorum duo millia, quæ ad gerendum vnà bellum remanserant, per aduersum montem terrestri itinere ire contendunt. Et quamuis & numero & robore nauium Medicæum æquare non posset, tamen Sfortiana classis præsidio suorum, qui iuxta lacus ripam statiua habebant, tuta C erat: & Medicæi naues, vt antea, diuisim opida & pagos tutò adnauigare ad agendam prędam non poterant. Nam si quam Sfortiani, ex eis prospexissent procul à reliquis, in eam inuehebantur, statimque postquam conata perfecissent, Minatium ad suos reuertebantur. Per eos dies cùm Mongutij oppugnatio redderetur difficilior; quoniam hostes aggerem quindecim pedes latum, qui muros altitudine æquabat, ante fossam arcis exstruxerant; ita vt tormentorum ictus mœnia contingere non possent: Gonzagæ & Sfortianis visum est, ipsum aggerem operariorū manu suffodere, donec effosso fundo totus rueret. Quo in opere, cùm multos dies consumere necesse fuisset, Medicæ- D us occasionem nactus, omnes segetes, quæ iam maturescebant, ad multa milliaria circumiacentes, intra Leucum comportari iussit. Interea Comi quamplures naues refectę erant, nouę etiam ædificatæ, atque plura minora nauigia ex Verbano lacu carris imposita Comum aduehebantur, & remigum coactus erat ingens numerus, nihilque Sfortianos quin lacus aggrederentur expeditionem, demorabatur, præterquàm Mongutij expugnatio: quam quidem Bentiuolus sedulò procurabat; & fermè quotidie in castra commeabat ad vrgendam hostilis aggeris demolitionem

A litionem. Qua tandem perfecta, cùm omnes Gonzagæ copiæ, quibus additæ erãt duæ Rhætorum cohortes, in armis essent, ad arcem corona inuadendam, ipseq; Bentiuolus spectator & hortator operis adesset, ferreis pilis arx peti cœpta est: iamque fortissimus quisque Sfortianorum aggerem è regione arcis erectũ conscenderat, parsque ingentibus scutis, pars cratibus terra oppletis tecti, hostes è muro totis viribus summouere conabantur; dum alij ex suis murum suffoderent, alij per quassata tormentis mœnia iter sibi intra arcem facerent. Sed hostes obducto intus vallo, à telis nostrorum tuti, ingentia saxa, sudes, rotasque plaustrorum, & quamplura magni ponderis ferramenta

B tanta vi demittebant, vt Sfortiani, ter irrumpere conati, ter coacti sint gradum referre. Igitur cùm supra octuaginta è fortioribus cecidissent, multi etiam essent saucij, reductis in castra militibus, visum est, rem in alium diem differre. Sed Nicolaus Pellicionus arcis Præfectus, cui satis erat, dum hostes Mongutiũ oppugnarent, spatium Medicæo dedisse communiendi Leuci, perrupto arcis muro, ab ea parte qua Rhæti stationem agebant, per noctem cum suis omnibus tanto silentio euasit, vt ne ab excubitoribus quidem strepitus quispiam abeuntium fuerit auditus. Medicæus derelicto à suis Mongutio, cùm minimè dubitaret, quin hostes ante omnia lacus expeditionem aggrederentur,

C sine qua Leucum, aut Mussium tentare non possent; antequam Sfortiana classis Comi instructa esset, nauibus Minatium aduersùs Vistarinum contendit: sed cùm paratum inuenisset, populatus quicquid in villis iuxta lacum repertum est, Leucum redit. Dum hæc agerentur, iam classis è portu Comensi, instructa omni belli apparatu, exierat: & loca ad ripam lacus posita imperata Sfortianorum faciebant. Quocirca Medicæus, ne quidpiam, quod sibi auxilio esse posset, intentatum relinqueret, nuncios mittit ad Carolum Cæsarem, Ferdinandumque Romanorum Regem, qui significent, nunquam per ipsum stetisse, nec stare, quominus res cum Francisco Sfortia Duce honestis qui-

D busuis conditionibus componeretur: orareque etiamnum ipsos Reges, ne onus tractandæ compositionis aspernentur. conducere enim tùm ad honorem ipsorum, tum ad Italiæ commodum, huiusmodi bellum terminari. Alios insuper nuncios in Gallias ad Franciscum Regem cum mandatis ire iubet; qui edoceant, quanto ei vsui sit futurum, si arma in Mediolanenses transferre voluerit: habere se Leucum & Mussium, duo munitissima loca, quæ ei exhibeant cum classe in Lario lacu, non negligenda. Et quamuis non deessent qui Regi suaderent, ne oblata sperneret; tamen huiusmodi postulatis nunqnam au-

sculpauit. At Cæsar, qui omnem nouandarum rerum in Italia A
occasionem tolli cupiebat, postulata ipsius Medicæi ad se missa, ad Franciscum Sfortiam porrò remittit; hortaturque etiam atque etiam inspiciat, nequa honesta compositio respuatur. Quod quidem tum ob alias caussas, tum imprimis vt Cæsari obsequeretur, Princeps libenter effecisset, si per oblatas conditiones, & honori suo, & fœderi cum Heluetijs inito, fuisset consultum. Itaque quando necesse esset bellum prosequi, decretum est, vt Vistarinus ad opidum Orobiorum in ripa Larij, Mandellum nomine, quod quatuor passuum millibus à Leuco abest, cum classe se recipiat, prouideatque, ne Medicæi classis superiora lacus loca petere possit. Alexandro verò Gonzagę negotium iniun- B
ctum est à terra Leuci circumvallandi: paucisque diebus pontem lapideum, quo amnis Abdua in fine lacus cōiungitur, duobusque Castellis ab vtraque ripa munitum est, Sfortiani per vim expugnant. Postmodum, quoniam paulloante Medicæus armamentis plerasque exuerat naues, remigumque & militum bonam partem dimiserat, Sfortiæ visum est, quando omnia ad trahendum bellum tendere viderentur, ob rei nummariæ penuriam, iam circumsesso hoste, aliquam partem classis & militum suorum absque periculo posse dimitti. Quod quidem postea malè cessit. Nam cùm nonnulli Centuriones & Duces Sfortiani stipendia militum fraudarent, lucrumque in pro- C
prios vsus auerterent; breui contigit, vt Medicæus præter eas naues, quas intra portum Leuci armatas retinuerat, alias etiam, quæ extra religatæ ad mœnia remanserant (quoniam portus omnium non esset capax) armaret; militumque opera, pro remigibus in eis vteretur: quibus Mussium & ad pleraque lacus loca rursus proficiscitur, & partim vi, partim obsequio homines ad parendum cogit. Nec satis ei fuit, lacu potiri, nisi etiam terra cum hoste decertaret. Vistarinus, vt supra diximus, cum Italis peditibus circiter quadringentis, ac manu Rhætorum & Heluetiorum Mandelli statiua habebat; classemque suam non modò curabat, sed obseruabat etiam, si occasio daretur, qua hostili no- D
ceret. Gonzaga verò cum reliquis copijs castra posuerat quingentos fermè passus à Leuco, quæ fossa & vallo quotidie muniebat: noctuque non solùm, sed etiam interdiu vnà ex cohortibus ad munitiones semper excubabat. Cæterùm quemadmodum natura fit in omnibus rebus, vt ad res peragendas nemo sit, qui in principijs maiorem diligentiam, quàm postmodum inchoato opere, non adhibeat: ita excubię Sfortianorum, in quibus primis diebus milites & duces erant diligentissimi, remissiores postmodum fiebant. Quod vbi per speculatores Medicæus cognouit,

auden-

A audendum ratus, cum suorum manu per noctis silentium nauim longam conscendit; cùmque iuxta ripam lacus è regione castrorum hostium constitisset, iussis remigibus in anchora cum naui stare, ipse cum militibus in terram desilit: fortéque Gonzagæ excubitores, quos habuit obuios, tam celeriter obtruncat, vt spatium non habuerint, suis aduentum hostium significandi. Quocirca paruo negotio munitiones hostium transgressus, totâ castra metu, cæde, & fuga replet. Ipse rectà ad hospitiũ Gonzagæ pergit; quẽ statim cõprehendit intra cubiculũ. Audito tumultu, plurimi ex Sfortianis ad Gonzagæ hospitiũ protinùs accurrerãt: quod vbi hostium plenum senserunt, nemo fuit qui non potissimam salutis spem in fuga poneret. Quare Medicæus, trucidatis nonnullis, qui intra tabernacula & domos reperti sunt, non insequendos per noctem ratus eos, qui in fugam se coniecerant, tormenta hostium Leucum versus hominũ manu agere instituit. Et quia id difficillimũ præ eorũ magnitudine & grauitate erat; vt prope opidũ peruentum est, in fossam, ne ea hostibus relinquere cogeretur, præcipitari iussit. Recepit etiã per huiusmodi tumultum pontem Leuci lapideum, de quo suprà diximus, ijs, qui in præsidio erant, adeò ex clamore & strepitu nocturno perterritis, vt neminem suorum è cæde superfuisse rati, fuga salutem quæsiuerint. Hoc successu Medicæus non minùs à terra, quàm à lacu obsidione solutus erat; nisi Ludouicus Vistarinus, qui Mandelli statiua habebat, cognitis quæ per noctem ab hoste gesta essent, relicta suorum parte ad classis custodiam, ipse cum reliquis prima luce ad Castra Gonzagæ accurrisset; quem vbi captiuum intra Leucum adductum fuisse intellexit, plerósque eius milites, qui in diuersa loca nocturno tempore aufugerant, iterũ coegit. Mox castra & munitiones, siquæ ab hoste dissipatæ fuerant, refici iussit: imprimísque duo tormenta, quæ vsque ad fossam opidi agi propter temporis breuitatem non potuerant, reduxit in castra. Atque ita eodem die obsidionem, prout antea erat, circa Leucum restituit; & post paucos dies pontem etiam Leuci per vim recepit. Itaque Medicæus nullam leuandæ obsidionis commodiorem viam existimans, quàm numerum militũ suorum augere, quibus hostes summouere posset, cum Cæsare Neapolitano, qui in superioribus bellis peditum Chiliarchus cum Antonio Leua fuerant, conuenit, vt quotquot nactus esset pedites è regno Neapolitano, qui in exercitu Cæsareo plurimi tum militabant, Leucum ad se deduceret: qui quidem intra paucos dies supra quadringentos venerunt: neque eorũ aduentus inutilis fuit. Siquidem eorum opera post paucos dies Accursinum Laudensem cum cohorte Sfortianorum peditum in vico

Mal-

Malgrato, qui in altera lacus ripa, è regione Leuci est, noctu per A
proditionem cecidit. Quo nuncio accepto; Franciscus Sfortia statim Hieronymum Cribellum cum peditum cohorte, equitumque turma mittit ad locum Clauate, qui non inde abest amplius quàm duo millia passuum, ad occludendum aditum, ne hostes per eum locum Comensem, ac etiam Mediolanensem agrum inuadere possent. Itaque cùm ea via Medicæo querendi commeatus, quo tum plurimùm egebat, spes concidisset; classe Lacus opida populari aggreditur. Sed quia loca montana & sterilia erant, & quibus res familiaris domi erat, iamdudum ob incursiones militum abierant, nullum fermè commeatum præter castaneas, panicum, & pauca huiusmodi reperiebat intra do- B
mos pauperum, qui in alienas terras abire cum cæteris ob egestatem non potuerant. Dum autem nonnullæ Medicæi naues Mandellum præterueherentur, Vistarinus quando classe sua hosti transitum prohibere non valeret, tormentis saltem eminus hostium naues infestare nõ intermittit; forteque pila ferrea Gabrielem Medicæum, ipsius Ioannis Iacobi fratrem, qui in naui erat, interficit. Paucos etiam post dies cùm Aloysius Borsærius Comensis, cui gubernandi totius Medicæanæ classis munus iniunctum erat, è superioribus lacus locis, lembi celeritate, quo vehebatur, fretus, nullo alio præter remiges comite Leucum rediret, in nonnullas Vistarini naues paulò supra Mandel- C
lum incidit: è quibus cùm plures scloporum & tormentorum ictus excussi essent, traiecto lembo Borsærius graue vulnus in crure accepit. Quod vbi remiges perspexerunt, metu perculsi, abiectis remis, ipsum iam semianimem, & qui paulò post vita excessit, seque ipsos in manus hostium tradiderunt. Vtrunque casum grauissimè Ioannes Iacobus tulit. Nam Gabrielem supra cæteros fratres amore prosequebatur: & Borsærio, ob summam rei naualis peritiam, vnicè confidebat. Nec desunt, qui existiment eum adeò animo cõsternatum fuisse, vt amissis ijs duobus, quorum potissimùm opera in bello vsus semper fuerat, nullum nisi tristem rebus suis exitũ accidere posse postea crediderit. D
Interea dum hæc agerentur, Augustiuus Ferrerius Antistes Vercellensis, qui sæpius ad Franciscum Sfortiam Ducem venerat, huius rei componendæ causa, denuò ad eum redijt: cumque plurimas adduxisset rationes, quare non minùs ipsi, quàm Medicæo expediret rem aliquibus honestis conditionibus componi, neque ad id alienum offendisset Principis animum, Io. Angelum Medicæum ipsius Ioannis Iacobi fratrem Mediolanum ad se quamprimùm venire curat, qui in initio belli, quòd armis tractandis minimè assuetus esset, in Taurinos abierat, & à fra-
tre

A tre discedens habuerat mandatum, totius controuersiæ, si qua daretur occasio, cum Sfortia componendæ. Is igitur quamprimùm Mediolanum venit, adhibito Marino Caracciolo, qui Caroli Cæsaris Legatum Mediolani agebat, euocatisque è castris duobus Heluetiorum Rhætorumque Ducibus, vt in re cõmuni adesset, cum Francisco Sfortia ad has conuentiones deuenit; vt Ioanni Iacobo ipsius fratri quinque & triginta aureorum millia exsolueret: è quibus decẽ millia in præsens, reliqua æquis portionibus in annos duos numerarentur: & ne quod debitæ pecuniæ soluendæ impedimentum afferri posset, sponsores darentur idonei extra ditionem Mediolanensem. Præterea Prin-
B ceps eundem opido quopiam donaret, cum reditu annuo saltem aureorum mille. Tormenta insuper bellica, & res omnes ipsius & fratrum non solùm exportari sineret, sed etiam iumenta & vehicula, quibus id fieri posset, præberet: bona quoque iam publicata restitui iuberet, & præteritorum obliuio esset. Ioãnes autem Iacobus intra decimum diem, nisi intereà insignem aliquam occasionem rebus suis faceret, arcem Mussij Leucumque redderet. Cumque vterque ad pactorum obseruationem scripto, & iureiurando sese obstrinxisset; pro ijs quæ ad Sfortiam pertinerent, Caracciolus & Maximilianus Stampa arcis Præfectus spoponderunt: Io. autem Angelus, tanquam obses
C fœderis in custodiam traditus est: ita vt ipsi luendum esset, si frater promissa rata non haberet. Re igitur in hunc modum composita, Medicæus, cùm bellum ad decimum mensem protraxisset, Leucum, arcemque Mussij Francisco Sfortiæ reddidit: cuius iussu arx ipsa Mussij, quę tantorum malorum occasio fuerat, post paucos dies excisa est.

FINIS.

R ERY-

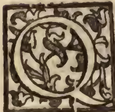
 A

ANACEPHALÆOSIS MEDICÆANA,

TANQVAM FVSIOR EPITOME,

E Marginibus voluminis in conſpectum vnum congeſta. B

ANACEPHALÆOSIS LIBRI I.

VERVLVM *de natura ſua genus humanum, & inertiæ blandiens, præſentia faſtidit, remota quærit, quaſi meliora. Sed Rerum & Ingeniorum viciſſitudo eſt: nec deficit, aut deſinit virtus, ſed latet, inuidia aut ignorantia ſepta. Sic & Hiſtoria impeditur, tanquam vilis, aut ambitioſa; ſed ab ignauis. Hi, vt neſciantur, viuunt, otio immortui. quiſquis rectè agit, æternus eſt: & natura talis, atque indefeſſa, viros omni æuo produxit, virtuteſque; etiam noſtro, ſiquis deſcribat. Ego id audeo, in Hiſtoria Ciſalpina, & pro munere iniuncto. Opus hoc ipſum bellicum eſt: Vir, qui celebratur, nuper magnus; nunc vt famæ aptus, ita veritatis teſtimonio dignus; nec ſeiunctus ab Inſubrum fortuna, qui in bella ſua penè Europam traxere, vt prouinciæ tandem vnus Cæſar potiretur. id verò auxilio quoque* IO. IACOBI MEDICÆI, *qui hic dicitur; odio quorundam iactatus, cùm elogia non ambiret; imò obliuione propemodum merſus, cùm maiora fide gereret. Nunc in lucem redit, etiam veteris militiæ miraculis aſcribendus: in exemplum Hiſtoriæ & Poſteritatis; vt ſciant omnes, qua induſtria fama conſtet, & fortuna corrigatur. Si compendium placet:* MEDICÆVS *ſtirpe nobilis, indole militaris, exilio honeſtus, manu fortis, ingenio callidus, audacia felix, militia clarus: voto ſapiens, mediocrem fortunam maximæ præpoſuit, & familiam illuſtrauit, frater Pontificis* PII QVARTI, *auunculus* D. CAROLI BORROMÆI. *Gens* MEDICÆI *Mediolani inter primas. Pater Bernardus, Vir egregius, & equeſtri dignitate manceps: mater è Serbellonis. Fratres quatuor: ſorores duæ.*

Cla-

A *Claritas prodigio significata, sed in familia non permansura. Pater, circa educationem diligens, non segnem filiorum indolem expertus.* IO. ANGELVS *togam armis præfert, Iurisconsulti titulum capit, in Collegium Mediolanense adoptatur, fit Pontifex Maximus.* IO. IACOBVS *arma togæ anteponit, egregiè se gerit & exercet; & hostes inuenit. Circumuentus, grauiter vulneratur; sed euadit, & contemnit plagas, dolore maior. Nondum percuratis vulneribus, aduersarium conficit, & exilium amplexus, ad lacum Larium secedit, Gibellinis adhærens. Amicos facit, ad omne robur corpus animumque durat: suos retinens, aliorum mores corrigit. Viuere satis non erat, innotescere voluit, atque imperio eminere. Sed occasio adhuc deerat: ea è mutatione rerum nascitur.*
B *Franciscus Rex prouinciam armis subigit: hostem victorem Maximilianus Sfortia in Galliam sequitur, patris fortunam voluntario dedecore adumbrans; velut captiuus, quia viuendi subsidia suppetunt. Prouincia violenter administrata; & tam indigena, quàm Galli nocent, impunitate audaces. Iuuentus ferox: Præfecti iuris auari. Suo scelere aliena infamia Insubres Rempub. lacerant. Imperium promiscuis vitijs quassatum, libidine euersum. Plerique boni nobilesque in exilium vel sponte eunt, vel pelluntur: à Medicæo excepti, arma in Gallos sumunt. Simul vrbes ad rebellionem pronæ, incitante Morono, & Franciscum Sfortiam principem cupiunt, Maximiliano neglecto. Omnium ardorem vincunt exsules. Medicæus Mediolanum intrare ausus, coniuratos adit:*
C *item tabellarium hostium interficit, & epistolas rapit. Rebellio decernitur. Tridento Moronus venit, cum Medicæo Rhegium Lepidi se confert, & vix insidias euadit. Sfortiani, & alibi infelices, frustra Comum tentant. Coniuratio à Palauicino detecta: is supplicio vitam finit; item Mattius, pluresque coniurati. Pontifex & Cæsar pro Sfortia in Gallos consurgunt. Belli duces, Prosper Columna, & Fredericus Gonzaga; exsulibus Moronus præest, is inter omnes Medicæum æstimat, quia fortem, & simul modestum. Galli, duce Lautreco, bellum capessunt: Abduæ ripam muniunt; à Medicæo nocte oppugnati, & impediti, cedunt hostibus, & Mediolanum se recipiunt. Insequuntur Cæsariani, sine mora mœnia tentant, primique exsules penetrant. Triuultius capitur:*
D *in vrbe Medicæus pugnat. Ciues ancipiti consilio hærent; quippe capite destituti: vtrinque fortunam pensitant, & in Gallorum partes inclinant. Prohibet Medicæus, oratione, & simul exemplo; vrbisque captæ velut auctor fuit. Sfortia imperium capit, adhuc bello districtum: rempublicam ordinat, viris fortibus præmia donat; etiam Medicæo, sed Moroni callido instinctu. Galli vrbe, non prouincia pulsi, belli fortunam sustinent, circa lacum Larium feroces. Huius Præfecturam Medicæus capit: fauore suffragioque omnium, & virtutis occasione æstimat. In administratione strenuus, & simul seuerus Mattij mortem vltus est. Minatium exurit, in hostes vbique sæuit, sed iusta caussa stimulatus.*

latus. Ergo crudelitate vicit Guelfios; atque contrariam factionem virtute erexit: in suos benignus, in amicum defunctum pius. A Gallis Rhætos Heluetiosque auertit: Lautreci classem insidijs petit, & in portu Mussiano incendit. Gallos repugnantes superat, & in fugam conijcit; vim & flammam opido abstinet. A Morono maior apparatus, & cum classe Hermes Vicecomes mittitur, infausto euentu. Lautrecus pugnæ auidus, naues contrà instruit, militesque cohortatur. Educit classem, Bilacium venit, & imparatum Hermetem adoritur. Is nauibus desertis, turpiùs fugit, quàm non pugnauit: penè captus, ni casu superueniens Medicæus, terrore Gallos perculisset. Lautrecus igitur lacum vindicat, acriusque ad bellum accingitur: Turnium copias ducit, Comensibus infestus. Sfortia surgentem è lacu tempestatem reprimere statuit, imperio Medicæi vsurus, itemque Clarauillij; qui Comensi Præfectura ornatur, & malignè expeditionem trahit, in rem suam callidus. Ergo Medicæus, collega neglecto militem vndique congregat: Turnum, hostesque petit. Clarauillius, ne à victoria excludatur, eodem aduolat; tam pugna astutus, quàm mora malus. Hinc grauior impetus, æmulatione irruentium. Victi Galli; opidum excisum, contumaciæ pœnam dedit. Medicæus, milite dimisso, stationem suam petit, à latronibus occupatam. Hos adoritur parua manu, & expellit. Galli à strage animosiores, lacum turbant, omniaque infesta habent. Lautrecus, auxilia adducturus, in Galliam abit. Sed interea induciæ à Fusio cum Sfortia initæ: arces traditæ. Mussium Guelfij, exsulesque retinent, & scelere vim exercent: repressi à Medicæo, tamen latrocinantur; nouas etiam insidias impietate declinant. Medicæus igitur Mussio parcit, & à præda suos continet: quin & gloriæ virtutisque memores reddit. Miles obsequens, dicentis exemplo fortis est. De obsidione arcis Mussianæ cum Sfortia actum à Medicæo; rei necessitas exposita, sed reiecta. Vrget ille tamen, & Columnam impellit: ab eo milites missi, & tormenta. Quia Rhæti obsidioni fauent, subsidia Sfortia addit. Latrones tamen intrepidi, loci fiducia; & obstinati, quia tanquam ad pœnam obsessi, quia arx montis & munitionis beneficio inexpugnabilis. Agit tamen satagitque Medicæus, etsi modico euentu. Mora tandem lassantur hostes; quia subsidia deficiunt, & inedia obrepit, destruente paciscendi tempestiuitatem pertinacia. Præfectus auaritia expugnatus, milites ad deditionem adhortatur. Hi prompti, præter exsules, pœnæ metu perturbatos, frustra tamen ausos refragari. Sfortiani interim deliberant de discessu, & tumultuantur. Seditio ad ignaua consilia Legatum cogit; sed Medicæum affligit. In fatis erat, arcem capi. Præfectus deditionem per captiuum insinuat. Is Aduncum properat ad centurionem suum, & mandata explicat. Medicæus nuncij consors, animum erigit, & spem obtinendæ arcis concipit, audaci consilio ad victoriæ totius gloriam anhelans: centurionem excitat, vt in arcem vnà ascendat, & cum hoste paciscatur. Audet centurio: pariterque

eunt,

A *eunt, ab arbitris securi. an ausu laudabili? certè successu felici. Medicæus in prima arce sermonem cum stationarijs miscet, adhuc ignotus: conuicijs proscinditur, nec mouetur. Responso fortis intrepidusque, confundit calumniatorem, animosque omnium vincit, & percellit. De deditione agit, & peragit; atque apud Sfortianos pacta valuerunt. Arx traditur, Latrones discedunt. In munitionibus XXII. tormenta inuenta. Medicæus frustra dolo præfecturam captans, ad petitionem descendit: sed vota suspensa sunt, aliusque interim missus, qui vicario munere arci præsit. Fata verò aliam viam sternunt. Astor Vicecomes, Sfortiæ inter amicos, Morono infestus, pluſculum sibi sumit, & fauorem populi captat; dissimulante primùm Sfortia, deinde remedia frustra quærente. Beneficio*
B *Principis audacior, Rempubl. turbat, & insidias Morono struit. Hic præuenit, cædem deliberat, & consilio Sfortiæ confirmatus adornat. Huic facinori Medicæus delectus, tanquam fortis fidusque. Rei magnitudine attonitus, animo responsoque fluctuat: sed Patriæ necessitate expugnatus, cruentam addicit operam, stimulante interim Morono, quà verbis, quà promissis. In præmium arx Mussiana venit. Medicæus omissis insidijs, vim parat; consilij facinorisque socium assumit, quo auctore moram quoque damnat. Exploratur occasio, Astor inuaditur, conficiturque. Hinc tumultus dolore confusus, quem populus auget. Percussores elabuntur. De cæde Astoris varia iudicia. Sfortia ad simulationem vindictæ compositus, dolorem præfert, & in percussores inquirit. atque interim al-*
C *tiori consilio Medicæum iubet è medio tolli, cùm domestico ipse ferro petitur, idque in itinere. Leue vulnus fuit, & ad fugam percussor celer. Sed Medicæus Mussium mittitur, occidendus: tamque funestum impertum litteris, & ignarus nunciat. eas maturo examine pensitans, suspectas habet, imò reserat. Motus exitij vicinia, dignam vindicta iniuriam censuit, & audaci dolo ad vota assurgit. Refingit litteras, fert, tradit; arcemque obtinet. Callidè à Morono Præfectus excipitur, & exauctoratur. Sed rumor cædis manet, Sfortiamque onerat; mox lenior, quia læsum. Hæc populi natura est, velut ad auram flecti: pluris periculum Principis, quàm crimen facit. Moronus cui perniciem non attulit, se amicum fingit: talemque Medicæus admittit, iniuriæ immemor, vt res sta-*
D *bilitat. Præfecturam igitur Sfortiæ velut nomine administrat, in auxiliū vndique collecto milite, & simul terrorem.*

S ANA-

LIBRI II.

IRTVTI *necessitas stimulus est. Medicæus arcem dolo captam, armis tueri cogitur: Lege & disciplina militiam firmat; & obnoxiam sibi iuuentutem facit, lenis, nec auctoritatem emolliens; seuerus, vt magis ametur. Nosci vult, & sic timeri. Sed in omni numero aliqui mali. Hic stupro ingenium produnt, & mox puniuntur. Alios inopinato rigore territos pari affectu & facundia Medicæus alloquitur, & ipso vultu vincit. Ergo disciplina confirmatur; omniumque animi pulchra æmulatione ad virtutem surgunt.* B *Arx quoque muniri cœpta, & proxima rupes incidi, difficili conatu, maiore sumptu. Medicæus pecuniam humanitate inuenit: cùm rapere potuit, rogat. Sedulò pro publica quiete lacus excubat, rigidus in exules Guelfiosque. Sic dum alijs pugnat, sibi vincit. Subijcit quos defendit; & amicos habet, quos subijcit; dominus omnium, quia defensor: Sfortiæ tamen nomine, quo ad potentiam abutitur. Ille obstacula parat, & à fraude orditur. Confirmat Præfectum, tanquam amicus: deinde magnis promissis euocat, sed tergiuersantem, imò renuentem plus arci, quàm Principi Medicæus fidit. Mox nouum à Gallis bellum, pro Sfortia Cæsarem, reliquamque in nouum fœdus Italiam excitat. Prosper Columna copijs dux datus, diligenter se gerit, positisque ad Ticinum castris, hostem operitur. Ille copiosus venit, Gauferio duce, & terrorem adfert, cladem infert: hinc cunctantior. Redeunt Sfortianis animi: muniuntur vrbes. Has Gauferius aggreditur, Moguntiacum & Laudem Pompeiam capit. Comum Leucumque, quia periclitantur, Medicæus præsidio firmat, sua quoque militia Principi vtilis, tametsi læsus. Cremonam porrò hostes petunt, tormentis verberant, & oppugnant frustra. Nam pluuia repente effusa impediti, ac deinceps detenti per plures dies; cum interim ab obsessis ruinæ implentur. Mox in exercitu penuria obsidionem soluit. Ergo Metropolis petitur, sed infelici quoque molimine: pro Mediolanensibus hiems pugnauit. Deserunt inceptum Galli, Abiatum & Gerlascum Sfortiani recuperant. Et tamen vires instaurat Gauferius, & auxilia petit, ab* D *Heluetijs, quæ tarda fuere; à Rhætis, quæ impedita. Nam Medicæus, velut explorator omnis fortunæ, vt Principem sibi obstringeret, & vim magis suam quoque extenderet, aduenientium incidit iter, nauibus è lacu vndique subductis. Rhæti, quia vti lacu non potuerunt, per rupes viam quærunt, Bellanum veniunt, aduersum Mussio opidum, & hic infestum quoque Medicæum experiuntur. Inde vallem Saxinam subeunt, amœnam illam, & origine Turrianorum claram. Horum non alienus memoriam colo. Fuere principes olim, & in reliquijs tamen maiestatem nominis seruant. Idem fatum Vice-comites, atque deinceps Sfortias imperio*

A rio exuit: ne miseri videantur qui deiecti sunt: magnasque alibi familias atque populos concussit. Nequid æternum aut firmum in rebus humanis esset, vices finesque Deus esse voluit. Verum meminisse Maiorum, vt virtutem imiteris, pulchrum est. Mihi è Turrianis coniux, ex hac liberi: vt boni sint & origine sua digni, votum est. Progressi deinde Rhæti, à Sfortia oppugnantur; sed dubio adhuc euentu. Noua igitur industria rebus Medicæus consulit, Rhætorum fines depopulatur: qua necessitate Theganus copias reducit. Inualescunt mox Cæsariani, rem feliciter gerunt, hostesque prælio ex Italiana depellunt. Sed Rhæti ad pacem conuersi, fœdere Patriam vindicant, Medicæo magis addicti; vt ipse Theganus, vir corpore animoque magnus. Translato in Galliam à Cæsaria-
B nis bello, Mediolanum peste affligitur, & post arma infelix est. Sed Sfortia Laude Pompeia & Alexandria receptis, Arcem quoque Mussianam à Medicæo vrget, & ad bellum mouendum excitatur, non bono consilio. Ille enim vt violentiæ resistat, in partes Gallorum cum Rhætis inclinat, misso ad Regem Thegano, qui conditiones ferat. Obsidio Massiliensis frustra eo tempore à Cæsarianis tentata, bellum Italiæ reddidit. Rex ipse cum exercitu Alpes transit, Mediolanum à Piscario relictum capit, nec violat: videre quoque differt. Militum manum ad capiendum Comum mittit, Rhætis per lacum viam straturus. Hi in auxilium aduentabant. Sed Medicæus Fortunam expendens, & nupera consilia damnans, Gallis se opponit. Ad hanc rem pecuniam partim colligit, partim
C extorquet; & quia Principi impendit, excusatione dignus. Fratrem cum præsidio Comum ire iubet, & Gallos arcere. id factum. Rex Ticinum aggreditur, sed munitam Præfecto Hispano, milite Germano vrbem. & hic illius exemplo atque sermone animatur. Galli strenui, muros quatiunt, aditum sternunt, & vi inuadunt; sed cum strage rediiciunt. Obsidio ergo placet. & fluuius ab vrbe auertitur, murique nudantur. At repentina vis aquarum aggerem rumpit, & fluuium reducit. Interim Cæsariani vallo & fossa ripam muniunt: nouumque aggerem hostes moliuntur. Theganus redit, conditiones pactus: alienum iam Medicæum, affectu & oratione mulcet; sed frustra. Contrà Medicæus consilij rationem constanter exponit; à sententia verò non abductus, amicitiam illam
D diremit. Theganus auxilia Regi promissa instruit; & ad terrorem omnia agit. Moroni verò tum industria enituit: is seditionis pericula auertit, Cæsarianos abiturientes retinet, Ticinensibus pecuniam submittit, denique Medicæo Sfortiam conciliat, constanti deinceps amicitia; tanquam in odium Rhætorum; & conditionibus benignis, Præfectura vallis Saxinæ adiecta, & stipendio assignato. Medicæus ad omnia intentus, agros Rhæticos depopulari statuit, volente Sfortia, & subsidia mittente: quibus ferox, attollit vota, occupaturus quicquid ferro vastaret. Auspicium à dolo est, & Clavennæ arx petitur, incitante situ; quem olim Insubres æstimarunt, vt Rhætos coercerent. Sed frustra: in præsidium cessit, quicquid

quid tanquam obstaculum positum. Gens Patriæ amans, & libertatis, constringi recusat. Atque in hoc horrore Alpium natura ridet, & amœnitatis miracula habet: æternas niues, frondosa iuga, caluas rupes aut canas, elisas aquas, marmoreas moles, valles opimas, oculorum delicias; fauces, anfractus, fontes, torrentes, pontes, lacus, prata, siluas, securitatem vbique. Pro his omnibus Rhæti pugnant; Penates defendunt, diuitiasque ab origine vernaculas, ipsi olim victi, nunquam domiti; fortes & opulenti, & sic postea Insubribus feroces, quibus Clauennæ arcem eripuere; timendi, quia securi. Hanc suam insidijs facere Medicæus cogitat. Seliguntur milites, & negotij summa Riccio cuidam committitur, fido & strenuo iuueni. is Meram amnem noctu cum suis transit, & per murum ruptum in arcem inferiorem penetrans, in insidijs latet, vt aut in rupem euadat, aut Præfectum capiat, arcem extorturus. Etiam dubio consilio fortuna fauet: errorem audacia corrigit. Præfectus cum filiolo capitur, hostes adhuc suos ignorans. Iussus arcem tradere, aut occumbere, mortem eligit. Sed amplius Riccius minatur; sociosque ad crudelitatem excitat. Ducitur sub mœnia Præfectus, tanquam victima casurus. Vxor ex arce periculum mariti cernens, vim deprecatur lytrumque offert. Sed arcem hostis poscit, non alio pretio captiuum dimissurus. Ille contra temnens mortem, vxori constantiam commendat: Arcem seruet, maritum negligat: amplius Reipublicæ, quàm matrimonio deberi. Vltimæ circa puerulum minæ, non sine vulnere: quibus permotus Præfectus, & necessitati succumbens, arcem tradit. Scandunt Medicæani, & victoriam abscondunt; maiora etiam molientes. Aditum silentio & custodia muniunt; ipsi latent. Quia Præfectus ad opidum non venit, ad arcem opidani eunt, & capiuntur. Plures eadem fraude detenti, iam carcerem implebant. Re detecta, arma Rhæti capiunt, ad arcem aduolant, strepitu & conuicijs agunt, hostemque eliciunt, nec sustinent. Aucto deinde numero, ingruunt iterum, & in arcem Medicæanos pellunt, obsidentque, tanquam fame debellandos: Medicæus subsidio venit, difficillimo itinere, milites exemplo suo ducens, ad pugnam prædamque auidos. Clamore & strepitu hostium perculsi Rhæti, fluctuant, & salutem in fuga ponunt, Insequitur Medicæus, stragemque infert. Sed ipse vulneratus; reducit agmen, & ad bellum excipiendum se parat; atque adeò inferendum. opidum munit, arcem instruit, & varia fama inclarescit. Sfortia natum incendium alens, noua subsidia Medicæo decernit, imò mittit; atque ea opportuna, prouincia iam commota. Quem militem in agrum hostilem Medicæus emittens, præda initiat. Veniunt & tertia subsidia: ducente Archiano, sed Medicæo suspecta. Hoc agit igitur, vt diuertat. Cum selectis obuiam Archiano it, Suricum venit, quò ille iam appulerat; & callidè consilium promens, suadet, Diuisis copijs vtendum esse: has nouas in Volturenam vertendas. Persuadet quoque. Noua agmina Morbonium ducta. Medicæus Clauennam redit; & à summo lacu sine præsidio iter ingressus, insidias

(Margin letters: A, B, C, D)

sidias fallit hostium, & saluus ad suos, quia solus venit. Rhæti gemino districti malo, & hoste, Bonum factum censent, Theganum reuocare. Scribuntur litteræ; morem ille gerit; & è Castris Regijs copias suas educit. Tanti Patria erat; quam seruare, primam victoriam putauit, summumque sacramentum. Sed hæc caritas cum turpitudine fuit, imò cum damno, quia cum offensa Regis. Sex millia Rhætorum abiere, magnum momentum rerum, cùm & animis caderent Galli, & Cæsariani erigerentur. Moronus reliquis Ducibus pugnandi auctor est. Instat & Piscarius apud milites, quos flagitantes pridem stipendia lenit, & alloquio promptos reddit. Hispani addicunt operam: item Germani, popularium obsessorum necessitate moti. In fatis erat, vinci Regem, & nouis dissidijs viam aperiri. Tantum vna dies, vnumque prælium potuit. Exercitus Cæsaris in duo equitum, quatuor peditum agmina diuisus. Rex suas quoque copias contrahit, & munitionibus fidit. Media nocte Piscarius aciem mouet, & parte muri diruta, in Circum inuolat. Mirabellum occupatur: prælium accenditur. Gallos Hispanicus peditatus; hunc Heluetij, & in latus inuecti equites reijciunt; sed reuersurum. Contrà Germani in cuneatam frontem explicant aciem, gnauiterque pugnant, caduntur equites hostium: item Heluetij. Rex non deficiens animo, generosa oratione suos fortes esse iubet; & simul in pugnam ruit. Omnes tum extrema tentant, & pro Rege omnia. Hic impetus ab equitatu Cæsaris frangitur, cum multa strage. Reliquus miles vincit vi ferox. Sed Leua magnum rebus pondus addidit, in terga hostium Germanos inducens, & inhærens. Rex equo grauiter icto effusus, capitur. Cæteri aut cæsi, aut capti; peater Alenconium, qui cum suis euasit. Octo millia Gallorum, partim in prælio, partim in flumine absumpti. Plerique Duces interfecti. Inconstantem esse fortunam Rex edocuit, in miseria tamen speciem maiestatis seruans. E Cæsarianis septingenti perierunt. Duces fere omnes salui, sed saucij: imprimis Piscarius, tribus vulneribus pulcher, & victoriæ magna pars. Prælium clade, & præda nobilissimum: sed industria Medicæi felix: is cùm non pugnaret, vicit.

VIRI
STRENVI ET MILITARES,

Quorum opera, & virtute peculiariter MEDICÆVS *vsus est bello Lariano.*

BAPTISTA MEDICAEVS, Io.Iacobi frater, totius Militiæ consors.

GABRIEL MEDICAEVS, item frater, iuuenis supra quàm dici poteſt, ſtrenuus, qui prœlio nauali victor occubuit.

GABRIEL SERBELLONVS, Medicæi amitinus, robore & virtute animi egregius, poſtea bello quoque Senenſi clarus.

LANFRANCVS MANDELLVS, cui nupta erat Lucia Serbellona Gabrielis ſoror.

ANTONIVS MARIA NIGER, Medicæi cognatus, contra fidem ab hoſtibus datam trucidatus.

ALOYSIVS BORSÆRIVS Comenſis, Vir bellica virtute præſtantiſſimus, claſſi Medicæanæ Præfectus, cui & vitam impendit.

RICCIVS Rhætus, arcis Clauennenſis Præfectus, quam inſigni ſtratagemate ceperat.

IO. IACOBVS PORRVS, Centurio.

NICOLAVS PELLICIONVS, Centurio, verus Martis pullus.

ANTONIVS CRIMINALIS, Pellicioni Signifer.

N. CRASSVS, Centurio, à Rhætis interemptus.

DOMINICVS MATTIVS, Centurio.

BAPTISTA GORDONVS, Centurio.

N. PORINVS, Centurio.

DOMINICVS RIATVS, Centurio.

PEDRACIVS HERBANVS, Centurio.

BAPTISTA MEDA, Centurio.

GASPARINVS SARDVS, Miles.

GIBERTVS CASTELMVRVS Rhætus, è primarijs, qui vltro capi à Medicæo voluit, vt adeſſet & adhæreret.

Acceſſe-

Accesserunt his:

CÆSAR NEAPOLITANVS, Chiliarcha, in Historijs clarus.

GEORGIVS CAPVCIANVS, Equitum Ductor.

N. ELVERA, Centurio egregiæ virtutis inter Hispanos.

N. CARAVACCA Hispanus, Corycæus atque Explorator æui sui solertissimus.

Multi præterea, quos fama obscura recondit.

STEM-

STEMMA TRIPLEX:

I. Io. Iacobi Medicæi,
II. Dvcvm Mediolanensivm:
III. Regvm Galliæ.

In Primo vides Lector, quem describo: eius Auum, Patrem, Fratres, Sorores, reliquosque nunc benignæ, rursusque iratæ Fortunæ Heredes atque Posteros: & vides duo præcipua stirpis lumina Io. Iacobvm Marchionem Mariniani, & Io. Angelvm Pontificem Romanum; illum sago, hunc toga maximum; quorum alter Altemsiæ, alter Borromææ familiæ addictus fuit, vt gemino velut fulcro Domus Medicaea niteretur. Sic igitur in Altemsiis iam, & potissimùm Borromaeis inclyti Medicaei sunt, quos & D. Carolvs, & perfectissimum eius hodie simulacrum Fredericvs Cardinalis Borromaevs, Archiepiscopus Mediolanensis, Bibliothecæ Ambrosianæ Auctor, illustrant.

In Secvndo Duces Mediolanenses sunt; qui præcipuam Historiæ Cisalpinæ partem faciunt; & sciri hic imprimis debēt, vt bellorum motuumque caussæ, & origines appareant.

In Tertio Reges Galliæ, sed à Valesiis censentur; & qui arma Mediolanensibus mouerint, prouinciamque occuparint.

STEMMA

IO: IACOBI MEDICÆI,

AB EIVSDEM AVO,

QVI *fuit* IO. IACOBVS MEDICÆVS *Mediolanensis, prisce familiæ splendore clarus. Vxor è* RAINOLDIS, *quorum illustris quoque & nobilis ab antiquo stirps est.*

BERNARDVS MEDICÆVS, *Vir in Reip. negotijs ad senium occupatus. Vxor,* CÆCILIA SERBELLONA, *è cuius fratre* IO. ANTONIVS *Cardinalis titulo S. Georgij, & vt alios omittam,* GABRIEL SERBELLONVS, *vir bello strenuus,* MEDICÆI *nostri alumnus, qui Comites deinde* SERBELLONOS *dedit. Sed* BERNARDO *è tredecim liberis quinque filij superstites fuere, duæ filiæ.*

FILII ISTI.

1 IO. IACOBVS MEDICÆVS, *Marchio I. Mariniani. Vxor* MARTIA VRSINA *è Comitibus Petiliani: quæ sororē habuit matrem Alexandri Farnesii Cardinalis, et Octauij Ducis Parmensis. Obijt cæca.*

IO. ANGELVS, *Pontifex Maximus* PIVS IV.

BAPTISTA, *cum fratre* IACOBO, *& pro eo militauit.*

2 AVGVSTVS, *Marchio II. Mariniani. Vxor* BARBARA MAINA, *neptis Comitis* MAXIMILIANI STAMPÆ.

GABRIEL, *qui nauali prælio in la cu Lario Victor occubuit, adhuc adolescens.*

CÆCILIA, *nupta* OCTAVIO GONZAGÆ *Ferranti filio. Supersunt liberi.*

3 IO. IACOBVS, *Marchio III. Mariniani. Vxor* CASTALDA, *Alphonsi, strenui in Hungaria bellatoris Filia.*

4 FERDINANDVS, *Marchio IV. Mariniani. Vxor filia Senatoris* MERZAGORAE. *Fratres, & Sorores plures etiam sunt.*

FILIÆ

BERNARDI MEDICÆI,

CLARA ET MARGARITA.

Quas ipse Frater IO. IACOBVS, cùm Mussium teneret, in matrimonium elocauit,

VTramque enim Sororem, & simul LVCIAM SERBELLONAM, *amitinam suam, duasque cognatas, egregia forma & pudicitia præditas, ad radicem rupis Mussianæ domo in formam monasterij structa, solicitè & tanquam Vestales habuit, occasionem nuptiarum exspectans. Amitinam igitur* LANFRANCVS MANDELLVS *duxit: cognatam alteram* IO. BAPTISTA CRIBELLIVS, *alteram* NICOLAVS CASTILIONÆVS.

CLARA MEDICÆA, *nupta* VVOLFANGO THEODERICO *Comiti Altemsio, Marci Sitici Clarissimi bello viri filio.*

MARCVS S. R. E. *Cardinalis: vnde Duces Galesij.*	ANNIBAL, *militia strenuus, qui sub Avunculo* IACOBO *adoleuit, postea Ecclesiastici exercitus sūmus Præfectus. Vxor* HORTENSIA BORROMÆA, *Comitis Giberti è secunda Vxore filia.*	GABRIEL.
GASPAR, *Comes Altemsius, stirpis virtutisq; auitæ felix propagator.*	MARCVS, *Archiepiscopus & Princeps Salisburgensis.*	VVOLFANGVS THEODERICVS, *Comes Gallarati, Vir elegātijs addictꝰ. qui cum suauiter aliquando partim Mediolani, partim Gallarati in otio Litterario vixi, cuius & suasu primùm inductus sum, vt* MEDICÆVM *describerem. Ad hūc, & obiter de familia est Epistola* XXXI. *Promulsidis meæ. Cælebs et adhuc iuuenis obijt.*

STEM-

ALTERA
BERNARDI MEDICÆI
FILIA,

MARGARITA MEDICÆA, *nupta* GIBERTO *Comiti* BORROMÆO, *viro vt stirpe nobilissimo, ita vita moribusque integerrimo; qui Patruus fuit mei iam Musagetæ* FREDERICI *Cardinalis* BORROMÆI, *Antistitis optimi doctissimique, & bono Reipubl. atque litterarum nati, E Margarita duo filij nati, tres filiæ.*

FILII ISTI:

FREDERICVS *Comes. Vxor Virginia de Ruvere, filia Guidobaldi Ducis Vrbinatium.*

CAROLVS S. R. E. *Cardinalis, Virtus ipsa et pietas, à* PAVLO V, *in Diuorum numerum relatus.*

FILIÆ ISTÆ:

CAMILLA, *nupta Cæsari Gonzagæ Feranti filio, Principi Malfictæ & Vastallæ.*

HIERONYMA, *nupta Fabricio Iesualdo Principi Venusino.*

ANNA, *nupta Fabricio Columnæ M. Antonij filio.*

FERRANTVS II. Princeps, Vxor VICTORIA AVRIA Io. Andreę Principis filia.

N. IESVALDVS *Princeps. Vxor ex Aualorum familia.*

MARCVS ANTONIVS II. *Comestabilis Regni Neapolitani. Vxor, Soror, Cardinalis Montalti.*

PHILIPPVS *Comestabilis. Vxor Neapolitana.*

IOANNA *nupta* ANDREAE AVRIAE *Principi.*

CAESAR *Vxor filia Virginij Vrsinij Ducis Bracciani.*

N. IESVALDVS. *Vxor Bohema è nobilissima stirpe.*

M. ANTONIVS III. *Comestabilis. obijt adolescens.*

Illustrissima hæc, vt vides Lector, propagatio est; quam sic vtcũque opera & directione Clarissimi V. IVLI NIGRONI S.I. designaui. Pleniorem nomenclaturam alij dabunt.

DVCVM MEDIOLANENSIVM.

1 IOANNES GALEATIVS VICECOMES, I. *Dux Mediol.* ∞. CCC. LXXXII. *Vxor* ISABELLA CAROLI V. *Gall. Regis Filia: qua sine liberis defuncta,* CATHARINAM *patruelem suam duxit,* BARNABAE *filiam. Ex hac nati.*

2 IO. MARIA II. *Dux Mediol. à domesticis trucidatus. Vxor è* MALATESTIS.	3 PHILIPPVS MARIA, III. *Dux Mediol. Vxor* BEATRIX TENDA; *ac deinde* MARIA SABAVDA. *vtraque sterilis. E cõcubina* AGNETA MAINA.	VALENTINA *natu maxima, Duci* AVRELIANENSI, CAROLI V. *Gall. Regis filio nupta.* Vide seq. Tabulã. ★

BLANCA, 4 FRANCISCO SFORTIÆ *nupta, bellorum deinceps caußa exstiit. Franciscus* IV. *Dux Mediol. fuit.*

5 GALEATIVS MARIA, V. *Dux Med. vxor* BONA SABAVDA. *A* LAMPONIANO *occisus.*	7 LVDOVICVS MORVS VII. *Dux Med. Captus à* LVDOVICO XII. *Gall. Rege, in carcere periijt. Vxor Beatrix Herculis Ducis Ferrariæ F.*	ASCANIVS MARIA SFORTIA S. R. E. *Cardinalis.*
6. IO. GALEATIVS, VI. *Dux Mediol. Vxor,* ISABELLA ARAGONIA ALPHONSI *filia.*	8 MAXIMILIANVS SFORTIA, VIII. *Dux Med. In Gallia obijt* ∞∞∞, *vbi liberalitate Regis* FRANCISCI *alebatur.*	9 FRANCISCVS SFORTIA, IX. *Dux Mediol. Vxor* CHRISTIERNA CHRISTIERNI *Daniæ Regis F.*

Post LVDOVICVM MORVM *Prouinciam tredecim annos* LVDOVICVS XII. *Gall. Rex armis occupatam tenuit. Post* MAXIMILIANVM SFORTIAM *aliquot item annos* FRANCISCVS *Rex. Post* FRANCISCVM SFORTIAM IO CAROLVS V. *Imperator Prouinciam sibi vindicauit, Posterisque tradidit: quæ post* PHILIPPVM II. *nunc sub optimo maximoque Regum* PHILIPPO III. *floret, cum Italiæ quiete. Longa, imò æterna ea sit!*

STEM-

STEMMA ET SERIES REGVM GALLIÆ, A VALESIIS.

49 PHILIPPVS VALESIVS *Caroli Comitis Valesij Filius, Galliæ Rex* XLIX. *Anno* ∞CCC. XXVIII. *Vxor Ioanna Burgũda.*

50 IOANNES *Gall. Rex, victus captusque ab Anglis Vxor Ioanna Comitissa Bononiensis.*

51 CAROLVS V. *Gall. Rex, Primus Delph. Vxor Ioan. Borbonia.*

LVDOVICVS *Andegauen. Dux.*

IOANNES *Ambarrorum Dux.*

PHILIPPVS *Audax Dux Burgundiæ.*

52 CAROLVS VI. *Gall. Rex. Vxor* ISABELLA *filia Ducis Bauariæ.*

★ LVDOVICVS *Aurelianensiũ Dux, Lutetiæ à* IOANNE *Burgundiæ Duce interfectus. Huius vxor* VALENTINA GALEATII F. *in dotem tulit* ASTESTAM *vrbem, & sub conditione Prouinciam Mediolanensem, si sine liberis frater vterque decederet.*

53 CAROLVS VII. *Gall. Rex. vxor Maria Andegauensis.*

CAROLVS *Aurel. Vxor* MARIA *Cliuensis.*

IOANNES *Angolis-morum Comes. Vxor Maria Burgũda, deinde Margareta Ducis Britanniæ F.*

PHILIPPVS *Virtutis Comes.*

54 LVDOVICVS XI. *Gall. Rex. vxor Carlotta Sabauda.*

56 LVDOVICVS XII. *Gall. Rex, Dux quoq; Mediol. vxor Caroli* VIII. *vidua.*

CAROLVS *Angolismorum Comes, vxor* LVDOVICA *Sabauda.*

55 CAROLVS VIII. *Gall. Rex. Vxor* ANNA *Ducis Britanniæ F.*

CLAVDIA, *quæ* FRANCISCO I. *nupta.*

57 FRANCISCVS I. *Gall. Rex, Dux quoque Mediol. Ingeniorum litterarumque summus æstimator, & fautor, delicium sui seculi.*

58 HENRICVS II. *Gall. Rex vxor* CATHARINA MEDICÆA.

59 FRANCISCVS II. *Gall. Rex. Vxor Maria Regina Scotiæ.*

60 CAROLVS IX. *Gall. Rex. Vxor* ISABELLA *Maximil. Imp. Filia.*

61 HENRICVS III. *Gall. Rex. vxor* LVDOVICA LOTHARINGA *Comitis Vademontij Filia.*

Hinc

Hinc ad BORBONIOS *sanguinis iure venerunt sceptra, & post* 62 HENRICVM MAGNVM, *æterni nominis virtutisque Regem,* 63 LVDOVICVS XIII. *Diadema sustinet; quem Matre* MEDICÆA *nasci Deus voluit, vt Italiæ splendor Galliæ felicitatem augeret.*